C. PĂUNESCU

DEZVOLTAREA VORBIRII COPILULUI ȘI TULBURĂRILE EI

EDITURA DE STAT DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ

37.(15)
P45

C. PĂUNESCU

DEZVOLTAREA VORBIRII COPILULUI ŞI TULBURĂRILE EI

„GHEORGHE LAZĂR" — BIBLIOTECA — Bucureşti
J.38642
p.2

EDITURA DE STAT DIDACTICĂ ŞI PEDAGOGICĂ
BUCUREŞTI — 1962

VERIFICAT

INTRODUCERE

Una dintre cele mai frumoase pagini pe care le va păstra istoria marilor realizări ale regimului nostru democrat-popular este fără îndoială aceea în care se înseamnă în fiecare clipă grija deosebită a statului pentru copii.

În cadrul vastei rețele de instituții pentru îngrijirea copiilor s-au înființat cabinete logopedice, unde copiii cu tulburări de vorbire sînt reeducați. Aceste cabinete se află în orașele reședință de regiune și sînt în curs de extindere treptată.

Lucrarea de față se adresează în primul rînd părinților; dar nu numai părinților care au copii cu tulburări de vorbire, ci tuturor părinților, întrucît în cuprinsul ei s-a încercat o descriere sumară a caracteristicilor procesului de formare și dezvoltare a vorbirii copilului, sugerîndu-se, în același timp, și unele procedee educative corespunzătoare. Concomitent cu urmărirea procesului normal de dezvoltare a vorbirii s-au explicat cauzele tulburării acestui proces și s-au prezentat cîteva dintre cele mai frecvente defecțiuni de vorbire ale copilului antepreșcolar și preșcolar. De asemenea s-au descris unele procedee simple de corectare și de educare a vorbirii, pe care părinții le pot folosi cu ușurință.

Cartea însă nu înlocuiește pe specialist. Din contră, ea urmărește să facă din părinte un priceput și atent colaborator al specialistului în cadrul muncii de educare și corijare a vorbirii copilului.

Atît procesul de formare și dezvoltare a vorbirii cît și tulburările acesteia pun probleme mult mai vaste. Lucrarea de față, avînd un caracter de popularizare, se referă doar

la unele aspecte generale ale dezvoltării și ale tulburărilor vorbirii copilului, aspecte care prezintă un deosebit interes pentru părinți.

Scopul ei este acela de a veni în ajutorul părinților interesați în lămurirea unor asemenea probleme.

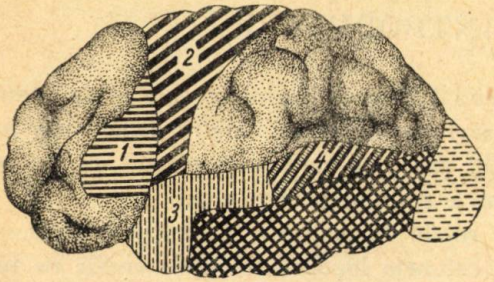

Fig. 1. Zone pe creier, care participă la actul vorbirii

1 — zona vorbomotorie ; 2 — zona motorie ; 3 — zona auditivă ; 4 — zona auzului verbal (v. și planșa I, fig. 1)

Vorbirea omului a apărut și s-a dezvoltat în cadrul societății. Gîndirea și vorbirea sînt un rezultat al materiei superior organizate — creierul omenesc. La rîndul său, vorbirea contribuie la dezvoltarea creierului. „La început munca, iar apoi, împreună cu ea, vorbirea articulată — arată F. Engels — sînt cele două stimulente esențiale sub influența cărora creierul maimuței s-a transformat încetul cu încetul într-un creier omenesc, care cu toată asemănarea lui cu creierul maimuței este mult mai mare și mai perfecționat decît acesta“ [1].

De-a lungul istoriei, creierul omenesc s-a dezvoltat treptat. Diferitele sale porțiuni s-au perfecționat. O dezvoltare complexă a cunoscut scoarța cerebrală. Pe suprafața ei au apărut zone speciale, care participă la efectuarea actului vorbirii. Dintre acestea, o mare însemnătate prezintă zona verbomotorie și zona auzului verbal (fig. 1). Zona verbomotorie dirijează mișcările aparatului fonoarticulator și în general întregul proces motor al vorbirii. Zona auzului verbal ajută omului să perceapă și să înțeleagă vorbirea, să

[1] F. Engels, *Dialectica naturii*, București, Ed. Politică, 1959, p. 157.

distingă sunetele acesteia. Prin urmare, creierul este organul care dirijează întregul proces de recepție și de înțelegere a vorbirii.

La naștere, copilul nu posedă vorbirea articulată, nu poate înțelege vorbirea celor din jur. El își însușește vorbirea de la adult. Învățarea limbii se face în mod treptat. Pe măsură ce copilul crește, cresc și nevoile sale, trebuințele sale. O dată cu aceasta se dezvoltă și nevoia de a comunica cu cei din jur.

Primele cuvinte sînt rostite de copil spre sfîrșitul primului an de viață. Dar aceste cuvinte sînt foarte sărace, înțelesul lor se limitează uneori la un singur obiect. De-abia mai tîrziu, cînd cuvintele sînt legate de mai multe obiecte, se face trecerea treptată a copilului la un principiu nou de activitate, la baza căruia stă cel de-al doilea sistem de semnalizare. Cuvîntul devine „semnal al semnalelor".

Însușindu-și vorbirea, copilul poate fi educat mai ușor. Cu ajutorul cuvîntului se dirijează comportarea, se transmit copilului cunoștințe, se acționează asupra dezvoltării sale psihice. Limbajul ușurează procesul educației și al instrucției.

Educația comunistă urmărește dezvoltarea multilaterală a copilului. Un aspect al acestei dezvoltări îl constituie și stabilirea de către copil a unor relații de joc, activitate, a unor relații juste cu colectivul în care el se dezvoltă. În relațiile sale cu ceilalți copii sau cu adulții, copilul simte nevoia firească să comunice trebuințele, bucuriile și necazurile sale.

Imposibilitatea de a comunica prin limbaj, precum și defecțiunile vorbirii produc o stagnare în dezvoltarea personalității copilului, modifică relațiile lui cu oamenii, îl singularizează și îl împiedică în mare măsură să participe la joc și la celelalte activități comune celor mici. De vorbire, copilul se servește în fiecare clipă a vieții. Este lesne de înțeles cît de mare este suferința unui copil care se izbește la fiecare pas de defectul vorbirii sale ca de un zid care îl împiedică să se apropie de ceilalți copii, de ceilalți oameni.

Trebuie să subliniem de asemenea faptul că dezvoltarea vorbirii influențează dezvoltarea gîndirii copilului. Vorbirea este indisolubil legată de gîndire, formînd cu aceasta o unitate. Vorbirea este învelișul material sonor al ideilor, al gîndurilor, înveliș fără de care nu există gîndire. De aceea, apariția mai tîrzie a vorbirii sau tulburarea ei are urmări și asupra dezvoltării gîndirii, producînd fie întîrzieri, fie o anumită sărăcie a acesteia.

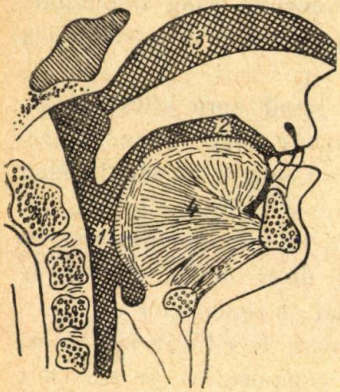

Fig. 2. — Organele de vorbire
1 — cavitatea laringo-faringiană ; *2* — cavitatea bucală ; *3* — cavitatea nazală ; *4* — limba.
(v. și planșa I, fig. 2)

După această scurtă prezentare generală să urmărim, în cîteva cuvinte, felul cum anume se produce vorbirea. Vorbirea nu este un act misterios. Știința a reușit să explice mecanismele de producere a sunetelor articulate.

Vorbirea este un fenomen sonor. Elementul material de bază al structurii sonore a limbii este sunetul. Sunetele, ca și cuvintele, sînt produse de organele de vorbire (fig. 2).

Vibratorul sonor principal îl constituie coardele vocale. Acestea sînt puse în mișcare (se întind și se destind) sub acțiunea aerului care intră și iese din plămîni. În felul acesta se produce sunetul.

Dar sunetul obținut astfel este destul de slab, el seamănă cu un zumzet ușor. Ca să capete o anumită intensitate, modulația specifică, sunetul trece printr-un sistem de rezonatori. Întîi prin rezonatorul faringian — tubul așezat deasupra laringelui, care își mărește sau își micșorează volumul, determinînd creșterea sau scăderea intensității sunetului respectiv. Timbrul vorbirii se obține prin trecerea sunetului din faringe în cavitatea bucală și nazală. Această operație constituie fonația, adică producerea vocii omenești.

În articularea sunetelor, în pronunțarea lor, un rol deosebit îl joacă volumul și mișcările limbii, forma cerului gurii, dinții, poziția maxilarelor etc. Modul de pronunție se însușește de către copil în mod treptat sub influența vorbirii celor din jur.

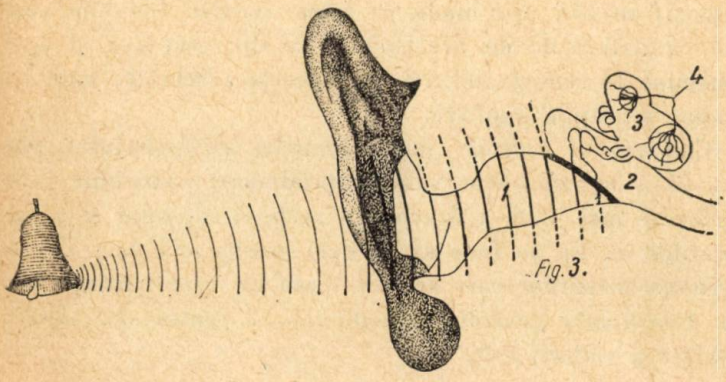

Fig. 3 — Urechea

1 — urechea externă ; *2* — urechea mijlocie ; *3* — urechea internă ; *4* — nervul auditiv (v. și planșa I, fig. *3*)

Dar vorbirea este un mijloc de comunicare între oameni. Ea nu este constituită din sunete izolate, ci din asocierea acestor sunete, din pronunțarea lor în combinații de sunete care formează cuvinte cu un anumit înțeles. Omul exprimă ideile sale tocmai prin cuvinte.

Activitatea aparatului fonoarticulator se desfășoară în întregime sub controlul scoarței cerebrale. Aceasta îndeplinește, în legătură cu vorbirea, atît un rol declanșator cît și un rol reglator.

Vorbirea nu este posibilă fără auz, fără funcționarea normală a analizatorului auditiv. Copiii surzi din naștere sînt și muți. Trebuie subliniat în mod deosebit faptul că pentru recepționarea vorbirii de către ascultător este necesar în primul rînd auzul. Organul auzului, urechea, constituie un aparat destul de complicat și mai ales foarte fragil,

expus la multe îmbolnăviri, care pot avea urmări negative asupra dezvoltării vorbirii. El este compus din trei părți principale: urechea externă, urechea mijlocie și urechea internă (fig. 3).

Vibrațiile sonore ale vocii umane, precum și vibrațiile produse de celelalte obiecte din lumea înconjurătoare se transmit urechii prin unde pe calea aerului. Ele sînt captate, transformate de ureche în excitație nervoasă și apoi transmise la centrii auditivi din scoarța cerebrală, unde se produc senzațiile auditive.

Cunoașterea acestor aspecte generale ale limbajului, precum și a mecanismelor sale de producere, contribuie la o înțelegere mai justă a dezvoltării vorbirii copilului și a tulburărilor ei. Ea ne face să ne dăm seama mai ușor de necesitatea măsurilor care trebuie luate de către părinți pentru dezvoltarea generală a copilului și pentru dezvoltarea specială a vorbirii sale.

I. Cum apare şi se dezvoltă vorbirea copilului

În genere, părinţii socotesc că vorbirea copilului apare din ziua în care acesta pronunţă mai clar sau mai puţin clar cuvîntul „mamă" sau „tată". Acest eveniment este aşteptat cam în jurul vîrstei de un an şi prea puţini părinţi se neliniştesc dacă totuşi copilul nu pronunţă aceste cuvinte sau altele, chiar mult mai tîrziu, după un an şi jumătate. Părerea că vorbirea copilului se formează din momentul în care el spune primele cuvinte este greşită, tot aşa după cum este greşită şi atitudinea de aşteptare pasivă timp îndelungat, cu convingerea că o dată şi o dată copilul va trebui să vorbească.

Desigur, asemenea atitudini sînt izvorîte din lipsa de informare asupra felului cum se încheagă acest act atît de complex — vorbirea — şi cum se dezvoltă ea în diferite etape ale vieţii copilului.

De asemenea procedează greşit şi acei părinţi care nu manifestă o grijă deosebită pentru dezvoltarea vorbirii copilului decît în perioada de vîrstă preşcolară a acestuia, adică atunci cînd „se înţeleg" cu copilul.

Vorbirea nu apare în mod spontan sau întîmplător. Ea este un rezultat al *educării* copilului şi al unei normale dezvoltări a organismului acestuia. Pînă cînd vorbirea să servească drept mijloc de comunicare cu cei din jur, este nevoie de un lung proces de învăţare, de asimilare, care durează de la naştere pînă la un an şi jumătate, un an şi opt luni.

Pentru noul-născut, lumea înconjurătoare constituie un haos de stimuli, de excitanţi diverşi, care acţionează asupra organelor sale de simţ cu mai multă sau mai puţină tărie. În primele două săptămîni, cuvîntul nu-l impresionează de loc pe copil. În prima lună de viaţă, datorită dezvoltării analizatorului auditiv, cuvîntul începe să devină pentru copil

un stimul, un excitant ca oricare altul, însă foarte slab. La început, copilul deosebește vorbirea, vocea umană dintre celelalte sunete, însă numai ca pe o suită de sunete, fără să poată face distincția între cuvinte.

Începînd cu luna a cincea, a șasea, copilul reușește să separe din ansamblul vorbirii adultului cuvintele mai simple și să imite anumite sunete. În intervalul dintre luna a șasea și un an, are loc un proces de recompunere a unor cuvinte din părțile lor — sunete și silabe. Astfel, copilul ajunge să pronunțe primele cuvinte în jurul vîrstei de un an.

În jumătatea a doua a primului an de viață, copilul începe să înțeleagă vorbirea, dar nu o poate folosi. Această situație este ceea ce se cheamă forma pasivă a limbajului. Spre sfîrșitul primului an și începutul celui de-al doilea, copilul începe să înțeleagă semnificația cuvintelor. Însușindu-și cuvinte și sensul lor, copilul trece treptat spre forma activă a limbajului.

Dar să vedem mai pe larg cum se desfășoară acest proces.

Ca să poată fi impresionat de vorbirea celor din jur, copilul trebuie s-o audă. Numai că, în primele două săptămîni, el nu reacționează decît la zgomote puternice: trîntitul ușilor, căderea unui obiect pe podea, duruitul mașinilor etc. Aceste zgomote nu se transmit pe calea analizatorului auditiv. Vibrațiile puternice impresionează analizatorul tactil. De-abia spre sfîrșitul primei luni, copilul face o oarecare diferențiere între zgomote și sunete și aceasta cu ajutorul auzului.

În condiții normale de viață și educație, din multiplicitatea stimulilor sonori, copilul diferențiază și reține, recunoaște vocea mamei, întrucît aceasta este legată de satisfacerea nevoilor sale. De aceea, spre sfîrșitul lunii a doua, copilul începe să manifeste un reflex de orientare pe baza recunoașterii vocii materne.

Astfel, cînd aude vocea mamei se oprește din plîns pentru cîteva secunde și întoarce capul spre locul de unde vine aceasta.

Dacă fața mamei exprimă bucurie și ea îi vorbește afectuos, cald, copilul reacționează printr-o stare de înviorare, prin zîmbet, mișcări dezordonate ale membrelor etc. Se declanșează astfel la copil stări emoționale pozitive.

Țipătul face parte dintre primele reacții vocale ale copilului. În timpul stărilor emoțional-pozitive, datorită miș-

cărilor respiratorii și mișcărilor organelor de vorbire apar și unele sunete nearticulate.

Încă din primele săptămîni ale vieții copilului este necesar ca părinții să ia anumite măsuri. Astfel, pentru obținerea unui echilibru în activitatea de adaptare a organismului copilului, regimul de viață capătă o deosebită importanță. Stabilirea unui program cu ore fixe de alimentație, de somn și de veghe, respectarea condițiilor de igienă și de călire a organismului copilului garantează starea de sănătate a acestuia. Numai starea de sănătate permite o bună funcționare a sistemului nervos și o dezvoltare armonioasă a întregului organism al copilului. Deci, grija pentru sănătatea copilului este o primă și foarte importantă îndatorire a părintelui.

Un copil sănătos este totdeauna vioi, prezintă o stare afectivă pozitivă. Această stare afectivă ajută la stabilirea contactului copilului cu cei din jur. Contactul afectiv cu părintele contribuie la pregătirea apariției și dezvoltării vorbirii copilului.

De aceea, reacția de înviorare este indicat să se obțină la orice contact cu copilul în stare de veghe. Îngrijirea, hrănirea și în general toate relațiile părintelui cu copilul este bine să fie precedate de o stare de bucurie a acestuia și să se procedeze în așa fel, încît el să-și păstreze această stare.

În timpul reacției de înviorare se pun în mișcare și organele vorbirii. Spre sfîrșitul lunii a doua și din ce în ce mai pronunțat în lunile următoare de viață, sunetele emise de copil se caracterizează prin anumite modulații care sînt o imitare a muzicalității vorbirii mamei. Mișcările aparatului fonoarticulator, care dau naștere acestor modulații, sînt necesare pentru dezvoltarea bazei fiziologice a vorbirii.

De aceea, pentru a oferi copilului mai des posibilitatea imitării, este recomandabil ca părinții, mai ales mama, să folosească cît mai mult *vorbirea, cuvîntul, cîntecul.*

Fața mamei este bine să exprime totdeauna bucurie, veselie. În intervalul cît stă treaz — perioade foarte mici la început — copilul să fie liniștit, să nu plîngă și să nu fie agitat. Este indicat ca în preajma copilului să fie totdeauna cineva. Cu alte cuvinte, încă de la începutul vieții, el să simtă legătura cu cei din jurul lui. Singurătatea copilului, dacă aceasta ar exista, ar fi dăunătoare dezvoltării sale generale și în special dezvoltării vorbirii.

Din *luna a doua* de viață se pot încerca „exerciții" de întărire a reflexului de orientare după vocea mamei. Cînd

mama intră în cameră, ea poate să procedeze aşa fel, încît să nu fie văzută de la început de către copil, ci să se oprească într-o parte a pătucului şi să-l strige cu voce melodioasă, pînă ce acesta va întoarce capul spre locul de unde vine vocea.

În felul acesta se poate controla şi auzul copilului întrucît surzii din naştere nu reacţionează prin întoarcerea capului în asemenea împrejurări.

Prin *lunile a treia şi a patra* auzul copilului este mai dezvoltat. Copilul face deosebire între o voce răstită, puternică şi una calmă, blîndă, reacţionînd adecvat: vocea răstită îl face să plîngă, să se neliniştească, pe cînd vocea blîndă, calmă, îl linişteşte, îl bucură.

Vorbirea adultului capătă deci o semnificaţie emoţională, devine un mijloc de legătură afectivă pe baza calităţilor ei sonore. De aceea se impun anumite reguli în legătură cu vorbirea adultului. Prima şi cea mai importantă este ca mama şi tatăl *să vorbească cît mai mult cu copilul, calm, rar, nuanţat, cu intonaţie, vocea să nu fie iritată, puternică, iar cînd se vorbeşte cu copilul, părinţii să stea cu faţa către el*, pentru ca acesta să le poată urmări mişcările.

Chiar din luna a treia de viaţă, unele acţiuni simple legate de necesităţile biologice ale copilului, ca alimentaţia, somnul, mişcarea, este necesar să fie verbalizate de către părinte. Cînd se execută aceste acţiuni, ele să fie însoţite de îndemnuri: „Papă băiatul", „Nani băiatul", „Hopa băiatul"... etc. Unele dintre aceste cuvinte apar printre primele în vorbirea copilului şi este bine să fie cît mai des utilizate.

Atunci cînd se dezmiardă copilul, de asemenea este bine ca acţiunea să fie însoţită de silabe pronunţate de către părinte, silabe formate din sunete labiale: bu — bu — bu, ba — ba — ba, ma — ma — ma. Aceste silabe apar de obicei primele în vorbire, iar din punct de vedere al sonorităţii, precum şi al mimicii şi al mişcărilor articulatorii, ele stimulează copilul. În această perioadă apare *gînguritul* — emisiuni vocale intermediare între sunetul nearticulat şi vocea umană. Între sunetele pe care copilul le emite se conturează *b, p, a, o, m*. Ele sînt legate în silabe. Sunetele sînt însă neclare, pentru că mişcările necesare articulării nu se pot executa încă suficient de coordonat. Gînguritul înlesneşte posibilităţile copilului de analiză, de separare a cuvintelor din vorbirea adultului după însuşirile lor sonore.

PLANŞA I

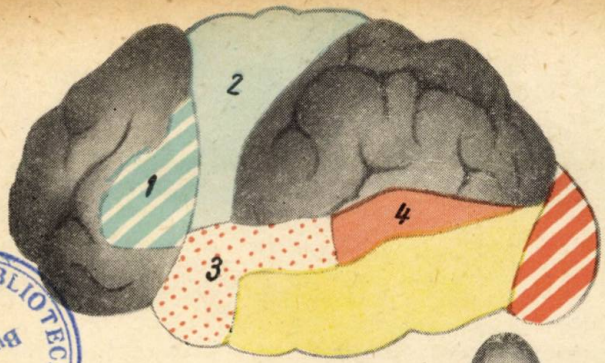

Fig. 1.

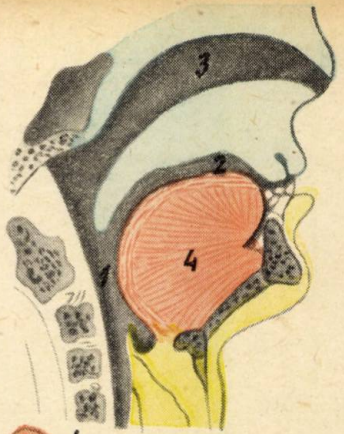

Fig. 2

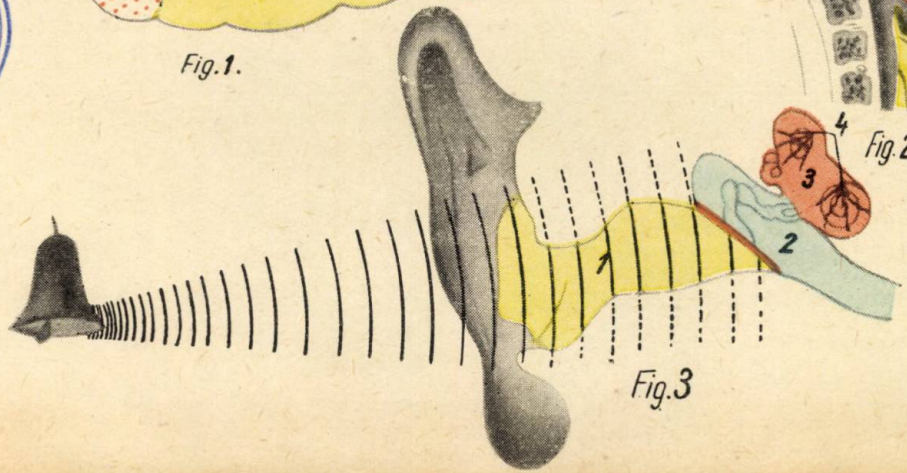

Fig. 3

"GHEORGHE LAZĂR" — BIBLIOTECA Bucureşti

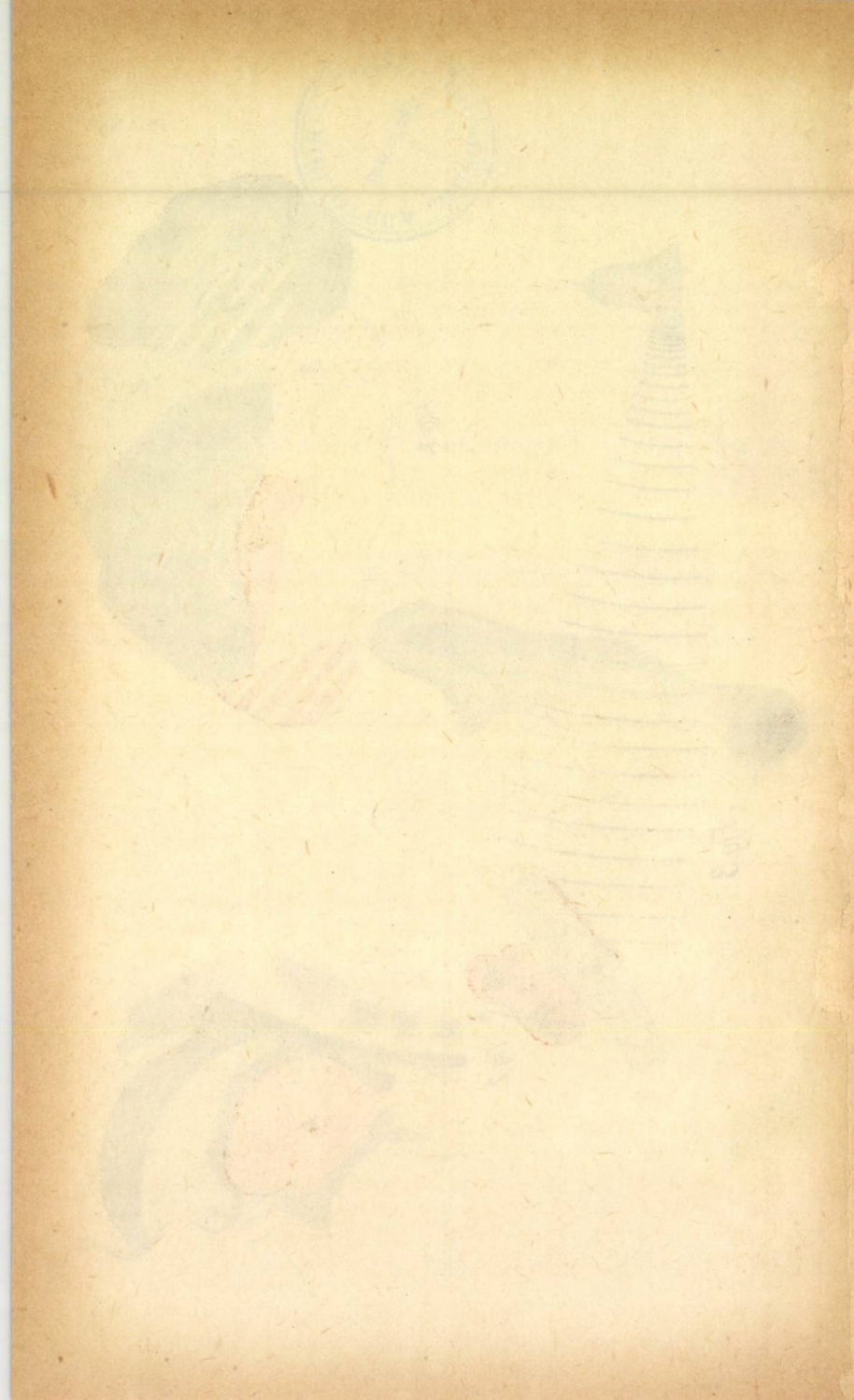

Gînguritul prezintă importanță și pentru exersarea mișcărilor organelor de vorbire ale copilului, pentru coordonarea mișcărilor sale respiratorii cu mișcările corzilor vocale, ale limbii, ale vălului moale, ale maxilarelor etc. De aceea este necesar să se încurajeze gînguritul prin răspunsuri, printr-o mimică de bucurie, prin vorbe calde. Gînguritul exprimă și o stare generală bună, o stare de sănătate, de mulțumire organică. Prin gîngurit, ca și prin plîns și țipăt, copilul exteriorizează trebuințele, nevoile sale.

Prin utilizarea unor jucării sonore simple poate fi stimulată activitatea analizatorului auditiv. Acestui scop îi poate folosi și xilofonul, copilul manifestînd o bucurie deosebită la audiția sunetelor înalte. Muzica de la posturile de radio, echilibrată, simplă și vioaie, poate declanșa la copil emoții pozitive. Ea poate constitui în același timp un antrenament al auzului copilului pentru diferențierea din ce în ce mai fină a sunetelor.

O atenție deosebită este necesar să se acorde mișcărilor copilului în general și în special mișcărilor gîtului, mișcărilor de susținere și de rotire a capului, mișcărilor mîinilor și mișcărilor care pregătesc mersul.

Spre sfîrșitul *lunii a cincea* de viață, copilul prezintă diverse reacții vocale: țipătul pentru semnalarea diferitelor necesități sau pentru semnalarea stărilor de neplăcere, de teamă; sunete din ce în ce mai nuanțate, mai clare, mai distincte în cadrul gînguritului; rîsul cu voce, sonor.

Aceste manifestări vocale sînt formate din sunete nearticulate, încercări de imitare directă a vocii umane. Toate sînt însă elemente din care se naște fonația.

Copilul gîngurește singur, minute în șir, ascultîndu-și propria sa voce. El manifestă o anumită plăcere, dată, pe de o parte, de mișcările aparatului fonoarticulator și, pe de altă parte, de senzația auditivă rezultată din componența sonoră a reacțiilor sale verbale.

Încurajarea gînguritului prin crearea unei stări de bună dispoziție devine un mijloc important de stimulare a activității pregătitoare apariției vorbirii.

La această vîrstă, una dintre „pasiunile" copilului este aceea de a agita cu putere jucăriile sonore. Această „pasiune" este izvorîtă atît din nevoia copilului de a efectua mișcări cît și din plăcerea lui de a asculta sunetele produse de aceste jucării.

În intervalul de vîrstă la care ne referim se produce din ce în ce mai ușor orientarea atenției copilului spre sursa de unde vin sunetele sau vocea celor din jur. Privirea lui începe să caute locul de unde pornește vocea părintelui. Copilul îndreaptă cu mai mare ușurință privirea spre fața adultului și în regiunea buzelor acestuia. Prin imitație, el învață să exprime tristețea, mîhnirea, veselia cu ajutorul mimicii.

Mișcările buzelor, ale maxilarelor, ale mușchilor feței părintelui constituie un *model* pe care copilul caută să-l imite în timpul reacțiilor sale verbale. De aceea spuneam că este bine să i se vorbească copilului întotdeauna din față, așa fel, încît el să poată urmări mișcările pe care le face adultul atunci cînd vorbește.

La această vîrstă, copilul este puternic impresionat de tot ceea ce se află în jurul său. De aceea trebuie acordată atenție obiectelor, lucrurilor care se află în apropierea copilului. Jucăriile trebuie să corespundă vîrstei. Aranjarea camerei, culoarea mobilierului, ordinea, îmbrăcămintea copilului — culori vii, armonioase — capătă o însemnătate din ce în ce mai mare pentru educarea sa.

Este necesar ca în cursul zilei, copilul să rămînă cît mai mult în tovărășia ambilor părinți, care să i se adreseze pe rînd. În afară de mulțumirea pe care o provoacă copilului asemenea împrejurări, se creează posibilitatea unor diferențieri mai fine între timbrul vocii părinților.

În *luna a șasea* de viață se dezvoltă capacitatea analizatorului auditiv al copilului pentru diferențierea anumitor grupe de sunete din vorbirea adultului. Copilul încearcă să imite cu posibilitățile sale articulatorii pronunțarea unor sunete. Apar primele sunete bine conturate, bine articulate. Acestea sînt sunetele ușoare, pentru a căror articulare organele de vorbire, — limba, buzele — nu sînt supuse unor eforturi deosebite. Primele sunete articulate apar în silabe: *ma, ba, pa, ta, pu, bo, ca, etc.* Este cunoscut faptul că copilul repetă de mai multe ori o silabă, așa fel, încît părinții au impresia că el spune primele cuvinte, mamă, papă, tată. În fond este vorba de începutul perioadei de *lalalizare*, perioadă de mare importanță în apariția și dezvoltarea vorbirii.

Lalalizarea (pronunțarea unor silabe în serie) este fără îndoială un început de articulare, primele note cîntate cu o mînă nesigură pe o claviatură destul de rudimentară.

Gînguritul este încet-încet înlocuit de lalalizare. Acum copilul dispune de mijloace mai variate pentru manifestări vocale: țipă puternic în situații dificile, dă chiote cînd se bucură, rîde cu glas tare și intens cînd este vesel. Este la primele încercări de a comunica cu adultul prin silabe, prin lalalizare. Mișcările generale dezordonate ale organismului în timpul reacțiilor copilului încep să se reducă. Se perfecționează mișcările aparatului fonoarticulator. Copilul caută neîncetat să-și exprime trebuințele, stările sufletești prin sunete articulate. Această exteriorizare este mult ajutată de vorbirea celor din jur.

După articularea primelor silabe distincte, este necesar ca părintele să stimuleze în permanență pronunția copilului. În timpul îngrijirii copilului este bine ca mama să repete silabele articulate de acesta, încurajîndu-l astfel încît să le pronunțe și el tot mai des.

Ca și pînă acum, hrănirea, somnul, acțiunile simple, contactul cu obiectele este indicat să fie însoțite de cuvinte adecvate. Prezentarea unui obiect nou sau a unei acțiuni este recomandabil să se facă în cuvinte simple, de două silabe, pînă la trei maximum. Ulterior, copilul va reuși să reunească silabele în cuvinte. La această vîrstă este bine să se repete, în diverse ocazii, cuvinte ca: mama, tata, nani, pușa, hopa, pisa, masa etc., cît mai clar și cît mai legat. Denumirea obiectelor, a păpușilor sau a acțiunilor este potrivit să îmbrace acea formă verbală care este mai accesibilă pentru copil. De exemplu, nu se va spune: „pisicuța", „păpușica" etc., ci „pis-pis", „pușa" ș.a.m.d.

De asemenea, cînd copilul manipulează diferite jucării este bine ca adulții să spună: la cal — „hi-hi", la cîine — „ham-ham", la ursulică — „mor-mor", la vacă sau vițel — „mu-mu" etc. Pentru pregătirea copilului în vederea înțelegerii sensului cuvîntului, în timpul denumirii este indicat să se prezinte și obiectul sau imaginea respectivă. În această perioadă începe legarea cuvintelor de corespondentul lor concret din realitate. Plăcerea de a se juca îl determină pe copil să caute, să ceară jucăria respectivă. El o cere la început prin gesturi ale mîinii, apoi prin pronunțarea unei silabe, în sfîrșit, prin denumirea jucăriei.

Începutul lalalizării corespunde etapei în care copilul încearcă să pășească, dacă este susținut de subsuori. În

această etapă copilul poate prinde și mînui jucăriile. Mișcările generale ale copilului, după cum am mai spus, ajută la dezvoltarea vorbirii. Trăirile sale emoționale încep să fie din ce în ce mai mult exprimate prin mijloace vocale. La această vîrstă copilul se liniștește, se bucură, rîde, lalalizează cînd i se vorbește afectuos, chiar atunci cînd vorbirea părintelui nu este însoțită de gesturi corespunzătoare, ca în etapa anterioară.

Atmosfera din familie declanșează la copil reacții emoționale puternice. El reacționează prin plîns, prin țipăt, prin neliniște la tonul aspru, chiar cînd vorbitorul nu i se adresează lui. Atmosfera apăsătoare din familie stînjenește dezvoltarea normală a vorbirii copilului.

La începutul *lunii a șaptea*, copilul poate să pronunțe grupuri sonore despărțite în silabe: pa-pa, ta-ta, ma-ma, dar contopirea silabelor în cuvînt necesită un salt important pe linia operațiilor de analiză și de sinteză care se desfășoară în scoarța cerebrală. Cuvîntul însușit ulterior exprimă un înțeles, are un corespondent în lumea înconjurătoare, nu este un simplu joc sonor. Ori, ceea ce trebuie asigurat este tocmai legătura cuvîntului cu realitatea pe care o desemnează semnificația acestuia, sensul lui. Procesul de efectuare a acestei legături începe din luna a șaptea a existenței copilului.

Din această lună, capacitatea copilului de a imita sunetele articulate, silabele, crește considerabil. Imitarea se produce în mod mecanic. Ea este totuși un „exercițiu" foarte util pentru pregătirea pronunțării sunetelor și a cuvintelor. Este potrivit ca părinții să creeze împrejurări favorabile în care copilul, dispunînd acum de posibilități crescute de imitare a sunetelor vorbirii, să repete cît mai mult diverse silabe: bi — bo — bu — tu — mu — nu — su — so — si — pi — po — etc.

Denumirea anumitor situații, acțiuni (de exemplu, „hai, mare!" cînd copilul este ridicat de mînuțe) cimentează legătura între cuvînt și situațiile respective. Începutul procesului de înțelegere a sensului cuvîntului are loc în cadrul unei anumite situații și numai legat de această situație. Copilul începe să înțeleagă cuvintele rostite de adult numai atunci cînd aceste cuvinte capătă o semnificație, un sens în viața sa.

Legarea cuvîntului de obiectul pe care îl desemnează trebuie să constituie o preocupare deosebită a părinților. În timp ce se dă copilului jucăria — pentru care el a ma-

nifestat preferință — este bine ca părintele să imite acțiunile animalului reprezentat de jucăria respectivă (ham-ham, mor-mor). În același timp, să însoțească acțiunea de denumirea animalului respectiv (cîinele, ursul) etc. Copilului trebuie să i se denumească și obiectele care-l înconjură și de care se folosește: pat, lampă, sobă, cană, oală etc. Orice situație pe care o trăiește, orice act executat trebuie denumit, pentru ca situația sau actul respectiv să se lege de o denumire, de un cuvînt: „facem baie", „păpăm", „facem nani", „mergem la baie", „stai", „sus", „jos" etc.

Copilul este de asemenea deprins să imite anumite gesturi cu semnificație. Este bine ca gesturile să fie însoțite de anumite comenzi vorbite: „dă mîna!" „salută!" „spune pa!" „pa..." etc. Însoțirea vorbirii adultului de gesturi înlesnește legăturile între situații, acțiuni și cuvintele copilului. Procedîndu-se astfel, în scurtă vreme copilul va ști să efectueze, la cererea verbală a adultului, un anumit gest legat de situațiile cunoscute.

Importantă este și obișnuirea copilului cu ritmicitatea mișcărilor, în special a mîinilor. În acest scop, el va fi învățat să bată din palme în mod ritmic, cadențat, la început mai rar, apoi din ce în ce mai des. Obișnuirea copilului cu ritmul mișcărilor exercită influențe directe asupra vorbirii. Trebuie să subliniem faptul că vorbirea se bazează mult pe ritm. Mișcările ritmice creează copilului și o stare de bucurie, de veselie, stare care joacă de asemenea un anumit rol în dezvoltarea vorbirii.

Ridicarea copilului în poziție verticală (la început susținut) creează acestuia posibilități noi de contact cu realitatea. Ca urmare, nevoia lui de exprimare verbală crește. De aceea, însușirea mersului are mare importanță pentru dezvoltarea vorbirii copilului.

Din *luna a noua* de viață cuvîntul devine un excitant mai puternic, care poate declanșa singur o reacție, o atitudine a copilului.

În luna a opta, după observațiile cercetătoarei sovietice M. M. Kolțova [1], un copil nu căuta cu ochii cățelul „Buket" decît atunci cînd acesta stătea lîngă bara patului și era chemat numai de către mamă. Mai tîrziu cînd orice persoană striga numele animalului, reacția de căutare apărea,

[1] După N. I. Jinkin, *Despre problema dezvoltării vorbirii la copii*, Analele Romîno-Sovietice (pedagogie-psihologie), nr. 1, 1955, p. 50.

indiferent de situația în care se afla copilul: în casă, la plimbare etc. Deci, la început, împrejurările (poziția copilului în pat, prezența cîinelui într-un anumit loc, vocea mamei etc.) erau acelea care îl făceau să caute cu ochii cîinele. După acea, cuvîntul joacă rolul principal în determinarea acestei reacții a copilului, iar celelalte elemente au un rol secundar.

Copilul începe să numească jucăriile și obiectele din jurul său cu cîte o silabă, folosind de obicei aceeași silabă pentru desemnarea mai multor obiecte.

El caută cu ochii obiectul denumit de părinte și apoi el însuși, întinzînd mînuța, denumește obiectul respectiv cu o silabă sau cu un grup de sunete încă neconturate precis din punct de vedere al pronunțării. Timp de două-trei luni, copilul face diferite combinații de sunete, cîteodată foarte colorate, constituind un limbaj specific al său. În această perioadă, jocul de-a căutarea lucrurilor ascunse este recomandabil, pentru că astfel se cimentează legătura între cuvînt și obiect, plecînd, nu de la obiect, ci de la denumirea sa (de exemplu, „unde-i cuțu-cuțu?" „unde-i păpușa?" etc.).

Schimbarea obiectelor din casă, a jucăriilor, introducerea cuburilor colorate, a dominoului, a ilustrațiilor este de asemenea necesară. Pe copil îl bucură mult jucăriile sonore, cele rotunde, care se pot mișca ușor, care se învîrtesc. Alături de antrenarea și dirijarea copilului în jocuri, în mînuirea obiectelor și a unor jucării, este bine să se continue „prezentarea" jucăriilor și a obiectelor din jurul său. Părinții fac această prezentare ori de cîte ori se ivește prilejul, prin orientarea atenției copilului către obiectul respectiv. Este indicat de asemenea ca pipăirea jucăriilor, a obiectelor ca și cercetarea lor de către copil, să se realizeze concomitent cu denumirea lor clară și distinctă de către părinți. Copilul nu poate învăța ușor să denumească obiectele care nu se află în jurul său sau care nu-și găsesc un rost în activitatea sa și mai ales pe cele cu denumiri grele și lungi (de pildă, crocodilul, tramvaiul etc.). Este necesar ca ordinea în care se oferă jucării copilului să țină seama și de posibilitățile acestuia de a denumi acțiunea jucăriei sau de a-i reține numele.

Este bine ca prezentarea obiectelor de către părinte să se facă începînd cu cele mai apropiate către cele mai îndepărtate. Se pornește, de exemplu, de la pat, scaun, masă, la fereastră, obiecte din curte, de pe stradă etc. Acțiunile

obișnuite ale adultului trebuie verbalizate în continuare. S-a aprins lumina, i se atrage copilului atenția, pronunțîndu-se cuvîntul „lumina" etc. Astfel se ajunge la imitarea de către copil cu mai multă ușurință a acțiunilor adultului. Tot astfel, copilul reușește treptat să execute bine indicația verbală privind anumite acțiuni: „culcă păpușa!" „dă-mi păpușa!" etc.

Tot în această perioadă, între nouă și unsprezece luni se produce un eveniment care înseamnă o adevărată sărbătoare pentru părinți. Copilul încheagă silabe: „ma-ma, „ta-ta" în cuvintele de „mamă", „tată", articulate corect, nuanțat și accentuat. Copilul denumește cu aceste cuvinte toate persoanele care-l înconjură. Cele de gen femenin sînt „mama" și cele masculine „tata".

La vîrsta de un an, copilul înregistrează succese importante în dezvoltarea sa generală. Progrese deosebite se fac în ceea ce privește mișcările. El începe să meargă nesprijinit, independent. La început, mersul este nesigur, împleticit, grăbit. Cu toate acestea, el reprezintă pentru copil un eveniment deosebit. Deplasarea copilului în spațiu, contactul direct, multiplu și repetat cu diverse obiecte, lărgirea continuă a orizontului, vederea în adîncime, cuprinderea contururilor diferitelor lucruri, urmărirea schimbării poziției lucrurilor față de el contribuie mult la dezvoltarea vorbirii. Lumea copilului, pînă atunci mărginită la pătucul său, la cîțiva pași împrejur, se lărgește treptat; ea începe să cuprindă camera cu ungherele ei, casa, curtea, strada etc. Numărul și varietatea lucrurilor, a situațiilor, a aspectelor cunoscute, crește vertiginos o dată cu mersul. De aceea, în prima perioadă de după un an, activitatea psihică a copilului cunoaște o mare dezvoltare. În ceea ce privește vorbirea, copilul obține de asemenea succese însemnate. Perioada de după un an este perioada acumulării rapide de cuvinte cu sens, cu înțeles pentru copil.

În luna a douăsprezecea a existenței sale, copilul rostește clar zece-douăzeci de cuvinte, legate de diverse obiecte. El cunoaște denumirea mai multor obiecte, însă n-o poate reproduce. La un an, un copil normal dezvoltat, fără întîrzieri în dezvoltarea vorbirii, poate pronunța: mamă, tată, papa, apa, baba, pis, nani, ham-ham și alte cuvinte monosilabice. De asemenea poate denumi, cu o silabă sau două, cîteodată însă modificat, anumite obiecte: fu (— foc), bu (— în brațe), bobo (— bomboane). Mai toți copiii își continuă jocul verbal și auditiv prin repetarea de

nenumărate ori a unor grupe de sunete, ca, de pildă: gili-gili, lica-lica, tica-tica etc., cîteodată melodios cîntate, acest lucru producîndu-le o mare satisfacție. Cea mai mare bucurie a copilului este însă atunci cînd reușește să pronunțe corect cuvinte întregi.

Pentru că pronunțarea este o operație destul de complicată, la început copilul manifestă multă nesiguranță. Pentru înlăturarea acestei nesiguranțe, el trebuie încurajat și atunci cînd pronunță cuvinte vechi, cunoscute, dar mai ales atunci cînd articulează cuvinte noi. Întotdeauna aprobarea, încurajarea, recunoașterea succesului copilului de către părinte constituie un puternic mijloc de stimulare, un important factor educativ.

Preocuparea părinților pentru dezvoltarea vorbirii copilului în această perioadă este bine să fie orientată în următoarele direcții:

a) Crearea la copil a unei stări de bucurie, de mulțumire, care să constituie un imbold spre o comunicare verbală. Acest lucru se poate obține, în primul rînd, prin dragostea părinților pentru copil: se vorbește des cu el, este solicitat, este mîngîiat, încurajat și „prins" în buna dispoziție a părinților. Amintim din nou însemnătatea relațiilor armonioase dintre părinți pentru dezvoltarea limbajului copilului. Aceasta cu atît mai mult cu cît, la această vîrstă, adulții trebuie să fie cît mai mult în preajma copilului. Singurătatea sa poate să producă o stagnare în dezvoltarea vorbirii.

b) Grija pentru efectuarea de către copil a unei pronunții corecte și pentru îmbogățirea vocabularului acestuia. În cazurile în care copilul numește anumite obiecte cu o silabă sau cu un grup neînchegat de sunete, este necesar ca părintele să creeze împrejurări în care obiectele respective să fie întîlnite mai des de copil și în care părintele însuși să pronunțe denumirea lor clar, accentuat. De asemenea le va pronunța deodată cu copilul. În felul acesta, copilul învață mai ușor articularea corectă. Ulterior, avînd în față obiectele, copilul va putea articula și singur denumirea lor.

Vocabularul copilului se îmbogățește în această perioadă simțitor. Pînă acum copilul a perceput obiectele în ansamblul lor, după formă, mărime sau culoare. Este necesar ca de acum încolo el să fie îndrumat să observe, să perceapă și părți mai importante care compun ființa sau lucrul respectiv. Este bine să se înceapă cu denumirea de către

părinte a părților corpului păpușii sau ale unui animal: „Uite ochii păpușii, nasul, gura, fața, piciorul" etc. După aceea se cere copilului să le denumească, să le identifice, să le recunoască. În etapa următoare, copilul va fi îndrumat să cunoască părțile propriului său corp. La cererea adultului, el trebuie să știe să arate unde sînt: nasul, ochii, gura ș.a. Apoi copilului i se cere să denumească aceste părți ale corpului. El va reuși să le verbalizeze dacă nu în prima lună, în luna a doua sau a treia a celui de-al doilea an de viață.

c) Executarea de către copil a unor indicații verbale sub formă de joc. Prin cuvînt, părintele reușește din ce în ce mai mult să dirijeze comportamentul copilului. Cu puțin timp mai înainte copilul executa anumite indicații simple în legătură numai cu păpușa sau cu jucăria. Executarea prin stimulare verbală a unor acțiuni cu privire la jucărie îmbracă aspecte speciale în perioada de vîrstă la care ne referim. Astfel, copilul execută indicația: „Culcă păpușa!", dar dacă i se spune: „Culcă-l pe cuțulică!", nu o mai execută. Cuvîntul „culcă" este încă foarte strîns legat de o anumită situație, de un anumit obiect. Puterea de generalizare a cuvîntului este încă foarte redusă.

Copilul poate efectua de asemenea, la cererea verbală a părintelui, activități simple: să ducă sau să aducă în anume locuri păpușa, o cană, un cuțit, un obiect mic pe care poate să-l denumească. I se cere să-și scoată pantofii, ciorapii, hăinuța. În timpul mesei sau al altor împrejurări este indicat să i se aprecieze comportarea prin vorbe: „frumos", „așa", „bine", „rău", „urît" — însoțite de mimică și gesturi.

În perioada dintre un an și trei luni — un an și șase-opt luni, cuvîntul începe să joace într-o măsură tot mai mare rolul său de semnal al semnalelor.

Cum se petrece acest salt? Să plecăm de la unele cerințe. I s-a spus copilului să culce păpușa și el a executat acest act numai cu păpușa și numai în situația dată. Dar între timp părintele i-a cerut să culce și pe ursulică și pe măgăruș etc. Copilul a auzit cuvîntul și în alte situații: se culcă băiatul, se culcă mama. Cuvîntul „culcă" a fost, prin urmare, legat de mai multe situații, extins asupra mai multor acțiuni. În felul acesta se produce *generalizarea* semnificației cuvîntului. Copilul începe să stăpînească sensuri diferite ale cuvîntului, sau cu alți termeni, să

stăpînească înțelesul său deplin. În același fel se produce generalizarea tuturor cuvintelor.

În această perioadă copilul dispune de aproximativ 180 de cuvinte — substantive, care desemnează obiecte din jurul său, precum și unele verbe simple, care sînt folosite într-o formă invariabilă.

Copilul înțelege însă și denumirea unor obiecte pe care nu le poate încă numi. Aceste denumiri constituie fondul pasiv al limbajului copilului. Fondul verbal pasiv se transformă treptat în fond activ al limbajului.

Spre sfîrșitul acestei perioade de vîrstă, vorbirea devine mijlocul principal prin care copilul comunică cu cei din jur. El poate astfel să-și exprime trebuințele, dorințele. Prin cuvînt, copilul asimilează cunoștințe elementare despre lumea înconjurătoare. Vorbirea permite influențarea comportării copilului de către adulți, precum și crearea de relații între copil și alți copii. Ea influențează întreaga dezvoltare a personalității acestuia.

În vocabularul copilului la vîrsta de un an și jumătate găsim :

a) *Grupe de sunete fără semnificație reală,* care prin sonoritate încîntă auzul copilului. De pildă : *gili-gili, tica-tica, coco-coco, bu-bu-bu etc.* Recunoaștem în pronunțarea acestor sunete vechea obișnuință a copilului de a se juca cu silabele sonore în timpul stărilor sale de bună dispoziție. Această categorie de sunete poate să se mențină în limbajul copilului (sub formă de joc verbal) pînă după doi ani, cînd grupul de sunete respective este înlocuit cu cuvinte.

b) *Cuvinte sau silabe prin care copilul denumește serii întregi de obiecte și ființe.* Sînt cuvinte cu un grad redus de generalizare. Uneori această generalizare este greșită. Astfel, cuvîntul *bu* desemnează acțiunea de luare în brațe, dar și locul obiectelor plasate sus ; cuvîntul *bobo* este întrebuințat pentru bomboane, mărgele, vitamine, nasturi și pentru tot ce este rotund, mic și seamănă cu bomboanele sau mai precis cu primele bomboane cunoscute de copil ; cuvîntul *boi* este folosit pentru boii, vacile, caii, elefanții și orice animal mare din poze ; cuvîntul *cai* este folosit pentru caii (care se mișcă în realitate), dar și pentru ghete (pentru că acestea umblă, se mișcă din loc în loc) ; *fu* este utilizat pentru foc, însă are cîteodată și înțeles de pisică, pentru că pisica a fost văzută de copil de mai multe ori lîngă foc ; cuvîntul *na* este folosit de copil cînd cineva dă ceva, dar și cînd cere, însoțit de gestul respectiv ; *pa,* însoțit de gestul corespunzător se folosește la despărțire, dar și atunci cînd se cere un sărut ; *teas* este întrebuințat pentru toate ticăiturile, indiferent cine le produce, copilul denumind astfel și ceasul din poză ; cuvîntul *opa* desemnează acțiunile : ridicat, așezat, plimbat ș.a.m.d.

c) *Cuvinte cu semnificație reală ;* astfel de cuvinte sînt : *apa, mama, papa, tata, badi* (bunic), *caia* (cheia), *coculuí* (co-

coș sau cucurigu), *gios, mima* (bunică) ; *tus* (sus), *co'* (ochi), *baia, paia* (pîine), *da, nu, ata* (ața), *diti* (dinții), *gata, uşa* (uşa), *paca* (lampa), *uta-uta, masa, caun* (scaun), *asa, 'opa-aşa, cui, pasa* (plasa), *baacă* (îmbracă), *poc* (porc), *cata, fita* (fata), *telu* (băiețelu), *topil* (copil) etc.

De asemenea, spre sfîrşitul perioadei de care ne ocupăm, copilul începe să lege cîte două cuvinte. De exemplu : *telu-nani* (băiețelul vrea să doarmă), *telu-papa* (băiețelul vrea să mănînce), *telu-pa* (băiețelul vrea să se plimbe) etc. Este vorba de începutul primelor propoziții care se formează dintr-un substantiv si un verb într-o formă generală şi fixă, fără flexibilitate. Numărul cuvintelor în vocabularul copilului la această vîrstă poate fi mai mare sau mai mic, în funcție de dezvoltarea generală a copilului. În mod normal, cea mai mare parte dintre copii, la vîrsta de un an şi jumătate alături de o pronunție relativ exactă întîmpină dificultăți de pronunțare, stîlcind unele cuvinte.

Mijloace de influențare a dezvoltării vorbirii

Prin măsurile generale pe care le prezentăm se urmărește îmbogățirea cunoştințelor copilului. Buna dispoziție joacă un rol deosebit în pregătirea acestuia în vederea însuşirii cunoştințelor, pentru stimularea nevoii lui crescînde de comunicare cu cei din jur.

a) *Denumirea acțiunilor de îngrijire a copilului.* Una dintre particularitățile gîndirii copilului antepreşcolar este aceea că el gîndeşte acționînd. Legate de acțiune şi de împrejurările respective, de situații, cuvintele se învață mai uşor.

Unii dintre părinți, atunci cînd îmbracă, dezbracă, spală copilul, vorbesc despre cu totul altceva sau nu vorbesc de loc. Acțiunile de îngrijire, de hrănire constituie un prilej minunat pentru formarea la copil a unor deprinderi simple de autoservire, deprinderi pe care copilul le poate verbaliza o dată cu mama. Mama spune : „Să dezbrăcăm băiatul de hăinuță". Prin fenomenul firesc de *ecolalie*, copilul va repeta „hăinuță". Legate de astfel de obiecte cu rost pentru copil, cuvintele se însuşesc mai repede.

În jurul vîrstei de doi ani, copilul denumeşte multe obiecte de îmbrăcăminte. El va învăța de asemenea să denumească părțile corpului, apoi unele acțiuni simple. Copilul învață uşor acțiunile celor din jur. Dacă el vede de mai multe ori pe mămica că mătură şi cum mătură, într-o bună zi va pune şi el mîna pe mătură şi va mătura prin casă zicînd : „Fetița mătură".

b) *Îndeplinirea unor mici „însărcinări"*. Obișnuința copilului de a participa în limita posibilităților sale la treburile familiei este prețioasă și ea trebuie educată de timpuriu. Spre sfîrșitul perioadei de care ne ocupăm, această obișnuință se formează și prin intermediul unor jocuri „serioase".

Cînd copilul cunoaște și știe să denumească obiectele din cameră (cană, creion, ceas, pahar etc.), unul dintre părinți îl roagă să ducă un asemenea obiect celuilalt. Acesta, la rîndul său, îl întreabă pe copil cum se numește obiectul respectiv. Sau, unul dintre părinți îl roagă pe copil să-i ceară celuilalt un obiect pe care să-l aducă. Pe măsură ce copilul crește, aceste sarcini se pot și ele complica. Complicarea lor necesită explicații verbale. Tocmai acesta este scopul (copilul să vorbească cît mai mult) pe care trebuie să-l urmărească părinții.

c) *Plimbările* prezintă mare însemnătate pentru dezvoltarea gîndirii și vorbirii copilului. La început acestea sînt limitate.

Pe la un an și trei luni, copilul, ținut de mînă, va pleca la „plimbare" prin cameră. În timpul acestei plimbări este bine ca părintele să-l oprească în fața anumitor obiecte și să-i vorbească: „Uite, ne-am întîlnit cu dulapul, ia să-l rugăm să ne spună ce are în el". Apoi părintele descrie pe rînd modul cum introduce cheia, cum se deschide dulapul, enumerînd cîteva din obiectele aflate înăuntru. Este suficient ca în cadrul unei plimbări să se descrie foarte simplu unul sau două obiecte.

Înainte de a se face descrierea altor obiecte, plimbarea se va repeta și copilul va fi întrebat ce se află în dulap, cum se numește o anumită parte a sa (de exemplu, ușa) etc. În timpul plimbărilor în curte, în parc, părintele va descrie florile, copacii, animalele întîlnite. La întoarcerea acasă este bine să-i ceară copilului să le denumească după ilustrații.

Este necesar de asemenea să se imite manifestările vocale ale animalelor (mieunat, lătrat) etc. La fel este indicat să se amintească acțiunile acestor animale (cîinele păzește casa, pisica prinde șoareci etc.), pentru a se ușura astfel reținerea denumirilor lor.

Deci, prin plimbarea în parcuri — de preferință zoologice — se urmărește, printre altele, și cunoașterea de către copil a cît mai multe lucruri, ființe, fenomene, obiecte. Este bine ca fiecare dintre acestea să fie descrise sumar și într un fel sau altul, să fie legate de experiența copilului.

d) *Jocurile.* De acum în colo în jocurile copilului se vor reflecta tot mai mult acțiunile adultului. Imitînd aceste acțiuni, copilul va lega „conversații". De exemplu, cu păpușa, căreia îi va explica, îi va spune, îi va cere să facă ceva, așa cum și părintele i-a cerut copilului.

Descriem mai jos unele jocuri potrivite pentru această vîrstă, care contribuie la dezvoltarea vorbirii și care sînt, în același timp, atrăgătoare pentru copil.

Plimbarea cu păpușa. La început, plimbarea păpușii prin cameră se face cu părintele și din inițiativa acestuia. Păpușii i se arată obiectele din cameră: „Uite cu cine ne-am întîlnit... Cine știe ?" întreabă părintele pe copil. „Ia spune tu păpușii cu cine ne-am întîlnit"... Copilul va „prezenta" păpușii obiectele din cameră. Va repeta apoi singur acest joc, care îi devine plăcut.

Poștașul. În jocul poștașul copilul este rugat să „transmită" o dorință (telegramă) a unuia dintre părinți către celălalt, formulată scurt. De pildă, „Spune-i, te rog, mămicăi că tata vine la masă". Sau să formuleze o întrebare față de păpușă: „Te rog să o întrebi dacă îi este foame" ș.a.m.d.

e) Jocuri folositoare pronunției corecte a unor cuvinte.

Trenulețul. La început, copilul este „vagon", iar părintele „locomotiva". În timp ce imită mersul locomotivei, părintele, împreună cu copilul, imită și sunetele ei: puf, puf, puf, unu-unu, sss — sss (frînă) etc. După aceea, copilul va fi „locomotivă" și va imita sunetele acesteia.

La fel se procedează și în jocurile: *avionul, mașina* etc., alegîndu-se alte sunete. Jocuri care îl bucură mult pe copil sînt și acelea în care el imită sunetele emise de păsări, de insecte (cocoșul, albina, țînțarul ș.a.).

Ascunderea jucăriilor. Jocul are două etape. În prima etapă, părintele ascunde unele obiecte sau jucării și îl pune pe copil să le caute, denumindu-le. Descoperirea obiectelor provoacă mare bucurie copilului și dă, în același timp, părintelui posibilitatea să verifice dacă legătura dintre cuvîntul însușit de copil și obiectul pe care acesta îl desemnează este justă, corectă. În etapa a doua, obiectele se ascund într-un săculeț și se scot de către părinte, producînd copilului surprize plăcute. Acesta se va bucura și le va denumi. În sacul cu surprize pot fi ascunse și imagini din cărți cunoscute de copil.

Jocurile contribuie, pe toată perioada copilăriei, într-o măsură însemnată, la dezvoltarea gîndirii și vorbirii copilului. De aici necesitatea ca părintele să fie preocupat de justa lor organizare

*

* *

Verbalizarea trebuințelor copilului, exprimarea verbală a dorințelor și a stărilor sale sufletești depind în mare măsură de preocuparea părinților. Dacă se satisfac dorințele

copilului „din ochi", fără ca acesta să le formuleze cu ajutorul limbajului, se lipseşte copilul de prilejuri importante pentru dezvoltarea vorbirii sale. O parte dintre copii, chiar după trei-patru ani, cînd cer ceva folosesc mîna, gestul şi mai puţin cuvîntul. Copilul trebuie antrenat în orice ocazie să vorbească cît mai mult, să verbalizeze, îmbogăţindu-şi astfel vocabularul cu noi cuvinte.

Dacă încă din primele zile ale vieţii copilului părintele foloseşte faţă de acesta o vorbire corectă, calmă, clară, mlădioasă, iar atunci cînd copilul începe să vorbească manifestă preocupare pentru dezvoltarea vorbirii sale, atunci, la sfîrşitul celui de-al doilea an, copilul va dispune de un vocabular destul de bogat.

Modelul pe care îl are permanent în faţă copilul este tocmai vorbirea părintelui. De corectitudinea şi claritatea modelului va depinde şi normala dezvoltare a vorbirii sale. Unii dintre părinţi cunosc şi vorbesc în casă două limbi, crezînd că este mai uşor pentru copil să le înveţe de la început pe amîndouă. Dar acest lucru este foarte anevoios şi dificil. Învăţarea, la o vîrstă timpurie, a mai multor limbi deodată oboseşte sistemul nervos al copilului. Însuşirea unei alte limbi decît limba maternă se face cu uşurinţă după cinci ani. De asemenea, la un an şi jumătate nu sînt recomandabile poveştile şi poeziile.

Un rol negativ în dezvoltarea vorbirii are şi plînsul îndelungat şi fără rost. Acesta influenţează ritmul respiraţiei, iar starea de tristeţe, de teamă sau de suferinţă frînează însuşirea limbajului de către copil.

Importanţa deosebită pe care o acordăm măsurilor educative şi îngrijirii generale a copilului în această perioadă de vîrstă este izvorîtă din faptul că dezvoltarea normală a vorbirii şi gîndirii copilului în etapele următoare depinde în mare măsură de apariţia şi dezvoltarea limbajului în această perioadă.

II. Cauzele întîrzierii apariţiei şi dezvoltării vorbirii

Lipsa vorbirii sau pronunţarea numai a două-trei cuvinte de către copil, după un an şi trei luni sau după un an şi şase luni, constituie un fapt care trebuie să atragă atenţia părinţilor. Se comite o mare greşeală dacă se aşteaptă pînă la trei ani sau chiar mai mulţi ani, în speranţa că o dată şi o dată copilul va vorbi cum trebuie. Întîrzierea de trei-şase luni în modul normal de dezvoltare a vorbirii trebuie să-i determine pe părinţi să prezinte copilul la medic, întrucît nedezvoltarea vorbirii se datorează unor cauze precise, care trebuie descoperite şi înlăturate din vreme.

Iată cîteva dintre cauzele care pot să ducă fie la lipsa completă, pînă la un an şi şase luni, fie la un ritm încetinit de dezvoltare a vorbirii.

a) *Accidente ale mamei în timpul sarcinii.* O serie de întîmplări din perioada vieţii intrauterine pot avea urmări pentru felul cum funcţionează creierul. O sarcină toxică, cu vărsături, cu leşinuri dese, poate influenţa negativ dezvoltarea fătului, determinînd perturbări în funcţiunile sistemului nervos central în primii ani de viaţă ai copilului. Accidentele mamei din timpul sarcinii, căzături, lovituri în abdomen, pot să provoace direct sau prin şoc modificări în substanţa cenuşie din creierul copilului. De asemenea, hemoragiile prelungite din timpul sarcinii, alimentaţia nepotrivită a mamei, folosirea alcoolului, infecţiile sifilitice, tuberculoza, gripa infecţioasă, hepatitele epidemice influenţează dezvoltarea ulterioară a copilului.

Bolile psihice ale mamei, tensiunea nervoasă, supărările, şocurile emoţionale sînt adesea cauze importante ale unor tulburări în dezvoltarea copilului.

b) *Accidente ale copilului în timpul naşterii. Boli şi accidente ale copilului în perioada postnatală. 1)* Naşterea este o încercare grea nu numai pentru organismul matern, dar

mai ales pentru făt. Naşterea are prin ea însăşi momente dificile şi de aceea sînt posibile accidente. Aşa de pildă, o naştere laborioasă, cu munci grele şi îndelungate, poate produce o asfixie a noului-născut sau modificări în vasele sanguine ale creierului său. Asfixia noului-născut se caracterizează prin absenţa respiraţiei, deci a primului ţipăt şi prin încetinirea pînă la oprire a bătăilor inimii. Copilul este la început vînăt. În a doua fază a asfixiei, după ce preocupările de readucere la viaţă au reuşit, copilul devine palid şi are un puls rapid. În timpul acestor asfixii se pot produce hemoragii pe scoarţa cerebrală, care distrug o parte din ţesutul nervos şi lasă urmări cîteodată grave şi de lungă durată. Asfixia poate determina fie lipsa înţelegerii vorbirii (în cazul cel mai rău), fie o întîrziere marcantă în apariţia şi dezvoltarea ei. De asemenea, asfixiile mai uşoare cauzează tulburări diverse de vorbire, care se resimt pe toată perioada copilăriei, pînă spre adolescenţă.

2) Forcepsul, manevrele obstetricale neatente, pot acţiona prin compresiune asupra substanţei nervoase şi o pot leza.

3) Fragilitatea organismului copilului şi mai ales a sistemului său nervos face ca, în cazul lipsei de îngrijire şi supraveghere, copilul să fie supus unor accidente sau îmbolnăviri cu urmări negative pentru dezvoltarea vorbirii. Aşa sînt, de pildă, căzăturile pe cap, lovirile în zona frontală sau la tîmple etc.

Există o serie de îmbolnăviri ale creierului cauzate de infecţii, de exemplu: tuberculoza, virusuri sau diverşi microbi, îmbolnăviri care produc procese inflamatorii pe meninge, pe pielita care îmbracă creierul. Ele poartă numele de *meningite.* Tabloul de manifestări ale copilului bolnav de meningită este foarte variat şi îmbracă forme comune cu ale altor boli. De aceea, orice semn de îmbolnăvire în care febra creşte, copilul este iritat sau prea liniştit, apar convulsii, se observă o rigiditate a cefei, trebuie să-i determine pe părinţi să prezinte copilul la medic. Tratamentul neaplicat la vreme poate duce la agravarea bolii copilului, iar aceasta la stagnare în dezvoltarea vorbirii.

Encefalitele acute sînt de asemenea procese inflamatorii de origine microbiană sau virotică, localizate pe scoarţa cerebrală sau pe un alt sector din sistemul nervos central, care pot să împiedice dezvoltarea normală a vorbirii copilului.

Începutul bolii este marcat de cele mai multe ori prin febră mare, vărsături, convulsii violente, stări de nelinişte, tulburări psihice. Sînt şi cazuri în care encefalita se mani-

festă prin simple mișcări dezordonate ale globilor oculari sau prin paralizii faciale. Pe scurt, boala se caracterizează prin: convulsii, somnolență, paralizii ale membrelor, ale pleoapelor, ale mușchilor feței, tulburări de auz, de deglutiție, de respirație.

Urmările acestor îmbolnăviri, mai ales în cazul întîrzierii tratamentelor, se manifestă prin stagnare de lungă durată în dezvoltarea psihică în general și în dezvoltarea vorbirii copilului în particular.

4) În timpul vieții intrauterine se pot întîmpla accidente, îmbolnăviri ale auzului, care să dea naștere la o surditate totală a noului-născut. Această surditate este greu de sesizat. Totuși, pentru stabilirea ei există unele semne chiar din primul an: lipsa rîsului cu voce tare, lipsa modulațiilor din plîns și din gîngurit, lipsa lalalizării, vocea stridentă și puternică, lipsa reflexului de orientare la excitanți auditivi, comportarea deosebită a copilului, o anumită expresie a feței etc.

5) În primii ani de viață copilul este expus mai mult la îmbolnăviri. La această vîrstă, bolile urechii: otitele medii, mastoiditele, netratate la timp și complet, pot să ducă la leziuni ale urechii medii și la diverse grade de pierdere a auzului copilului. În genere, bolile urechii, netratate sau tratate insuficient, pot să aducă o modificare parțială a auzului, numită *hipoacuzie*. Am văzut ce importanță prezintă auzul în perioada de învățare a vorbirii de către copil. Orice cicatrice de pe timpan, chiar cînd aceasta nu împiedică auzul, modifică posibilitățile acestuia de diferențiere fonematică.

c) *Boli ale primei copilării.* Aproape toate bolile infecțioase, contagioase sau virotice, apărute în primul an sau în prima jumătate a celui de-al doilea an de viață, au repercusiuni asupra apariției și dezvoltării vorbirii. Copilul începe, în mod normal să spună primele cuvinte înainte de un an, iar după aceasta, se întîmplă să se îmbolnăvească.

Este posibil ca timp de cîteva luni copilul să nu mai rostească nici un cuvînt sau să nu mai învețe nici un cuvînt nou.

Citām cîteva boli mai importante care pot determina o stagnare în dezvoltarea normală a vorbirii copilului: bronho-pneumonia, tuberculoza, luesul căpătat, otita, nefrita, gripa infecțioasă, variola, varicela, scarlatina — mai ales cea cu complicații, rahitismul etc. Dar oricine poate obiecta: astfel de boli sînt în mare măsură inevitabile și sînt

specifice primei copilării. Vom răspunde că aceste boli pot împiedica vorbirea numai atunci cînd ele nu sînt tratate, cînd sînt neîngrijite. În condițiile optime de asistență medicală din țara noastră, ele pot fi ușor evitate și tratate.

Ceea ce vatămă enorm creierul copilului este temperatura ridicată și îndelungată a organismului (39—40°C). Unii părinți însă neglijează acest fapt și nu fac apel la medic atunci cînd trebuie. S-a observat că bolile cu complicații și cele netratate la timp și în mod suficient au consecințe mai grave asupra vorbirii decît cele cu evoluție normală.

d) *Malformații congenitale.* O modificare congenitală a regiunii bucale, a aparatului fonoarticulator, care împiedică pronunția, necesitînd o intervenție chirurgicală, este despicătura buzei și a cerului gurii în așa fel, încît cavitatea bucală este unită cu cavitatea nazală (v. fig. 4 și 5). Această malformație este înnăscută. Copilul se hrănește greu, el poate fi hrănit numai cu linguriță. Sunetele pe care le poate articula sînt alterate din cauza nazonanței, a timbrului nazal al vorbirii; vorbirea se dezvoltă greu și întîrzie.

Fig. 4. — Copilul C. Camelia înainte de operație

Fig. 5. Camelia după operație

(Pozele ne-au fost puse la dispoziție de Clinica de chirurgie maxilofacială a Facultății de stomatologie din București.)

Nu este bine ca această malformație să fie operată înainte de vîrsta de doi ani, dar nici prea tîrziu.

Operația efectuată după vîrsta de trei ani, după apariția vorbirii copilului, deși reușește chirurgical, lasă o vorbire extrem de neclară, care necesită eforturi mari de reeducare.

O altă malformație congenitală, mai ușoară decît prima, este despicătura buzei superioare, care lasă să se vadă gingia și dinții. Este ceea ce se numește buza de iepure. Este recomandabil ca ea să fie operată după șase luni, dar înainte de împlinirea vîrstei de un an.

De asemenea, alimentația se va face numai cu linguriță. Copilul trebuie să fie împiedicat să sugă degetul sau tetina.

e) *Copii imaturi.* O atenție deosebită trebuie acordată de către părinți copiilor imaturi, adică acelor copii care sînt născuți înainte de termen, sau acelora care sînt născuți la termen, însă prezintă o debilitate accentuată : greutate sub 2 000 grame.

La imaturi se pot întîlni : *a)* o evoluție normală a vorbirii, însă cu o întîrziere în apariția acesteia ; *b)* o întîrziere în apariția și dezvoltarea vorbirii cu evoluția relativ normală a gîndirii (acestea sînt cele mai frecvente cazuri) ; *c)* o întîrziere marcată în dezvoltarea gîndirii și a vorbirii ; *d)* o dezvoltare deficitară a vorbirii numai pe linia articulatorie ; în acest caz, copiii prezintă o dislalie (pelticie generalizată) pe toată perioada vîrstei de la trei la șapte ani și mai tîrziu.

f) *Întîrzierea în dezvoltarea neuropsihică și motorie.* Unii copii se dezvoltă din punct de vedere neurologic, psihic și motor mai încet. Faptul că copilul la patru-șase luni nu-și ține capul sau nu poate sta în șezut, apoi la șase-opt luni nu pășește, sau în jur de un an nu merge, nu trebuie să lase părintele indiferent, pentru că întîrzierea în dezvoltarea neuropsihică și motorie aduce întîrzieri și în dezvoltarea vorbirii.

g) *Condițiile de viață și de educație.* Condițiile de mediu și de educație necesare unei dezvoltări normale a vorbirii sînt în fond condițiile necesare dezvoltării psihice generale a copilului. Ele au fost subliniate pe tot parcursul capitolului precedent.

Reamintim numai cîteva dintre ele.

O condiție de mare însemnătate este atmosfera plăcută din familie, rezultată din bunele relații existente între părinți.

Certurile, neînțelegerile dintre părinți, acolo unde acestea există, exercită un rol inhibitor asupra dezvoltării vorbirii copilului.

Vorbirea răstită, nervozitatea, lipsa de afecțiune împiedică stabilirea unor relații normale între părinți și copil, iar acest lucru dăunează dezvoltării vorbirii copilului.

Unii părinți (mai ales tatăl), sub pretext că nu are timp sau din alte cauze, nu se apropie de copilul mic săptămîni întregi, nu-i vorbește, nu se joacă cu el. Adeseori, în această perioadă de vîrstă, copiii sînt lăsați pe seama unor persoane obosite, plictisite, care nu-i stimulează, nu-i solicită suficient.

h) *Colectivul familiei.* Este bine dacă colectivul familiei este mai mare. Acolo unde există frați mai mari și mai mulți, aceștia joacă un rol deosebit în stimularea și învățarea vorbirii de către copil. Acest colectiv familial își are rostul său chiar de la început. După un an și jumătate însă rolul său în dezvoltarea vorbirii copilului crește și mai mult.

În fine, trebuie să amintim numai, socotind că părintele este informat asupra acestui lucru, importanța deosebită a regimului zilnic de viață a copilului în familie: respectarea orelor de alimentație, a orelor de somn, de veghe, care influențează direct întreaga activitate a sistemului nervos.

III. Dezvoltarea vorbirii copilului antepreşcolar

(Etapa un an şi şase luni-trei ani)

Cercetătoarea sovietică M. M. Kolţova relatează următorul experiment efectuat cu un copil în jurul vîrstei de doi ani: copilului i s-a cerut să arate părţile componente ale unei pisici: urechile, ochii, coada etc. Aceste părţi erau cunoscute de el dinainte. Cînd i s-a cerut să arate botul pisicii, copilul nu a putut să-l indice, întrucît cuvîntul „bot" nu-i era cunoscut. Atunci i s-a explicat că botul pisicii nu este altceva decît faţa sa (cuvîntul „faţa" fiind cunoscut în legătură cu faţa oamenilor). Cînd din nou i s-a cerut să indice botul pisicii, copilul l-a arătat cu uşurinţă.

În experimentul de mai sus se remarcă faptul că prin intermediul explicaţiei verbale (a cuvîntului), s-a obţinut fixarea înţelesului unui termen nou, necunoscut mai înainte copilului. Deci, însuşirea unui cuvînt nou şi a înţelesului său se face şi în mod mijlocit, prin intermediul altor cuvinte deja cunoscute. În perioada de care ne ocupăm, copilul îşi însuşeşte cuvinte în mare măsură pe această cale.

Vorbirea şi gîndirea copilului se dezvoltă într-un ritm rapid atît sub aspectul înţelegerii vorbirii adultului cît şi sub acela al volumului de cuvinte pe care le stăpîneşte, al însuşirii structurii gramaticale etc.

Copilul înţelege mai bine şi mai exact vorbirea adultului, care este în legătură cu evenimentele, cu viaţa şi cu experienţa sa. Pentru ca el să înţeleagă mai uşor sensul cuvintelor, este necesar ca acestea să fie permanent legate de imagine, de obiect. Cuvintele care se însuşesc mai uşor de către copil sînt cele care desemnează obiecte necesare satisfacerii trebuinţelor sale, lucruri şi acţiuni legate de nevoile sale zilnice, de joc.

O altă caracteristică a gîndirii antepreşcolarului, care explică felul vorbirii sale, este aceea că el gîndeşte acţionînd. Copilul nu poate explica ceea ce face, şi atunci demonstrează pe viu, execută. De pildă, un copil căruia i se cere să explice cum a construit o casă din cuburi, răspunde: „aşa!", în timp ce o desface, pentru ca, reclădind-o imediat, să „explice" cum a făcut-o. În explicaţia sa, acţiunea ocupă primul loc, iar verbalizarea locul al doilea. În această privinţă, răspunsul unui copil în jurul vîrstei de trei ani, relatat de cercetătorul sovietic A. V. Zaporojeţ, este foarte sugestiv.

Un copil nu putea ajunge la un obiect aşezat mai sus decît înălţimea lui. El tot sărea şi încerca să-l ajungă, deşi ar fi putut foarte bine să-l dea jos cu o linie. Întrebat fiind, de ce tot sare în sus şi nu se gîndeşte cum să procedeze mai bine altfel, copilul a răspuns: „Nu trebuie să te gîndeşti, trebuie să ajungi la el" [1].

O sarcină importantă în educaţia copilului antepreşcolar este aceea de a face ca, treptat, acţiunile sale să fie explicate prin cuvinte, prin vorbe, iar în cadrul rezolvării problemelor ivite, el să întrebuinţeze din ce în ce mai mult limbajul oral.

Din cauza generalizării încă restrînse a cuvîntului, copilul nu poate defini exact diferite obiecte şi fenomene. În definirea acestora, el recurge la acţiunea sau la rolul lor (pe care le cunoaşte). Aşa de pildă, el spune: scaunul „este cel pe care şedem"; cîinele este „care latră"; casa este „în care locuim" etc.

De aici necesitatea explicării cuvintelor noi, a înţelesurilor lor şi a comparării acestora cu alte cuvinte cunoscute de către copil.

Cuvîntul joacă un rol din ce în ce mai însemnat în dirijarea copilului, a comportării sale. Cu alte cuvinte, copilului i se poate arăta cum trebuie să acţioneze, cum să se comporte, prin explicaţii, prin îndemnuri verbale. Este bine însă ca aceste îndrumări să fie însoţite totdeauna de exemplul practic al celor din jur. Fără acest exemplu, cuvîntul are deocamdată un efect slab asupra copilului.

---

[1] După *Psihologia* de sub red. A. A. Smirnov, A. N. Leontiev, S. L. Rubinstein şi B. M. Teplov, Bucureşti, E.S.D.P., 1959, p. 302.

După ce stăpînește mersul și pe măsura însușirii vorbirii, relațiile copilului se lărgesc din ce în ce mai mult. Antepreșcolarul vine în contact cu un colectiv din ce în ce mai larg de copii și de adulți. Stabilirea contactului cu cei din jur are loc pe calea comunicărilor verbale. Cuvîntul devine astfel mijloc principal de comunicare cu cei din jur.

O importanță deosebită pentru dezvoltarea vorbirii copilului prezintă formarea deprinderilor de autoservire (îmbrăcatul, mîncatul independent, ordinea etc.). De asemenea, la însușirea limbajului contribuie și micile sarcini pe care copilul le îndeplinește în sînul familiei. Activitatea dominantă a copilului antepreșcolar este jocul. În joc, copilul își dezvoltă gîndirea, sentimentele, vorbirea, inițiativa de a vorbi.

Cuvîntul nu-și poate îndeplini rolul său dacă în vorbirea copilului el nu îmbracă o formă definită, stabilă, formă cerută de necesitățile logice ale limbii. Cu alte cuvinte, în acest interval de vîrstă, în afară de faptul că copilul își îmbogățește vocabularul, el își însușește într-o oarecare măsură și structura gramaticală a limbii.

„Desprinderea cuvintelor din complexul situațiilor concrete — arată cercetătorul sovietic N. J. Jinkin — duce în mod treptat la necesitatea de a compara cuvintele și îmbinările lor.“ [1] Acest proces stă la baza însușirii de către copil a structurii gramaticale a limbii.

În jurul vîrstei de un an și jumătate, cea mai mare parte a cuvintelor din vocabularul copilului erau substantive. Substantivul avea și funcțiunea de verb sau altă parte de vorbire etc. Cuvîntul „apa“ putea să însemne: „dă-mi apă“, „uite apa“, „curge apa“ etc.

Un singur cuvînt (substantiv) însemna o propoziție întreagă. Pentru exprimarea acțiunilor, a noilor relații care se stabilesc între copil și cei din jur, a trebuințelor sale, era necesar ca în vorbirea lui să apară o nouă formă de exprimare verbală: *verbul.* Acesta îndeplinește o nouă funcțiune a limbajului: îndemnul la acțiune.

O dată cu apariția verbelor, care sînt folosite la început numai la timpul prezent, se încheagă și propozițiile.

[1] N. J. Jinkin, *Despre problema dezvoltării vorbirii la copii,* „Analele Romîno-Sovietice (pedagogie-psihologie)“. nr. 1. 1955. p. 53

Între doi și patru ani apar în vorbirea copilului toate părțile de cuvînt: substantivul, verbul, pronumele, conjuncțiile etc.

*

* *

Cantitativ, vorbirea copilului cunoaște în perioada de vîrstă de un an și șase luni-trei ani o mare dezvoltare. Astfel, de la 30-40 de cuvinte pe care copilul le stăpînea la începutul acestui interval, la doi ani el folosește în mod curent aproximativ trei sute de cuvinte. La sfîrșitul intervalului, cifra se triplează, copilul dispunînd de peste nouă sute de cuvinte.

Pentru orientarea generală a părinților prezentăm mai jos cîteva cuvinte din vocabularul unui copil, cu dezvoltare mijlocie a vorbirii, în jurul vîrstei de doi ani.

Ne surprinde atît bogăția acestui vocabular, cît și progresele copilului în modul de pronunțare a cuvintelor.

Calu, puiu, cîine (ham-ham, chine, cuțu), pisa (mau, pis-pis), lup (up), pește (pete), cocoș (totoș), acum (acu), gîndac (ghidac), musca (muca), nucă, cartof (pof), varză (vază), ou, ardei (adei), lapte (ate), pîine (pine), bobo, ceapă (apă), morcov (moco), zahăr (acă'), lămîie (mie), carne (cane), supă (upa), brînză (bide), sifon (on), vin (in), prăjitură (tuă'), ciocolată (ată), creion (onu), cană, lingură (cucă), oală (ola), ac, dop (pop), bec, telefonul (onu), alo, carte (cate), vată (ată), spirt (pet), bani, coș, săpun (pun), ceasu (atu), aragaz (gazu), balon (on), bilă, cub (punc), păpușa (pupu, pușa, pupa), pat, dulap (ap), masă, lampă (ampă), sobă, baie, perna (pena), scaun (caun), lada, paltonul (tonu), rufe (ufe), căciula (ciula), pantalon (patalon), piii, gheață, ciorapi (api), mănuși (ușii), șoșoni (oni), papuci, cercei (tei-tei), inel, mașina (tu-tu, mina, du-du), sania (ania), capul (pacul), mînă, popou, ochi, nas (asul), gură (gua), dinte (dete), limba (imba), picior (ton), păr (pă), ușă, focul (ocu, uf), pom, flori (oi), luna, buba, dodo, stele (tele), fumul, zăpada (pada), lumina (mina), munte (mute), uite, mama, nana, Irina (ina), Andrei (Adei), Anca (Aca), Dana, Monica, Teta, doctor (doto), tanti (tati), stai, moșu (otu), dai, trei (tei), mic, gata, nu-i sus, jos (os), bate (pate), bea, hopa, pa, papă, spală (pală), au, doare, (doaie), rupe (upe), taie (tai), aprinde (tinde), stinge (tinge), doarme (doame), șterge (tede) etc.

Vocabularul copilului, subliniem, cu dezvoltare medie a vorbirii, numără circa 160 de cuvinte, denumiri de obiecte, alimente, îmbrăcăminte, nume proprii, acțiuni etc. La acestea trebuie să se mai adauge cuvintele uzuale pe care le-am întîlnit în vocabularul copilului la vîrsta de un an și jumătate

În afară de acest vocabular activ, trebuie să ținem seama și de fondul pasiv de cuvinte, cuvinte pe care copilul le înțelege, le poate pronunța după adult, dar nu le poate reproduce în mod independent. Fondul pasiv al vocabularului se alimentează mereu o dată cu creșterea experienței de viață a copilului, cu lărgirea posibilităților sale de cunoaștere. Cu ajutorul părinților, vocabularul pasiv al copilului se transformă în vocabular activ.

Cînd am prezentat vocabularul copilului, am indicat în paranteză modul cum el pronunță unele cuvinte mai dificile. Pronunția la această vîrstă îmbracă forme diferite, în funcție de sunetele pe care copilul nu le poate pronunța de loc sau le pronunță greșit, modificat. Cele mai frecvente sunete care lipsesc din vorbirea copilului sînt sunetele *r*, *s*, *j*, *z*, *t*. Lipsa sunetului *r* modifică mult vorbirea copilului, datorită faptului că ea afectează în cuvînt și sunetele vecine cu sunetul *r*. Copilul pronunță destul de des în mod greșit anumite sunete sau le înlocuiește. Se înlocuiesc chiar silabe întregi sau sînt mutate de la locul lor în cuvînt. De aceea, vorbirea copilului în prima parte a vîrstei de care ne ocupăm este „păsărească".

Din punct de vedere al structurii gramaticale, trebuie să subliniem faptul că copilul nu și-a însușit încă numărul, genul și cazul substantivelor, majoritatea substantivelor sînt nearticulate, copilul nu folosește încă nici un fel de pronume. Verbele în vorbirea copilului de această vîrstă au o formă fixă, copilul nu respectă timpul, modul. Între doi și trei ani, mulți copii încep să utilizeze în mod corect cea mai mare parte dintre cuvinte și să respecte timpurile și modurile verbelor. Dar, pentru aceasta este necesar ca vorbirea părintelui să fie clară și distinctă, copilul să audă bine pronunțarea corectă a sunetelor cuvîntului. O vorbire repezită, neglijentă, dezordonată face ca și copilul să vorbească multă vreme neîngrijit și greșit, pentru că el nu are posibilitatea să distingă bine cuvintele în vorbirea grăbită a părintelui. Articularea substantivelor și sublinierea pronunției lor corecte face din cuvinte unități distincte, pe care copilul le percepe ca atare. Un fapt de mare importanță este și respectarea intonației în vorbire. Ridicarea și coborîrea tonului, pauzele între propoziții formează auzul copilului,

simțul limbii, îi transmit ritmul și cadența specifice limbii, iar acest lucru îl ajută să înțeleagă mai bine gîndirea și vorbirea adultului.

Intonațiile, ca și calmul vorbirii, sporesc posibilitățile copilului de a recepționa corect limbajul altora. Teama, frica acestuia tulbură procesul de percepere. Vorbirea iritată, răstită, influențează negativ inițiativa de a vorbi și pronunția corectă a cuvintelor.

După doi ani, posibilitățile de articulare cresc simțitor. Cea mai mare parte dintre cuvintele uzuale sînt de acum pronunțate corect de către copil, dacă ele nu sînt prea lungi, sau dacă nu conțin îmbinări de sunete greu de pronunțat. La aproape 25% dintre copiii în vîrstă de doi, doi ani și jumătate, pronunțarea este clară. Cele mai dificile sunete: *r*, *s*, *ș*, *z*, *ghe*, *ghi*, *ce*, *ci* sînt corect pronunțate. În cuvintele grele, chiar acei copii a căror pronunție este bună pot face inversiuni de silabe, întrucît capacitatea lor de fixare a structurii sonore a cuvîntului nu s-a consolidat încă suficient. Copilul poate spune „cupac" în loc de „papuc", „pacu" în loc de „capu", „pototală" în loc de „portocală", „plata" în loc de „talpă" etc. Aceasta este o etapă firească în dezvoltarea vorbirii copilului și ea poate să fie depășită cu ușurință datorită grijii părintelui de a pronunța el însuși cuvintele în mod corect și de a nu imita, pentru propria sa plăcere, vorbirea „păsărească" a copilului.

Deși majoritatea copiilor pot pronunța corect sunetele luate separat, de exemplu sunetul *r*, totuși, în anumite poziții în cuvînt, ei nu le pot pronunța. De pildă, copilul spune „catof" în loc de „cartof", din cauza grupului de sunete *rt*. Datorită acestui grup de sunete se poate modifica cuvîntul pînă la eliminarea primei sale părți, rămînînd în cazul citat „tof". În loc de „varză", copilul poate spune „vază" într-o împrejurare, sau „fază" în altă împrejurare. Din nou avem aici un grup de sunete greu de pronunțat, din cauza poziției *r*-ului; grupul *rz* — din cuvîntul „varză" este greu de pronunțat, de aceea, copilul îl înlătură, ajungînd la forma „vază". La copiii cu auzul fonematic mai puțin dezvoltat, se întîmplă ca unele sunete să se confunde. Astfel, sunetele *v* și *f*, care sînt foarte asemănătoare ca pronunție, în perioada de dezvoltare și de consolidare a limbajului pot fi confundate. În general, la copiii care nu

pot articula pe *r* din cauza eforturilor făcute în timpul pronunțării cuvintelor care conțin acest sunet se modifică fie poziția silabelor, fie sunetul dinainte sau dinapoia lui *r*. În loc de „zahăr", copilul poate pronunța „sa'a", eliminînd pe *h* și auzindu-se un *r* foarte vag. Poate fi pronunțat de asemenea „țaăl", copilul înlocuind de data aceasta două sunete și eliminînd pe *h* de la mijlocul cuvîntului. În perioada de apariție în vorbire și de consolidare a sunetului *r*, înlocuirea lui cu sunetul *l* este foarte frecventă. Această înlocuire poate fi generalizată ușor în interiorul cuvintelor, întrucît poziția limbii în pronunțarea lui *l* este asemănătoare poziției limbii în cazul pronunțării lui *r*.

Nu există o regulă privitoare la frecvența înlocuirii lui *r* prin *l*. La același copil, de la o zi la alta, locul înlocuirii poate fi altul. Cuvîntul „tramvai" poate fi pronunțat în diverse feluri, de pildă: „mavai", eliminîndu-se întregul grup „tra" sau „tavai".

Se înlocuiesc la această vîrstă, în mod frecvent, sunetele: *s* prin *ș*, *c* prin *p* sau *b* (copiii spun „putie" în loc de „cutie", „pate" în loc de „bate"), *ghe* prin *je* („jete" în loc de „ghete"), *m* prin *n* („nană" în loc de „mamă").

Sînt posibile și alte multe înlocuiri sau modificări de sunete, care imprimă vorbirii copilului o notă specifică. Și în acest caz părinții greșesc, dacă ei înșiși învață acest limbaj înțeles numai de ei și de copilul lor. Copilul este astfel lipsit de modelul cel mai important: *vorbirea adultului.*

Cuvintele noi și întrucîtva mai neobișnuite sînt de obicei repetate de către copil aproape exact imediat ce ele au fost rostite de către adult. În vorbirea copilului, ele apar ca un ecou al vorbirii adultului. Repetarea cuvintelor în felul acesta poartă numele de *ecolalie.* Ecolalia constituie de cele mai multe ori un fel de exercițiu de memorare a schemei sonore a cuvîntului și de învățare a mișcărilor necesare unei pronunții corecte. Atunci cînd cuvintele sînt mai grele, copilul încearcă să le articuleze, rupîndu-le în părți — silabe, sau grupe de sunete — pe care apoi le reproduce de mai multe ori căutînd forma lor adecvată. Adesea ai impresia că copilul face un fel de gargară ciudată cu sunetele sau cu silabele, pînă le stabilește locul și legătura în cuvinte.

Copilul modifică cuvintele și din cauză că nu stăpînește în suficientă măsură structura gramaticală a vorbirii. Într-o zi copilul se uită atent la o floare de pe etajeră, care din cauza curentului de aer își mișcă frunzele, și spune, bucurîndu-se — „foaia mișcă", exprimînd astfel în două cuvinte o idee. Exprimarea verbală a acestei idei a luat în vorbirea copilului forma unei propoziții simple, compusă dintr-un substantiv și un verb. Cazul substantivului și timpul și modul verbului sînt la început invariabile, nu se schimbă, copilul întrebuințînd forma nearticulată a substantivului și forma indicativului prezent al verbului. Schema propoziției se completează aproximativ în felul următor: după substantive, care pînă acum țineau locul unei propoziții întregi, apar verbele care ajută pe copil să desemneze mișcarea. În primele stadii, propozițiile copilului sînt lipsite de acord gramatical între substantiv și verb. În jurul vîrstei de doi ani, copilul spune: „cat camonul", adică s-a stricat camionul (jucăria), și apoi „pat camonul", ceea ce înseamnă „am reparat camionul". În aceste cazuri nu este vorba despre exprimarea corectă a unei idei, ci despre una aproximativă, iar aceasta tocmai din cauză că deocamdată copilul nu și-a însușit structura gramaticală a vorbirii. El își însușește structura gramaticală a vorbirii în procesul comunicării cu cei din jur. Cu cît părinții vorbesc mai corect, cu atît și copilul va vorbi mai corect. Părintele este dator să vorbească atent, îngrijit și corect gramatical. Este bine chiar ca el să introducă în vorbirea sa propoziții cît mai complete, care să cuprindă cît mai multe părți de vorbire, înlesnind în felul acesta însușirea de către copil a unei exprimări mai corecte și mai adecvate. Pe nesimțite însă, și destul de rapid, cîte o dată cu mult înainte de doi ani și șase luni, în limbajul copilului apar și celelalte părți de vorbire. „Eu am jucării nene", spune un copil la doi ani și trei luni sau „a titilat șina" (a stricat mașina), ceea ce înseamnă începutul folosirii verbelor și substantivelor în forme cît mai variate. Apar apoi adjectivele: „fata ist mumoasă" (fata este frumoasă); „eu ist mic" (eu sînt mic), „tulge apa tolo" (curge apa acolo) etc. De asemenea apar prepozițiile și conjuncțiile (unele dintre ele). „În catea ata citet eu" — este o propoziție completă în care se folosesc diferite părți de vorbire (substantiv, verb, pronume, prepoziție, pronume demonstrativ). O dată cu aceasta, copilul poate să răspundă,

în timpul unei conversații, nu printr-o vorbă, ca mai înainte, ci prin propoziții cît mai complete. Iată o convorbire: „Cum te cheamă pe tine"? — „Ion, mă cheamă". „Și ce ești tu?" — „Un băiat". „Cîți ani ai?" — „Doi ani, cinci luni". „Cum o cheamă pe sora ta?" — „Cuna, o cheamă". — „Dar pe fratele tău?" — „Tean îl cheamă". „Cum îl cheamă pe tata?" — „Tata Ogen cheamă". Același copil poate spune: „Eu ac ieje la copil cu inga" (Eu fac injecție la copil cu seringa).

Spre vîrsta de trei ani, copilul poate relata cîteva fapte din viața sa prezentă sau din activitatea sa imediat trecută. Relatarea întîmplărilor petrecute de dimineață și pînă la prînz se rezumă la cîteva propoziții. „A plecat mama la uzină. Și Ada la cheșă. Eu am plecat aici." Ceea ce a verbalizat copilul au fost acțiunile mamei, ale surioarei și ale lui. Celelalte elemente nu prezintă o importanță deosebită pentru el.

Am citit unui grup de copii în vîrstă de doi ani și doi ani și jumătate următoarea povestioară: „Pe Ionel l-a mușcat cîinele cînd trecea pe stradă. De ce l-a mușcat cîinele pe Ionel, copii? Pentru că Ionel l-a tras de coadă și l-a supărat". Relatarea copiilor a fost următoarea: „Cîinele a mușcat pe Ionel. L-a tras de coadă".

Numai prin întrebări ajutătoare s-au mai obținut alte amănunte din povestire. Capacitatea de concentrare, de memorare și de reproducere verbală a copiilor la această vîrstă este destul de mică. Dintr-o grupă de copii, care n-au fost obișnuiți cu povestirile, nici unul n-a putut să stea atent un minut și jumătate, cît a durat povestirea, și de aceea n-au reținut nimic. Este necesar prin urmare, să-i obișnuim pe copii să asculte, să le educăm atenția.

Claritatea vorbirii, corectitudinea articulării cuvintelor de către copil trebuie să constituie o grijă permanentă a părintelui. Articularea corectă nu este un fapt lipsit de importanță. Cînd vorbește corect, copilul este înțeles de cei din jur. Faptul că este înțeles de alții constituie un stimulent pentru dezvoltarea vorbirii sale. Dacă cuvintele nu îmbracă forma de pronunțare specifică lor, ele nu pot transmite conținutul exact al ideilor. Văzînd că nu este înțeles, că nu poate comunica, copilul începe să renunțe la vorbire, pe care o înlocuiește cu gesturi, sau se retrage în sine, refuzînd uneori să mai vorbească.

Măsuri educative pentru o normală dezvoltare a vorbirii copilului antepreşcolar

Cunoaşterea sumară a felului cum se dezvoltă vorbirea copilului de vîrstă antepreşcolară are drept scop să înlesnească părintelui găsirea celor mai potrivite procedee pentru dezvoltarea gîndirii şi vorbirii copilului.

Pentru că orice părinte poate să descopere în practica vieţii şi alte mijloace decît cele prezentate de noi, sugerăm aici doar anumite cerinţe de bază ale măsurilor educative potrivite pentru această perioadă de vîrstă a copilului.

Este necesar ca prin măsurile educative şi mijloacele de dezvoltare a vorbirii să se urmărească :

a) crearea unor condiţii pentru îmbogăţirea cunoştinţelor copilului. În acest sens, regimul de viaţă al copilului, ordinea în camera sa, achiziţionarea de jucării, vizitele, plimbările etc. joacă un rol de mare importanţă ;

b) îmbogăţirea vocabularului copilului ;

c) însuşirea de către copil a structurii gramaticale a limbii ;

d) corectitudinea folosirii cuvintelor (după înţeles) şi corectitudinea pronunţării lor ;

e) dezvoltarea iniţiativei copilului de a vorbi, de a se folosi de acest mijloc în relaţiile sale cu cei din jur.

În lumina acestor cerinţe, vom sugera cîteva procedee educative, a căror folosire de către părinţi contribuie la dezvoltarea vorbirii copilului. Pe baza lor, părinţii pot să descopere uşor şi alte procedee adecvate.

a. *Însuşirea de cuvinte prin legarea lor de unele activităţi simple efectuate de copil.* Începînd cu vîrsta de un an şi jumătate-doi ani, grija pentru formarea deprinderilor de autoservire, a deprinderii de a ajuta pe cineva într-o activitate uşoară, de a executa mici însărcinări, este necesar să preocupe părinţii în mod deosebit.

În timpul efectuării unor activităţi simple, este bine să se ceară copilului să vorbească, să spună ce face. Copilul va putea relata şi datorită faptului că în perioada precedentă de vîrstă, el a fost obişnuit de părinte să vorbească în timpul efectuării unor asemenea activităţi. Acum copilul poate spune uşor : „băiatul face nani", „băiatul papă",

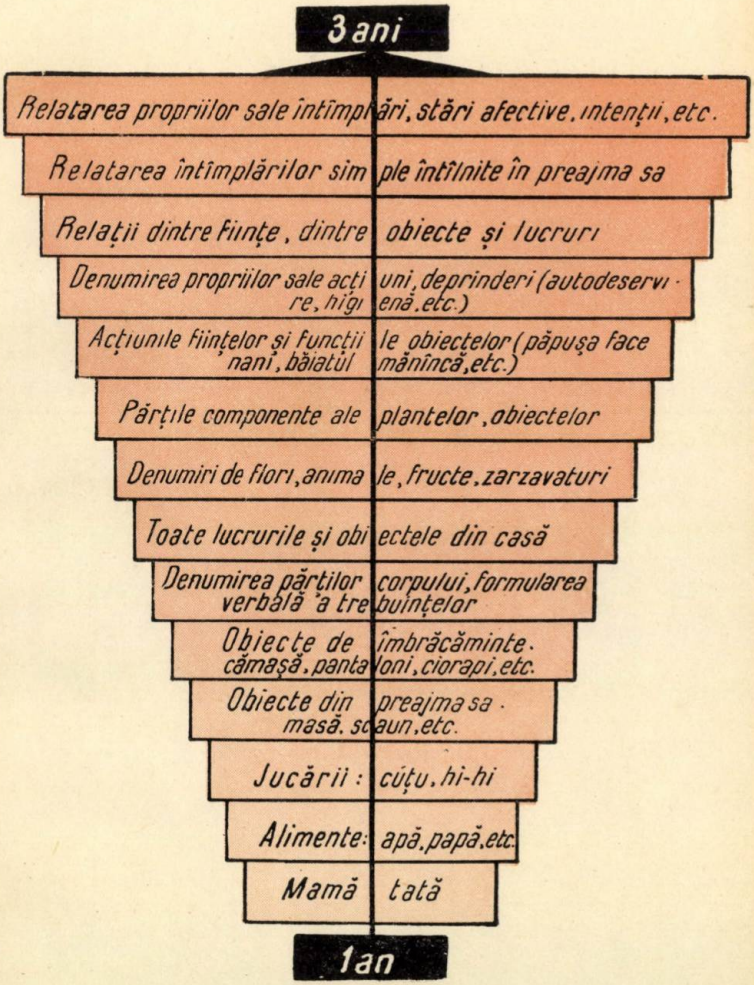

Vocabularul copilului între 1 an şi 3 ani

„băiatul vrea să se spele" etc. Atunci cînd se spală, cînd face baie, de pildă, este bine să i se ceară copilului să denumească părțile corpului pe care le spală, legînd astfel cuvîntul de acțiune. Acest procedeu contribuie la dezvoltarea vorbirii sale.

În timpul participării la unele treburi comune ale familiei, copilul poate învăța denumiri noi de obiecte, de acțiuni. Nu este bine să i se îngăduie să execute o sarcină, fără să o verbalizeze, după posibilitățile lui, în două, trei cuvinte.

Un fapt de mare importanță atît pentru dezvoltarea vorbirii în ansamblu cît și pentru dezvoltarea inițiativei de a vorbi este să nu se satisfacă trebuințele și dorințele copilului, pînă ce acesta nu și le exprimă cu ajutorul cuvintelor, pînă nu le verbalizează. Copilul va fi învățat să ceară ceva prin propoziții complete: „Te rog, dă-mi apă", „te rog, vino la mine" etc.

Am văzut că, după apariția limbajului, gîndirea și vorbirea copilului se dezvoltă într-un ritm susținut. Copilul cunoaște treptat obiectele și lucrurile din jurul său.

De aceea, orice obiect care cade sub simțurile copilului este bine să fie explicat.

În cadrul explicației, făcută în prezența obiectului, părintele trebuie să folosească cuvinte cunoscute de către copil. Este necesar ca explicația să aibă loc în condițiile în care interesul copilului pentru obiectul respectiv este crescut.

Explicația dată de părinte, pe lîngă faptul că contribuie la îmbogățirea cunoștințelor copilului, ea îl determină pe acesta să pună întrebări, îi stîrnește curiozitatea și-i educă interesul pentru obiectele și fenomenele lumii exterioare.

Este recomandabil ca în explicațiile sale, părintele să țină seama de posibilitățile de înțelegere ale copilului, de cunoștințele de care acesta dispune. Explicația făcută cu calm, cu răbdare, cu perseverență își atinge scopul — acela de a-l face pe copil să înțeleagă un obiect, un fenomen.

b. *Observarea organizată.* Interesul copilului pentru înfățișarea lucrurilor, a ființelor, a modului cum acestea se mișcă, a felului cum acționează mașinile, jucăriile etc., este bine să fie educat în toate împrejurările de viață.

Explicația părintelui nu-și poate atinge scopul cînd copilul nu este atent și nu știe să observe el însuși ceea

ce îl înconjură, cînd pe el nu-l interesează aspectele noi ale obiectelor și ale fenomenelor. Pentru a-l obișnui pe copil să observe, este bine chiar să se creeze anumite situații. Așa, de pildă, el este dus la fereastră și mama îi spune: „Ia să vedem, cine trece acum pe stradă?“ La început, părintele orientează atenția copilului spre o mașină care trece, spre un copil etc. Cînd copilul poate să spună singur ceea ce a văzut pe stradă, părintele îi explică aspecte noi pe care încă nu le cunoaște. De asemenea, obișnuința copilului de a observa se educă și în timpul plimbărilor, în cadrul jocurilor etc.

Și în timpul explicațiilor, și în timpul observației organizate, copilul nu este bine să rămînă pasiv. El trebuie să fie stimulat să vorbească, să spună ce observă.

c. *Conversația cu copilul.* Convorbirile între copil și adulți se bazează, în cea mai mare parte, pe întrebări și răspunsuri. Desigur, cu cît copilul este mai mic, cu atît el poate să participe mai puțin la discuții, să răspundă la întrebări. El lasă pe părinte să vorbească mai mult. De aceea este necesar ca părintele să folosească într-un anumit fel întrebările. Este bine ca prin acestea, el să stimuleze conversația, să determine pe copil să pună el însuși întrebări. De felul în care sînt date răspunsuri și se pun întrebări depinde antrenarea copilului în conversații. Un anumit tact poate crea la copil o adevărată plăcere de a „conversa“ cu părintele.

Întrebările pe care părintele le pune copilului vor fi legate de trebuințele și de interesele acestuia.

La început, este recomandabil ca întrebările să se adreseze indirect copilului. De pildă, părintele spune: „păpușa ta plînge... de ce plînge oare păpușa?“ Întrebarea orientează astfel gîndirea copilului spre cauza care a produs fenomenul și nu cere un răspuns monosilabic de constatare: „da“. Copilul este nevoit să formuleze un răspuns mai complet, sub forma unei propoziții, răspuns prin care să explice de ce plînge păpușa.

Desigur, cele mai multe și mai obișnuite întrebări sînt spontane, fără vreo pregătire prealabilă: „ce faci?“; „ce ai mîncat?“ etc.

În prima parte a perioadei de vîrstă antepreșcolară, copilul are tendința să răspundă prin ecolalie: „mîncat...“; „plecat“ ș.a.m.d. Astfel de răspunsuri nu favorizează dezvoltarea vorbirii corecte. De aceea este necesar ca părintele

ce îl înconjură, cînd pe el nu-l interesează aspectele noi ale obiectelor și ale fenomenelor. Pentru a-l obișnui pe copil să observe, este bine chiar să se creeze anumite situații. Așa, de pildă, el este dus la fereastră și mama îi spune: „Ia să vedem, cine trece acum pe stradă?“ La început, părintele orientează atenția copilului spre o mașină care trece, spre un copil etc. Cînd copilul poate să spună singur ceea ce a văzut pe stradă, părintele îi explică aspecte noi pe care încă nu le cunoaște. De asemenea, obișnuința copilului de a observa se educă și în timpul plimbărilor, în cadrul jocurilor etc.

Și în timpul explicațiilor, și în timpul observației organizate, copilul nu este bine să rămînă pasiv. El trebuie să fie stimulat să vorbească, să spună ce observă.

c. *Conversația cu copilul.* Convorbirile între copil și adulți se bazează, în cea mai mare parte, pe întrebări și răspunsuri. Desigur, cu cît copilul este mai mic, cu atît el poate să participe mai puțin la discuții, să răspundă la întrebări. El lasă pe părinte să vorbească mai mult. De aceea este necesar ca părintele să folosească într-un anumit fel întrebările. Este bine ca prin acestea, el să stimuleze conversația, să determine pe copil să pună el însuși întrebări. De felul în care sînt date răspunsuri și se pun întrebări depinde antrenarea copilului în conversații. Un anumit tact poate crea la copil o adevărată plăcere de a „conversa“ cu părintele.

Întrebările pe care părintele le pune copilului vor fi legate de trebuințele și de interesele acestuia.

La început, este recomandabil ca întrebările să se adreseze indirect copilului. De pildă, părintele spune: „păpușa ta plînge... de ce plînge oare păpușa?“ Întrebarea orientează astfel gîndirea copilului spre cauza care a produs fenomenul și nu cere un răspuns monosilabic de constatare: „da“. Copilul este nevoit să formuleze un răspuns mai complet, sub forma unei propoziții, răspuns prin care să explice de ce plînge păpușa.

Desigur, cele mai multe și mai obișnuite întrebări sînt spontane, fără vreo pregătire prealabilă: „ce faci?“; „ce ai mîncat?“ etc.

În prima parte a perioadei de vîrstă antepreșcolară, copilul are tendința să răspundă prin ecolalie: „mîncat...“; „plecat“ ș.a.m.d. Astfel de răspunsuri nu favorizează dezvoltarea vorbirii corecte. De aceea este necesar ca părintele

să învețe pe copil să răspundă prin propoziții simple, care să nu conțină greșeli. Întrebările adultului nu trebuie să sîcîie pe copil, să-l obosească. Copilul își dezvoltă treptat posibilitatea de a răspunde. Întrebările rău formulate — prea lungi și încîlcite — sau acelea fără legătură cu ceea ce-l interesează pe copil în clipa respectivă, sînt inutile și adesea enervează pe copil, îl irită, îl inhibă.

d. *Plimbările, vizitele etc.* În etapa anterioară, plimbările se făceau mai ales prin casă, prin curte sau pe stradă (în apropiere).

Acum, pe măsură ce copilul crește, raza plimbărilor sale poate fi extinsă. Antepreșcolarul trebuie să viziteze și unele locuri anume create pentru copii (parcuri, orășelul copiilor etc.), îmbogățindu-și astfel cunoștințele.

Plimbările copilului — de mare importanță și pentru sănătatea sa — trebuie făcute zilnic și este bine să devină totodată un mijloc de acumulare de noi cunoștințe și de învățare de noi cuvinte.

În timpul plimbărilor, de asemenea, i se vor explica copilului, pe înțelesul lui, în mod plastic, viu, prin folosire de exclamații în vorbire, aspecte noi ale obiectelor și ale fenomenelor. Este bine ca atenția și observația lui să fie mereu orientate și dirijate în scopul îmbogățirii cunoștințelor.

De pildă, într-o zi se va vorbi copilului despre părțile componente ale pomului, în altă zi despre frunze și rolul lor, despre flori etc. La fel se va proceda și cu animalele întîlnite, cu mașinile, cu casele etc. Curiozitatea și interesul copilului cresc astfel de la o zi la alta.

Plimbarea copilului fără conversație, fără explicații nu este folositoare, nu contribuie la dezvoltarea vorbirii lui.

În timpul plimbării sau vizitelor în parcuri, copilul va comunica și va stabili relații cu adulți sau cu alți copii.

În cadrul acestor relații, este bine să se educe la copil modul corect de a lega o conversație.

Prezentările, întrebările reciproce: cum se numesc, cîți ani au etc., sînt elemente care trebuie îndrumate și încetățenite în comportarea copiilor.

În timpul plimbărilor este necesar să se acorde o atenție deosebită educării ritmului vorbirii și sincronizării ei cu mersul copilului. Nu este bine să se permită copilului să vorbească în timp ce aleargă sau cînd are o respirație grăbită, după efectuarea unui efort, de pildă, întrucît

vorbirea în aceste condiții dăunează ritmului ei normal, putînd duce chiar la unele tulburări ale sale.

O bună parte din cele văzute, cunoscute de către copii în timpul plimbării, vor constitui subiecte de discuții acasă. Animalele, pomii, obiectele întîlnite, vor fi recunoscute de către copil și în cărțile cu poze, a doua zi după plimbare.

e. *Citirea pozelor.* Un mijloc pentru dezvoltarea vorbirii, care este în același timp și joc, îl constituie organizarea periodică a citirii unor poze din cărți speciale pentru antepreșcolari. Este desigur vorba de imagini care reprezintă obiecte, acțiuni simple. Această citire de imagini necesită o anumită pregătire. Copilul trebuie să fie liniștit, bine dispus, să nu fie atras de alte lucruri. Este indicat să se citească cîte o singură poză, bine desenată și viu colorată. Nu se numește imaginea, pur și simplu, ci, pornindu-se de la ea, se va lega o acțiune, o povestire. De exemplu: „iată, Puiule, un cal care nechează: hi, hi, hi și bate din picior" (imită bătaia). După ce copilul este captat, se poate începe o descriere a părților calului. „Ce ochi mari și frumoși are calul! Ia uită-te ce coadă stufoasă. Așa face cu ea cînd fuge. Și ce picioare înalte cu copite rotunde..."

Tot timpul părintele conturează imaginea descrisă cu degetul și controlează interesul copilului. Descrierea va fi foarte generală la început, apoi ea va cuprinde din ce în ce mai multe elemente. După cîteva descrieri, cu alte prilejuri, i se va cere copilului să recunoască imaginile descrise anterior. Se cere, de exemplu, copilului să caute poza unui cal într-o carte, dîndu-i-se cartea s-o deschidă singur. Este bine să se insiste ca el să vorbească în legătură cu imaginea, s-o descrie. Pînă la doi ani copilul poate să indice părțile corpului calului numai la cererea

Fig. 6 — Copilul M. I. citind poze

adultului. După doi ani, aceste părți sînt indicate de el și în mod independent, de exemplu, în cadrul unei povestiri simple. Recunoașterea pe ilustrații se face mai ușor după ce copilul vede un cal în realitate.

După doi ani, doi ani și jumătate, se pot închega unele povestiri simple, prin legarea imaginilor între ele. Acest procedeu este deosebit de util pentru însușirea limbajului de către copil.

f. *Relatarea unor fapte.* Obișnuirea copilului cu descrierea unor imagini și cu relatarea unor acțiuni reprezentate de acestea, sau cu expunerea acțiunilor unor animale din realitate, creează posibilități pentru o descriere succintă a propriilor sale acțiuni, a propriilor sale fapte.

Pentru obișnuirea copilului cu astfel de relatări se pun mai întîi o serie de întrebări privind evenimente mai recente. De exemplu: „unde ai fost?". atunci cînd copilul vine din oraș. În continuare este bine să se pună întrebări care să-l determine pe copil să relateze cîteva din acțiunile sale, să spună ce a văzut pe stradă, în parc etc. Pe măsură ce copilul crește, se va urmări ca relatările sale să fie cît mai complete. În felul acesta se contribuie la dezvoltarea vorbirii copilului atît în ceea ce privește îmbogățirea vocabularului cît și în ceea ce privește însușirea structurii gramaticale a limbii.

g. *Dezvoltarea auzului fonematic.* Între doi și patru ani se formează auzul fonematic. Auzul fonematic poate să efectueze analiza și sinteza sunetelor după caracteristicile pronunțării proprii limbii noastre (N. I. Jinkin).

O plăcere deosebită a copilului, la această vîrstă, este să vorbească la telefon. În cadrul convorbirilor la telefon este indicat să se folosească cuvinte care prezintă deosebiri fonematice mici. De pildă, „te rog să dai pîine la cîine" sau „tu știi cînd a plecat tata cu fata la plimbare?"

Se pot imagina asemenea convorbiri „telefonice" în care este bine să se folosească cuvinte perechi de felul celor care urmează: *rață — ață; car — cal; rac — lac; ramă — lamă; rouă — nouă; rază — varză; rost — prost; canal — canar; școală — scoală; viu — fiu; sură — fură* etc.

În timpul „convorbirilor" telefonice, copilul nu trebuie să urmărească rostirea cuvintelor de către părinte după buze, ci numai cu ajutorul auzului. Este bine ca jocul să

aibă loc cînd copilul este dispus, voios, iar părintele calm și prietenos. Pronunțarea cuvintelor de către părinte va fi rară, nu prea tare, în raport cu distanța la care se află participanții la joc (de obicei nu mai mare de 2 m).

În cadrul convorbirii, copilul va repeta și el propozițiile care conțin cuvintele alese, pentru ca în felul acesta părintele să poată controla dacă el face într-adevăr diferențierea între cuvinte asemănătoare pe baza auzului fonematic.

h. *Dansul.* Dezvoltarea ritmului mișcărilor, precum și a posibilităților de coordonare între mișcare și ritmul muzical facilitează însușirea limbajului de către copil. Ritmul prin accente și cadență este element de bază al vorbirii. Obișnuirea copilului să execute dansuri simple după muzică este foarte folositoare. Copiii execută cu plăcere, cu bucurie, astfel de dansuri.

i. *Cîntecul.* Cîntecul este o vorbire cu ritm, o vorbire nuanțată. Prin cîntec copilul poate însuși cuvinte noi. Ritmul contribuie la dezvoltarea capacității de diferențiere a auzului. De aceea, cîntecul, și în genere muzica, nu trebuie să lipsească dintre mijloacele de influențare a procesului de dezvoltare a vorbirii copilului la această vîrstă.

Cîntecele trebuie să fie mici, cu melodii ușoare, accesibile copilului și mai ales legate de experiența acestuia. Mai în toate acțiunile adultului și ale copilului se pot găsi fapte care să fie cîntate. Un joc al păpușii, o pățanie a lui ursulică pot fi transpuse în cîntece frumoase. Chiar cîntecul fără cuvinte este un mijloc bun pentru influențarea vorbirii copilului la această vîrstă.

j. *Surprizele.* Bucuria se manifestă fără îndoială și pe cale verbală, prin cuvinte, contribuind astfel la dezvoltarea limbajului copilului. De aceea, împrejurările, modalitățile în care obiectele, jucăriile, lucrurile sînt prezentate, trebuie să producă o stare de bucurie copilului și să-i mărească interesul pentru cunoașterea lor, pentru descrierea lor verbală. În acest sens, *sacul cu surprize* și alte jocuri asemănătoare sînt foarte utile

k. *Jocurile.* Activitatea de bază a copilului este jocul. După vîrsta de doi ani, jocurile copilului sînt mai variate. Procurarea de jucării adaptate vîrstei, precum și organizarea jocului rămîn pe mai departe o îndatorire însemnată a părintelui. De asemenea este necesar ca acesta să manifeste preocupare pentru organizarea jocului copilului.

Totodată, părintele trebuie să-l învețe pe copil să vorbească cu jucăria. De asemenea, copilul trebuie îndrumat să-și exprime verbal și stările sufletești, bucuria în timpul jocului etc.

Jucăria pentru copil este un personaj viu, un partener de joc. De aceea, vorbirea cu ea este extrem de necesară. Părintele este acela care-l învață pe copil ce și cum să converseze cu păpușa. De obicei, copilul transpune în joc relațiile dintre el și părinte și se comportă față de jucărie așa cum se comportă părintele față de el.

Din numeroasele forme de joc amintim pe cele de imitare a acțiunilor păsărilor, animalelor și, în special, pe cele în care copilul imită activitățile de îngrijire ale adultului față de el, asumîndu-și rolul acestuia. Părintele poate să organizeze pentru copil mai multe jocuri. Prezentăm un exemplu:

Îngrijirea păpușii sau a ursulețului. Păpușa trebuie să se culce. Copilului i se explică: „mai întîi o dezbrăcăm de hăinuță, de cămășuță, de ciorapi, de pantofi". „Apoi mergem la baie și o spălăm pe față, pe ochi, pe nas, pe dințișori, pe gît, pe mînuțe, pe spate, pe burtică, pe picioare... apoi o ștergem cu prosopul" (și din nou se repetă părțile corpului păpușii, care se șterg), ...„și acum s-o îmbrăcăm cu cămășuța de noapte."

„Păpușico! Hai acum la culcare!" Păpușica se culcă apoi în pătuț și este acoperită cu pătura. „Acum închide ochii. Așa..." Copilul o sărută pe frunte și-i spune: „Noapte bună!"

În general, unii părinți execută numai acțiunea ca atare, economisind vorbele. Modul acesta de a proceda nu este cel mai bun. Amintim că la această vîrstă copilul înțelege vorbirea adultului, mai ales dacă aceasta este legată de o acțiune ca cea de mai sus. Dacă se vorbește mai mult cu copilul, acest lucru folosește dezvoltării vorbirii, îmbogățește limbajul său.

Se observă că, în legătură cu culcatul păpușii, copilul poate învăța mai ușor denumirea diferitelor părți ale corpului ei, denumirea obiectelor de îmbrăcăminte, verbele care desemnează operațiile respective, denumirea lenjeriei de pat etc.

Atunci cînd îi dă păpușii să mănînce, copilul leagă de activități precise cuvinte noi: cuțit, furculiță, linguriță, șervet, carne, lapte, pere, mere, ceai, orez etc.

Spre sfîrșitul acestei perioade de vîrstă, jocul copilului este bine să devină colectiv, adică la el să participe mai

mulți copii. Este indicat ca stabilirea primelor relații cu alți copii să fie supravegheată și îndrumată, iar jocurile să fie bine organizate de către părinți.

De felul cum copilul se va integra în colectivul de copii depinde, în mare măsură, participarea sa la jocul în comun în etapele următoare de vîrstă.

Subliniem din nou importanța deosebită a jocului în dezvoltarea vorbirii și a gîndirii copilului și recomandăm ca părinții să manifeste o preocupare susținută pentru buna lui organizare. Este bine să reținem că întreaga personalitate a copilului — care acum începe să se contureze — se dezvoltă, în mare măsură, sub influența jocului.

1. *Învățarea poeziilor.* În jurul vîrstei de trei ani este bine ca copilul să fie învățat două-trei poezioare scurte de una pînă la trei strofe, poezioare care să fie pe înțelesul acestuia.

Învățarea unor astfel de poezii se face prin repetarea lor de mai multe ori de către părinte.

Cuprinsul poeziilor trebuie să fie legat de acțiunile, de întîmplările animalelor cunoscute sau ale copiilor de vîrsta de care ne ocupăm. Chiar cînd poate memora o poezie mai mare, cu un cuprins mai greu, părintele nu va încuraja copilul s-o învețe, pentru că eforturile depuse obosesc sistemul său nervos și-i pot crea chiar antipatie pentru poezii. Pentru însușirea unei poezioare este necesar ca ea să fie recitată mai întîi de către părinte, cu intonații și gesturi care să contribuie la redarea mai bună a conținutului ei. Poezia nu trebuie însușită de către copil „ca pe apă", fără intonație.

O atenție deosebită se va acorda faptului de a nu sili copilul să recite poezii în fața persoanelor necunoscute. Avînd în vedere timiditatea inerentă copilului, nesiguranța sa, silirea lui ar putea să-i declanșeze o emoție atît de puternică, încît în viitor să evite convorbirile cu adulții. Cîteodată, emoțiile prea puternice pot să determine apariția la copil a bîlbîielii sau refuzul acestuia de a vorbi.

m. *Dezvoltarea inițiativei de a vorbi.* Măsurile descrise pînă acum duc la dezvoltarea inițiativei copilului de a vorbi cu cei din jur. Cu cît copilul este antrenat mai mult în conversație, în convorbiri, cu atît se contribuie mai substanțial la dezvoltarea vorbirii sale.

Este necesar ca părintele să-l determine pe copil să-și facă o adevărată plăcere din însușirea limbii, să insufle copilului îndrăzneală, încredere în forțele sale.

În perioada de apariție și în primii ani ai dezvoltării vorbirii, se observă la copil o nesiguranță, o neîncredere. Dacă nu se iau măsuri pentru a se învinge această nesiguranță, neîncredere și pentru a se stimula inițiativa de a vorbi, atunci se poate dezvolta la copil chiar teama de a vorbi. Această teamă inhibă, frînează procesul de dezvoltare a vorbirii, transformă copilul într-un timid, într-un retras.

Desigur, nu este bine nici să se exagereze, să se obișnuiască copilul să vorbească necontenit și fără rost. Este util să obișnuim copiii ca, într-o convorbire, să asculte fără a-l întrerupe pe vorbitor, să aștepte, și să răspundă numai cînd le vine rîndul.

IV. Tulburări ale vorbirii copilului antepreşcolar

Copilul care nu poate exprima în cuvinte trebuinţele sale, ceea ce simte şi ceea ce vrea, care nu se poate bucura legînd prietenie cu alţi copii, simte încet, încet că-i lipseşte ceva foarte preţios: instrumentul de comunicare şi înţelegere cu cei din jur. El devine treptat retras, închis, morocănos, irascibil, recalcitrant, turbulent, brutal. Lipsa sau tulburarea vorbirii modifică relaţiile copilului cu cei din jur şi împiedică normala dezvoltare a gîndirii sale.

În cele ce urmează vom prezenta, pe scurt, principalele categorii de îmbolnăviri ale copilului, care influenţează negativ dezvoltarea vorbirii sale. În acest sens vom vorbi despre unele boli care pot să determine:

a) lipsa completă sau o vorbire rudimentară, nedezvoltată;

b) o întîrziere în dezvoltarea vorbirii privind vocabularul activ, structura gramaticală şi fixarea înţelesului cuvintelor;

c) o vorbire cu un vocabular destul de bogat, dar cu o pronunţie defectuoasă.

Oligofreniile (minte puţină). Oligofreniile, întîrzieri în dezvoltarea creierului, se datoresc unor modificări produse în substanţa nervoasă în faza intrauterină a dezvoltării copilului, la naştere sau după naştere, mai frecvent în primii trei ani.

În formele grave ale oligofreniei — *idioţia*, copilul nu emite la trei-patru ani decît sunete izolate, iar în cazurile mai fericite poate pronunţa defectuos trei pînă la şase cuvinte care desemnează unele obiecte sau trebuinţe. Copilul idiot nu poate înţelege în mare măsură vorbirea părintelui, el reacţionează mai mult pe baza primului sistem de semnalizare.

Într-o formă mai puțin gravă, oligofrenia se numește *imbecilitate*. Copilul imbecil dispune de o vorbire puțin evoluată, el stăpînește la vîrsta de trei-patru ani foarte puține cuvinte și acelea numai denumiri ale obiectelor uzuale. Pronunția lui este extrem de defectuoasă : sunetele sînt stîlcite, cuvintele incomplete, apar des spasme ale vorbirii, bîlbîieli.

Dintre copiii cu afecțiuni *glandulare*, amintim pe aceia care prezintă o dezvoltare generală mult întîrziată, care au capul mai mic ca de obicei, fața lărgită, trăsături grosolane, pleoape groase, limba îngroșată, care sînt acoperiți cu păr și care pînă la patru ani nu articulează decît cîteva cuvinte.

De asemenea amintim *maladia lui Down*. Copiii care suferă de această boală se caracterizează printr-o întîrziere accentuată în dezvoltarea generală și în dezvoltarea psihică. Fața lor are o anumită expresie, limba este crestată de nenumărate șanțuri, gura este permanent deschisă și lasă să curgă saliva. Fața le este îmbătrînită. Vorbirea acestor copii lipsește total pînă la trei-patru ani. Alteori, unii dintre ei pronunță, dar și atunci defectuos, trei-patru cuvinte.

O categorie specială de copii, mult mai rară — o constituie aceia care sînt normal dezvoltați din punct de vedere psihic, nu prezintă nici o caracteristică a oligofrenicilor sau a bolnavilor glandulari, dar nu pot articula decît unul-două cuvinte. Înțeleg perfect vorbirea, execută sarcini complicate, aud bine și totuși nu pot pronunța cuvintele al căror sens și structură sonoră o cunosc.

Acești copii — denumiți *audio-muți* — încep să vorbească după patru-cinci ani, dintr-o dată, parcurgînd cu multă iuțeală distanța care-i separă de ceilalți copii de vîrsta lor.

Tulburările vorbirii pe care le-am amintit sînt mai mult sau mai puțin grave și necesită prezentarea neîntîrziată a copilului la medicul neurolog, pentru că ele necesită un tratament medicamentos adecvat.

Este bine ca părinții să manifeste multă înțelegere și răbdare, întrucît pentru obținerea unor rezultate îmbucurătoare, uneori este nevoie de un tratament mai îndelungat. O dată cu tratamentul medicamentos se vor lua și măsuri educative speciale indicate de medicul specialist neurolog și logoped. De asemenea, copiii vor fi supuși unor

exerciții de educare a vorbirii în cabinetele logopedice sau în școli speciale ajutătoare.

Alte tulburări — cu frecvență medie — sînt *întîrzierile în dezvoltarea vorbirii*, atît sub aspectul pronunției cît și sub aspectul însușirii de către copii a vocabularului necesar, și mai ales sub aspectul exprimării corecte, al structurii gramaticale și logice.

Întîrzierile în dezvoltarea vorbirii trebuie puse pe seama a patru categorii de cauze, ușor de descoperit de către părinți.

Prima categorie o constituie accidentele nașterii (despre care am mai vorbit) și îmbolnăvirile creierului copilului în primii trei ani de viață.

Aceste accidente și îmbolnăviri pot să fie, după cum am văzut, motivul pentru care copilul începe să vorbească mult mai tîrziu. La patru ani, un copil cu vorbirea întîrziată stăpînește un vocabular de numai cîteva sute de cuvinte, legate de obiecte foarte cunoscute și des întîlnite. El nu se poate exprima corect în propoziții sau în fraze. Vorbirea lui rămîne, ca aspect general, asemenea vorbirii unui copil de doi ani.

De cele mai multe ori, întîrzierea în procesul de dezvoltare a vorbirii este strîns legată de o întîrziere în dezvoltarea neuromotorie. Mersul și în general mișcările copilului prezintă în aceste cazuri o întîrziere de trei pînă la șase luni față de limita normală.

O altă categorie de cauze o constituie anumite boli curente sau contagioase. Printre acestea amintim: scarlatina, bronhopneumonia, congestiile pulmonare, otitele, mastoiditele, rahitismul, bolile aparatului digestiv, rujeola, vegetațiile adenoide, tuberculoza pulmonară etc. Desigur, cei mai mulți dintre copiii care au suferit de asemenea boli nu prezintă întîrzieri în dezvoltarea vorbirii. Acești copii au fost însă supuși la timp unui tratament medical corect, evitîndu-se astfel eventualele complicații. De asemenea, organismul lor a fost supus în continuare unui tratament de fortificare, de înlăturare a urmărilor acestor boli.

Diminuarea auzului constituie o altă categorie de cauze. Scăderea auzului, care se datorește unor maladii netratate ale urechii sau altor cauze, poate atrage după sine o întîrziere în apariția și în ritmul de dezvoltare a vorbirii.

Nu putem să nu subliniem însă și unele întîrzieri în dezvoltarea vorbirii provocate de atitudinea de nepăsare

a părinților față de cerințele unei normale dezvoltări a copilului. Îngustarea cîmpului de cunoaștere, mărginirea relațiilor afective, atmosfera grea, apăsătoare din familie, produc în egală măsură întîrzieri în dezvoltarea generală a personalității copilului, precum și în vorbirea sa.

De asemenea — lucru pe care l-am mai relevat — imitarea vorbirii „păsărești" a copilului poate avea consecințe defavorabile asupra procesului de dezvoltare a limbajului.

Copiii cu defecțiuni de vorbire pînă la trei ani prezintă întîrzieri mai ales în ceea ce privește articularea cuvintelor. Ei nu pot pronunța anumite sunete (*r*, *t*, *s*, etc.) sau înlocuiesc unele sunete cu altele (*r* cu *l*, *s* cu *ș*, *j* cu *z*, *ci* cu *si* etc.).

Aceste întîrzieri în pronunțarea corectă a sunetelor sînt o urmare ușoară tot a cauzelor amintite mai sus. Ele pot avea însă și alte cauze. De pildă, pot fi rezultat al influențelor negative pe care le exercită în unele cazuri vorbirea adultului, a părintelui. Ne referim la acea vorbire a unor adulți care este neclară, grăbită sau răstită. De asemenea, articularea incorectă se poate datora contactului permanent al copilului cu copii care au o vorbire defectuoasă. Ea poate fi cauzată și de unele malformații ale aparatului articulator.

În figura 7 se poate observa că, din cauza împingerii înainte a maxilarului inferior, mușcătura este mult modificată. Datorită acestei malformații, numită *prognatism*, se modifică pronunția unor sunete (*s*, *j*, *z*, *t*).

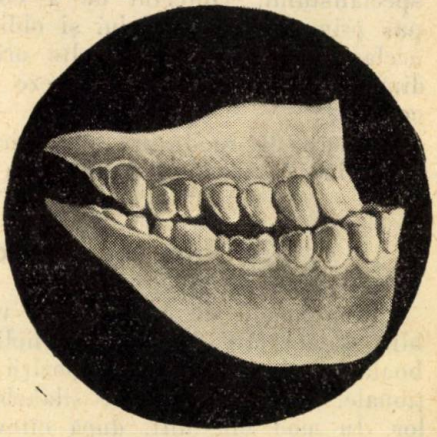

Fig. 7. Prognatism

O implantare vicioasă a incisivilor superiori la un copil care și-a supt degetul timp de patru ani poate modifica de asemenea pronunția acestuia. Articularea în acest caz este mult asemănătoare aceleia existentă în cazul prognatismului.

Pe lîngă aceste dificultăți de pronunție, care persistă în genere pînă la intrarea copilului în școală și în unele cazuri și după aceea, în faza de formare a vorbirii mai pot surveni și tulburări cu o durată mai mică. La baza lor stă adesea procesul de imitație.

Așa de pildă, copilul care vorbea corect, rămînînd exclusiv în seama unei persoane care se sîsîie sau graseiază, începe și el să denatureze articularea. În special după boli de scurtă durată sau în perioadele de oboseală, copilul imită cu multă ușurință vorbirea defectuoasă a celor din jur.

În asemenea cazuri se recomandă : *a*) scoaterea imediată a copilului de sub influența persoanelor cu vorbire defectuoasă și *b*) evitarea situațiilor, a discuțiilor care amintesc defectul respectiv.

Este bine de asemenea să fie arătat copilul unui specialist. De cele mai multe ori, după aplicarea măsurilor amintite, pronunțarea de către copil a cuvintelor se corectează.

Copiii pînă la patru ani care prezintă defecțiuni de pronunțare sînt numeroși. Proporția lor depășește 60% pentru cei rămași în familie. Copiii care merg la grădiniță reduc această proporție simțitor, chiar după primul an, datorită influenței educative organizate. Pînă la patru-cinci ani nu este recomandabil ca părintele să înceapă de unul singur o activitate de corijare a vorbirii copilului ; acest lucru se poate face numai sub îndrumarea atentă a specialistului. Obiceiul de a corija pronunția la fiecare pas prin oprirea copilului și obligarea lui să repete corect același cuvînt de mai multe ori nu aduce nici un bine, dimpotrivă, poate să dăuneze dezvoltării unei vorbiri corecte.

Munca de reeducare a vorbirii defectuoase a copilului este bine să înceapă după patru sau cinci ani.

Bîlbîiala copilului antepreșcolar

În perioada de închegare a vorbirii copilului sînt posibile manifestări de tipul bîlbîielii. Se întîmplă ca după o boală, în timpul unei indispoziții sau al unei tensiuni emoționale, copilul să repete silabele de la începutul cuvintelor. În mod obișnuit, după cîteva zile sau săptămîni, fenomenele dispar o dată cu cauzele care le-au produs.

Sau, ivindu-se un decalaj între rapiditatea cu care ar vrea să vorbească și posibilitățile de articulare, copilul caută cuvintele, le repetă, le modifică. Trebuie avut în vedere faptul că atunci cînd nu posedă un vocabular suficient, repetările primelor silabe sau apariția sunetelor parazitare (*ăăăă* și *da* etc.) sînt mijloace de prelungire a timpului necesar copilului pentru găsirea cuvîntului de care are nevoie.

Tot astfel, copiii care nu pot pronunța toate sunetele sau unele cuvinte mai lungi se „încurcă", repetînd fie cîteva silabe, fie cuvîntul întreg.

Oricare ar fi cauzele apariției *cloniilor* (repetărilor de silabe sau de cuvinte) în vorbirea copilului, prima și cea mai importantă măsură recomandabilă este ignorarea completă de către părinți a acestui accident de vorbire.

De cele mai multe ori, cînd este vorba de o formă mai ușoară de bîlbîială, ea dispare în scurtă vreme după înlăturarea cauzelor.

Unii părinți, sau în general adulții nu au răbdarea necesară să aștepte și să treacă cu vederea tulburarea de scurtă durată a vorbirii copilului. Mai întotdeauna copilului i se atrage atenția că nu vorbește „bine" și este pus să repete cuvintele la care se bîlbîie. În felul acesta, un simplu accident, care pentru copil nu avea o semnificație tragică, devine o problemă. Copilul începe să simtă, să ia cunoștință de defecțiunea vorbirii, să încerce, în legătură cu ea, o anumită stare de încordare nervoasă, de emoție, și astfel, accidentul se fixează, iar repetițiile cuvintelor la cererea adulților se transformă în adevărată bîlbîială.

O mamă a venit cu un băiețel de doi ani și zece luni la consultație. Copilul era bine dezvoltat, vioi. El a manifestat inițiativă tot timpul cît a stat între copiii din sala de așteptare. Cum au intrat în cabinet, mama a izbucnit în plîns. Ochii copilului s-au umezit și a început și el să plîngă. Întrebată de ce plînge, mama a răspuns că de cîteva săptămîni copilul ei se bîlbîie îngrozitor.

În hol, copilul se jucase în voie și vorbise corect cu ceilalți copii. Acum însă se uita cu grijă la mama sa, care-și ștergea lacrimile, și într-adevăr, fiind întrebat ceva, el se bîlbîia serios.

După cîteva minute, cînd mama s-a liniștit și copilul a rămas singur în cabinet, vorbirea lui s-a desfășurat aproape normal, cu mici clonii.

Cînd mama a revenit și cu lacrimi în ochi a întrebat cît de tare s-a bîlbîit băiatul, bîlbîiala copilului a apărut din nou, foarte accentuat.

Desigur, dacă părintele se comportă în felul acesta, în cîteva luni bîlbîiala copilului se poate fixa, uneori chiar în forme mai grave. De aceea, după cum arătam mai sus, este bine ca cei din jur să nu atragă atenția copilului asupra greșelilor pe care le face cînd vorbește, ci, dimpotrivă, să-l încurajeze, să-l asculte cu calm și cu înțelegere, să-l ferească de împrejurări dificile în care el ar putea să se bîlbîie.

Pentru înlăturarea bîlbîielii se poate folosi apoi următorul procedeu: părintele pronunță el întîi corect cuvîntul la care se încurcă copilul; apoi, acest cuvînt va fi articulat de copil. De pildă, copilul repetă prima silabă din cuvîntul masă. În cadrul convorbirii, înainte de a spune copilul: „Vreau ceva de pe masă", părintele va spune: „Băiețelul vrea cana de pe masă?" Sau, în clipa în care ajunge la cuvîntul „cană", părintele va anticipa: „de pe masă". Cuvîntul pronunțat de părinte înainte constituie un model corect de articulare pentru copil, model care îi mărește încrederea în forțele sale și contribuie la înlăturarea mai devreme a bîlbîielii.

Încrederea copilului în posibilitățile sale este bine să fie cultivată nu numai în legătură cu vorbirea, ci în general în legătură cu acțiunile, cu relațiile sale cu cei din jur, cu copiii etc.

Părinții au datoria de a dezvolta prin toate mijloacele vorbirea copilului pe linia vocabularului și a formulărilor corecte.

De asemenea, fortificarea generală a copilului și în special a sistemului său nervos face parte din îndatoririle de seamă ale părinților copiilor cu bîlbîială. De o importanță deosebită este respectarea regimului de viață al copilului. Pentru că nu sînt diferențe esențiale între regimul de viață al copilului de trei ani și cel al copilului preșcolar, cu mici modificări se poate socoti adecvat regimul de viață al copilului bîlbîit (v. p. 115—117).

Mulți cercetători sînt de părere că bîlbîiala copilului pînă la trei ani nu este o îmbolnăvire propriu-zisă, ci face parte din categoria fenomenelor fiziologice normale, legate de procesul dezvoltării vorbirii.

Atunci cînd copilul a fost supus unor anumite traumatizări, şocuri afective, spaime, bîlbîiala lui nu mai este fiziologică ; în aceste cazuri, ea constituie o stare de rupere a ritmului normal al vorbirii, stare care influenţează mai mult sau mai puţin activitatea nervoasă superioară.

În cazul copiilor bîlbîiţi prin traumatizare afectivă, se recomandă aplicarea măsurilor indicate pentru bîlbîiala copilului survenită în perioada de vîrstă patru-şapte ani, ţinîndu-se seama de particularităţile dezvoltării copilului.

V. Dezvoltarea vorbirii copilului preşcolar

Dezvoltarea din ce în ce mai rapidă a vorbirii sub aspect fonetic, articulator, gramatical etc., sporeşte considerabil posibilităţile de cunoaştere ale copilului preşcolar, adînceşte gîndirea sa. În acelaşi timp, procesele de cunoaştere influenţează, intensifică dezvoltarea vorbirii. Copilul stăpîneşte din ce în ce mai mult structura gramaticală a limbii, care-i înlesneşte comunicarea exactă a gîndurilor sale, a trebuinţelor sale. În perioada trei-şapte ani, copilul poate vorbi din ce în ce mai uşor şi despre lucruri care nu sînt de faţă, care nu-l impresionează direct, nemijlocit. Mai ales după patru ani, el poate relata un fapt nu de mult petrecut sau poate construi, într-o măsură redusă, firesţe, întîi în mintea sa şi apoi în realitate, o acţiune, un joc. Acest lucru se datoreşte gîndirii care se dezvoltă în strînsă legătură cu vorbirea. O dată cu stabilirea mai precisă, mai completă a înţelesului cuvintelor, creşte mult capacitatea copilului de însuşire a limbajului. Vorbirea copilului se dezvoltă în legătură cu activitatea sa de cunoaştere, cu multiplicitatea problemelor de viaţă şi de gîndire pe care le întîlneşte, cu relaţiile din ce în ce mai complexe cu cei din jur, precum şi în legătură cu educaţia care i se face în familie. Să subliniem cîteva din particularităţile vorbirii copilului preşcolar.

Pronunţia. La marea majoritate a copiilor, vîrsta de patru ani este cea care marchează definitivarea procesului de perfectare a pronunţiei. La această vîrstă, copilul poate articula corect toate sunetele vorbirii, inclusiv consoanele mai greu de pronunţat (de exemplu, *r*). El distinge, diferenţiază cu uşurinţă fonemele în cuvinte. Nu mai confundă de exemplu cuvîntul „pîine" cu cel de „cîine", iar în ce priveşte diferenţierea sunetelor separate, el deosebeşte bine sunetele asemănătoare: *v* de *f*; *b* de *p*; *m* de *n* etc.

De asemenea, copilul nu mai înlocuiește silabele în cuvînt, nu le mai schimbă locul și nu mai comprimă diftongii vocalici. Poate reține cu ușurință și poate reproduce cuvîntul nou, de patru-cinci silabe, după ce l-a auzit de cîteva ori.

Între patru și cinci ani există încă la copii o nesiguranță și oscilații în ceea ce privește articularea unor cuvinte noi, lungi și puțin cunoscute sau neînțelese. Aceasta pentru că între sensul cuvîntului și schema sa sonoră există strînsă legătură. Schema sonoră a cuvîntului poate fi însușită, dar dacă ea nu se sprijină pe semnificația cuvintelor, poate fi modificată ușor în timpul vorbirii. După patru ani, inversiunile de silabe în interiorul cuvintelor, omisiunile unor sunete sînt frecvente la copiii cu întîrzieri în dezvoltarea vorbirii. Cînd aceste greșeli sînt constatate și apar și în cadrul cuvintelor uzuale, ele constituie o tulburare a vorbirii și trebuie luate măsuri pentru înlăturarea ei. De asemenea constituie o tulburare și pronunțarea incorectă a unor sunete.

În această perioadă se mai pot întîlni, ca modalități proprii de exprimare, și așa-zisele „invenții" verbale în care, plecînd de la rădăcina cuvîntului, copilul adaugă terminații noi și improprii. Așa de pildă, el poate spune uneori „am mersat" în loc de „am mers", „chirurgiu" în loc de „chirurg" etc.

Vocabularul. Vocabularul copilului preșcolar se îmbogățește mereu: de la 1 000 de cuvinte la trei ani, el ajunge la aproximativ 2 000 de cuvinte la patru ani și la 2 500 la cinci ani. La sfîrșitul perioadei preșcolare copilul stăpînește un vocabular activ suficient de dezvoltat ca să poată întreține o conversație cu cineva. El poate relata ceva, poate povesti etc. Fondul pasiv al vocabularului crește de asemenea datorită experienței copilului. În vorbirea sa apar într-o măsură mai mare verbele, adjectivele, adverbele, conjuncțiile, prepozițiile. După patru ani, copilul poate vorbi cu mai mare ușurință despre situații și obiecte care nu sînt de față, care nu impresionează direct simțurile. Unele cuvinte pe care le utilizează copilul la această vîrstă sînt întregite ca înțeles prin explicația adultului sau sînt deduse din experiența copilului și completate cu explicația adultului. Un băiat de cinci ani l-a întrebat pe tatăl său cu ce merge troleibuzul. Tatăl, neatent, i-a răspuns că merge cu troleul. Cînd s-a urcat în troleibuz,

copilul a fost atent la motor și la volan. La coborîre a fost întrebat care este troleul. Copilul a arătat în mod vag motorul, volanul. Deși își însușise, din punct de vedere al schemei sonore cuvîntul „troleu", sensul acestui cuvînt nu era înțeles de către copil din cauza explicației greșite a părintelui. În acest caz, cuvîntul „troleu" nu a intrat în vocabularul activ al copilului.

La această vîrstă, în vocabularul copilului se întîlnesc și cuvinte mai abstracte: minte, dor, iubire etc. În vorbirea sa apar forme locuționale cu înțeles figurativ: „cine se scoală de dimineață ajunge departe" etc. Copilul vorbește, imitînd adultul, servindu-se de expresii ca: „este absolut necesar", „este absolut adevărat", „desigur", „s-a făcut" etc. În condiții nefavorabile de educație în familie pot să apară în vocabularul copilului preșcolar expresii din jargonul bulevardierilor. Acest lucru se datorește capacității deosebite a copilului de a-și însuși forme noi de exprimare și, firește, și lipsei lui de discernămînt.

Forma gramaticală a vorbirii copilului preșcolar. Am văzut că la vîrsta de trei ani copilul își însușește într-o anumită măsură structura gramaticală a vorbirii; el poate să formeze propoziții simple sau chiar fraze scurte, prin înșiruire de propoziții. Ca să ne facem o imagine generală despre măsura în care se însușește structura gramaticală a vorbirii la vîrsta preșcolară, prezentăm aici relatarea copilului Gh. N. de patru ani și opt luni, care a vizitat într-o zi un șantier de construcții. „Era două macarale... una funcționa, care funcționa una, una nu funcționează. Și grămadă mare de ciment, nisip, pietriș, apă. Un om adună, pe urmă îl învîrtea cu găleata aia, pe urmă a adunat cu găleata aia. Și pe urmă îl băga la sită, îi dădea drumul și curgea tot betonul. Un muncitor trăgea că era greu și-i dădea drumul de sus. Acolo îl suia macaraua sus și-l răsturnau iar, iar îl urca sus și iar îl ducea. Era două... cărămizi o grămadă mare, cît casa asta. O basculantă descărca cărămizi... are motor care se ridică. Basculele alea merge cu motorină dacă sînt automate. Are o țeavă cu motorină și pocnește, un om trage de la spate de un cîrlig. Am văzut o mașină care descărca noroi și nu mai putea să descarce noroiul că era într-o groapă. Sînt mașini care împinge roatele înapoi, n-a mai putut. Era un cui care o supăra pe roată. Intrase acolo și nu mai putea s-o scoată. Și a venit doi tractoare care a scos-o. O grămadă de cărămizi" etc.

În procesul de însușire a structurii gramaticale a limbii există stadii intermediare în care greșelile, formulările neadecvate sînt frecvente. Cele mai numeroase părți de vorbire în limbajul copiilor, în special în prima parte a vîrstei preșcolare, sînt substantivele. În mod normal, după patru ani, substantivele sînt folosite corect în vorbire. Unii copii mai întîmpină dificultăți în folosirea cazurilor și a pluralului substantivelor. În relatarea sa, copilul Gh. N. spune „roatele" în loc de „roțile", pentru că la plural substantivul își schimbă rădăcina. Acordul între verb și substantiv este de asemenea deficitar: „Era două macarale". Cu cît propoziția este mai lungă, cu atît este mai dificil pentru copil să stabilească acordul între subiect și predicat. Deficitare sînt și acordurile între timpurile verbelor. Copilul spune: „Era două macarale, una funcționa (verbele sînt acordate, acțiunea fiind trecută), una nu funcționează" (acțiunea prezentă). Gîndirea copilului este concretă (situativă) legată de situații prezente. Așa se explică faptul că copilul întîmpină dificultăți în relatarea unor evenimente depărtate, trecute. Timpul prezent al verbelor este cel mai des folosit de către copil. Treptat, în vorbirea copilului apar și verbe care indică trecutul și viitorul. La început, verbele sînt folosite mai mult la imperfect, apoi la perfectul compus. Viitorul verbelor este aproape absent în vorbirea copilului pînă la șase ani. Copilul își însușește de obicei optativul înaintea viitorului.

Așadar, atenție deosebită trebuie dată acordului între subiect și predicat în cadrul propoziției, precum și întrebuințării corecte a timpurilor verbelor.

O altă caracteristică a vorbirii preșcolarului este faptul că el formează deseori propoziții fără predicat, prin simpla enumerare de cuvinte: „și o grămadă de ciment, nisip, pietriș, apă", spune Gh. N. Exprimată astfel, gîndirea copilului pare neînchegată. Pe măsură ce el își însușește forma gramaticală, vorbirea devine curgătoare, coerentă, respectînd regulile logice ale comunicării între oameni. De aceea, copilul trebuie îndrumat permanent să se exprime corect și complet, să formuleze propoziții și fraze fără greșeli.

La această vîrstă, în vorbirea copilului se întîlnesc adesea cuvinte inutile, parazitare, repetări: „care", „și", „atunci", „pe urmă" etc. și multe pronume demonstrative: „aia", „acela", „ăsta" etc.

Simțul limbii. În condiții normale de educație, în intervalul de la patru la șapte ani, copilul începe să-și formeze așa-zisul simț al limbii. Ascultînd, vorbind cu mai mulți oameni, în situații diverse, copilul își însușește formule stabile, modalități constante de vorbire. Dispunînd de un volum de cuvinte destul de bogat, el începe să prefere un cuvînt sau altul (în această preferință, imitarea adultului joacă un rol deosebit), ajungînd astfel la „stilul său de vorbire". În funcție de măsura în care și-a însușit forma gramaticală, de stilul general al vorbirii, de interesul său pentru limbaj, copilul începe să corijeze pe părinte sau pe alt copil atunci cînd aceștia nu vorbesc corect. Preocuparea copilului nu numai pentru corectitudinea și frumusețea vorbirii sale, dar și pentru corectitudinea și frumusețea vorbirii celor din jur pune în lumină faptul că procesul de influențare educativă a dat rezultatele dorite. În vorbirea copilului se reflectă felul său de viață, mediul familial în care trăiește.

Expresivitatea vorbirii. La începutul vîrstei preșcolare, în vorbirea copilului predomină, după cum am văzut, înlocuirea unor cuvinte prin pronumele demonstrative: „asta", „aia", „acela" etc., completate sau accentuate prin gesturi multiple. Copilul parcă vrea să-ți arate obiectul sau situația, să te facă să participi direct la ea, pentru că el o trăiește intens, parcă o are în fața ochilor. Printre mijloacele de convingere de care se folosește se găsesc gesturi, acțiuni, demonstrații, indicații, cuvinte trunchiate etc. Cînd povestește, de pildă, *Capra cu trei iezi*, copilul imită pe fiecare iezișor, imită lupul, capra, pentrucă-i este mai la îndemînă să imite acțiunile decît să le verbalizeze. Pe măsură ce el stăpînește mai bine vorbirea, cînd în vocabularul său activ intră adjectivele, verbele, cînd poate formula corect din punct de vedere gramatical ideile, cînd este stăpîn pe diverse moduri de exprimare, gesturile, intonația, repetările devin mijloace ajutătoare pentru exprimarea nuanțelor gîndirii și ale simțirii sale. Spre sfîrșitul vîrstei preșcolare, copilul dispune de posibilități mai mari pentru nuanțarea vorbirii, pentru exprimare. Pe primul plan se situează procedeele logice, formulările verbale precise ajutate de mijloace extralingvistice (mimică, gest, intonație etc.). Copilul poate folosi în vorbire comparații, metafore împrumutate din povești sau din vorbirea adultului („mi-e o foame de lup", „s-a luptat ca un zmeu", „e frumos ca un soare" etc.).

Expresivitatea vorbirii se formează sub influența mediului social în care trăiește și se dezvoltă copilul.

În ceea ce privește vorbirea frumoasă, expresivă, trebuie acordată atenție și particularităților vocii copilului. Aspectul general al vocii în ceea ce privește intensitatea și nuanța se modifică începînd cu vîrsta de patru ani. Copiii au tendința să țipe, să vorbească răstit, au un glas pițigăiat, adesea strident. Ori, pentru a obține o vorbire expresivă, intensitatea vocii, timbrul vorbirii trebuie puse în acord cu conținutul ei; nu poți să strigi tare atunci cînd ceri scuze sau să transmiți cu voce scăzută îndemnul la o acțiune urgentă. Posibilitățile de folosire adecvată a intensității în vorbire sînt și ele educate în cadrul colectivului de viață al copilului.

Inițiativa copilului de a vorbi. Începutul vîrstei preșcolare este marcat, pe linia dezvoltării limbajului, de o deosebită activitate verbală a copilului, de manifestarea intensă, mai ales a inițiativei de a întreba. Această inițiativă se manifestă la toți copiii, dar nu în mod egal. Acolo unde condițiile educative nu au fost favorabile, nu au stimulat vorbirea, copilul leagă cu greu o discuție cu alți copii sau cu adulții. Posibilitatea de a iniția discuții, convorbiri, este bine să fie continuu stimulată chiar atunci cînd există condiții bune de educație.

Procedee educative pentru dezvoltarea vorbirii copilului preșcolar

La vîrsta preșcolară, măsurile necesare pentru dezvoltarea normală a vorbirii copilului sînt mult mai variate decît acelea necesare în perioada anterioară. De mare însemnătate pentru dezvoltarea vorbirii copilului sînt relațiile în cadrul jocului, activitatea principală a copilului preșcolar. În cadrul jocului se nasc probleme de rezolvat, se leagă prietenii cu alți copii și toate acestea necesită folosirea permanentă a vorbirii. Copilul îndeplinește, la această vîrstă în mod spontan și independent micile sale sarcini. Dar nu numai verbalizarea sarcinilor, denumirea acțiunilor trebuie avută în vedere la vîrsta preșcolară, ci mai ales explicarea motivelor acțiunilor copilului și a felului de rezolvare a acestora. Nu este suficient ca preșcolarul să spună ce face, el trebuie să arate de ce face ceva și nu

altceva, să explice cum face acel ceva. După trei ani, copilului îi place și simte nevoia să vorbească mult. Crearea de condiții pentru manifestarea acestei necesități este o datorie a adulților. Dezvoltarea vorbirii este stimulată și de contactul frecvent al copilului cu alți oameni. După patru-cinci ani, fie însoțit, fie singur, copilul ia parte la efectuarea cumpărăturilor de alimente și de alte bunuri necesare gospodăriei. Cererile formulate de copil la „Alimentara", la pîine, la lapte, constituie un exercițiu foarte important pentru stimularea inițiativei lui de a vorbi cu diferiți oameni, pentru dezvoltarea posibilităților sale de a întreține conversații corecte.

a. *Relatarea întîmplărilor din viața de toate zilele.* Nu numai acțiunile, micile sarcini trebuie verbalizate de către copil. Tot atît de necesar este să obișnuim copilul cu relatarea evenimentelor, a întîmplărilor din viața sa proprie sau a acelora la care eventual a asistat. Cu cît obișnuim copilul să vorbească mai mult, să facă descrieri mai complete despre ceea ce a văzut, a simțit în anumite împrejurări, cu atît contribuim mai mult la dezvoltarea posibilităților sale de verbalizare. În cadrul acestor relatări, copilul este nevoit să folosească cuvinte diverse, nuanțe, construcții verbale noi, forme verbale diferite. Este recomandabil ca la vîrsta de trei ani copilul să fie obișnuit la început cu acele relatări care se referă la întîmplări imediate. De pildă, copilul este întrebat: „ce-ai făcut azi dimineață?" „unde ai fost la plimbare?" „ce-ai văzut în orașul copiilor?" etc. Aceste întrebări sînt ușoare, iar copilul dă răspunsuri bune sub formă de descrieri simple. Asemenea descrieri fac copilului multă plăcere. După ce se obișnuiește să relateze cu ușurință întîmplări imediat trecute, este bine să se ceară copilului să relateze aspecte mai complicate, evenimente mai de lungă durată (o plimbare pe lac, o vizită la muzeu etc.), care s-au petrecut cu două, trei zile mai înainte. Apoi, se descriu evenimente, întîmplări petrecute mai de mult. Este recomandabil să urmărim ca relatările copilului să fie din ce în ce mai complete, să cuprindă și amănunte mai multe. Este bine ca adulții să intervină în descrierile copiilor pentru o mai bună ordonare a episoadelor, a evenimentelor, cît și pentru reamintirea lucrurilor uitate de către copil. Pentru dezvoltarea posibilităților de relatare cît mai completă și mai amănunțită,

este necesar ca preşcolarul să fie îndrumat, învăţat să observe în timpul plimbărilor, al vizitelor, al diferitelor evenimente din viaţa sa.

b. *Întrebările copilului şi tehnica răspunsurilor.* Întrebările din perioada anterioară de vîrstă au contribuit la închegarea primelor elemente ale gîndirii sale cauzale, logice. După vîrsta de trei ani, cauza fenomenelor preocupă din ce în ce mai mult gîndirea copilului. Copiii pun părinţilor întrebări diverse şi numeroase: „de ce cad frunzele?" „de ce ploua?" „cum zboară avionul?" etc. Prima problemă educativă care se pune este aceea privind atitudinea pe care trebuie s-o adopte părintele faţă de întrebările frecvente ale copilului.

Oricît de dese ar fi întrebările copilului, este necesar ca părintele să răspundă imediat, cu răbdare, cu calm, cu înţelegere, fără amînări şi ironizări. Întrebările copilului sînt izvorîte din nevoia lui de cunoaştere. Prin aceste întrebări se manifestă interesul său faţă de obiecte şi fenomene. O amînare a răspunsului din partea adulţilor lipseşte pe copil, în primul rînd, de un mijloc important de îmbogăţire a cunoştinţelor. În al doilea rînd, amînarea sau refuzul părintelui de a răspunde duce la inhibarea copilului, la scăderea iniţiativei sale de a vorbi cu cei din jur.

Copiii pun adesea întrebări dificile. Iată, de pildă, o fetiţă de şase ani pune într-o seară mamei sale următoarea întrebare: „Mamă, tu ştii de ce nu cad soarele, luna şi stelele de pe cer?" Mama, care cunoştea bine explicaţia astronomică, luată prin surprindere, a început să-i explice mişcările de rotaţie şi de revoluţie ale astrelor. Fetiţa a ascultat cu sprîncenele încruntate şi, nemulţumită, i-a răspuns: „Nu ştii, să-ţi spun eu: uite, stelele, luna şi soarele se sprijină pe nişte raze, razele se întîlnesc ca la umbrelă şi sînt legate de un stîlp înalt, înalt, care se sprijină pe pămînt. Aşa stau ele pe cer". „Dar Pămîntul — o întreabă mama mirată — el cum stă?" — „El stă pe pămînt, aşa", a arătat fetiţa, sprijinindu-se şi mai tare cu picioarele pe pămînt. Gîndirea fetiţei, care caută să descopere cauze şi relaţii noi între fenomene, a combinat într-un mod original cîteva elemente disparate. În fond, copilul foloseşte în explicaţie elemente din experienţa sa. Imaginea cu umbrela, pe care se sprijină stelele, ca şi aceea a stîlpului înalt, nu este altceva decît o generalizare greşită a felului cum se sprijină fructele în pom. Este greu, desigur, ca la această vîrstă copilul să înţeleagă că Pămîntul se învîrteşte în

spațiu nesusținut. Angajarea copilului într-o explicație pe care el nu poate s-o înțeleagă dăunează dezvoltării gîndirii lui. De aceea este recomandabil ca explicațiile să fie făcute cu grijă, folosindu-se în acest scop exemple demonstrative luate chiar din viața și experiența copilului. Dacă mama nu s-ar fi grăbit să răspundă, dacă ea ar fi luat o minge, care să întruchipeze Pămîntul, și i-ar fi imprimat o mișcare, fetița ar fi văzut că un corp rotund care se mișcă cu putere în aer poate să se mențină fără să fie sprijinit. Explicația aceasta nu rezolvă desigur problema plutirii în spații a astrelor, dar prezintă, în raport cu experiența copilului, cîteva elemente necesare unei viitoare înțelegeri a explicației științifice. Pentru ca răspunsurile să corespundă întrebărilor mai dificile puse de copil, este bine ca părintele să posede cunoștințe generale în domeniile importante ale științei, să fie informat asupra ultimelor descoperiri științifice. Interesul copilului preșcolar este atras tocmai de aceste descoperiri tehnico-științifice.

Din toate acestea nu trebuie să se înțeleagă că eforturi din partea părintelui pentru formularea răspunsurilor necesită numai întrebările dificile ale copilului. Toate întrebările, chiar și cele mai neînsemnate, necesită un răspuns bine gîndit, care să contribuie la îmbogățirea experienței și a cunoștințelor preșcolarului. La întrebarea copilului „de ce cad frunzele?" nu este potrivit ca părintele să răspundă simplu: „pentru că este toamnă". Răspunsul trebuie să fie legat de cauza fenomenului. O întrebare cît de mică, neînsemnată, cere un răspuns complet, o explicație care să clarifice tocmai ceea ce nu era clarificat în mintea copilului. Prin atitudinea sa binevoitoare de a răspunde, părintele mărește interesul copilului pentru întrebări, îl antrenează în discuții.

c. *Convorbirile părintelui cu copilul preșcolar.* Cea mai mare parte a conversațiilor copilului, la începutul perioadei preșcolare, sînt clădite pe înseși întrebările puse de acesta. Ne referim la conversațiile spontane, ivite la fiecare pas. Dar nu este bine ca părintele să se rezume numai la astfel de conversații. Inițiativa de a conversa trebuie să se manifeste și din partea părintelui. Sînt fapte, obiecte, fenomene asupra cărora este nevoie să se atragă atenția copilului. Prin întrebări și răspunsuri, părintele transmite copilului noi cunoștințe. Iată, de pildă, o plimbare cu troleibuzul. La început, copilul nu pune întrebări.

El privește tăcut. Uneori tăcerea aceasta este un semn că interesul său este crescut. În acest caz, părintele îi mărește curiozitatea prin conversație: „Tu știi cum merge troleibuzul?“ Explicația care urmează se bazează pe cunoștințele copilului despre motorul automobilului, despre conducerea acestuia, precum și pe cunoștințele sale din alte domenii, de exemplu, de electricitate. În felul acesta, explicația adultului îl ajută pe copil să-și formeze o imagine foarte generală despre modul de deplasare a troleibuzului.

Conversația părintelui cu copilul trebuie să contribuie și la însușirea de către preșcolar a structurii gramaticale a limbii, structură care prezintă mare însemnătate pentru vorbirea corectă. Nu este potrivit, de exemplu, să se pună astfel de întrebări: „Puiu făcut papa?“ sau „Puiu mîncat?“ și nici să se obțină răspunsuri de felul acesta: „papa“ sau „mîncat“. Acest procedeu de a lega o conversație împiedică însușirea de către copil a timpurilor verbelor, nu dă acestuia posibilitatea de a deosebi o acțiune desfășurată mai de mult de una care se desfășoară în prezent. Corect se întreabă: „Puiule, ai mîncat?“ Copilul poate răspunde și prin fenomenul de ecolalie: „mîncat.“ În acest caz este bine ca părintele să caute mijloace pentru a-l determina pe copil să se exprime corect și să povestească cînd a mîncat, ce a mîncat și ce a mai făcut după aceea. Dacă copilul nu poate să răspundă la anumite întrebări, părintele îi va pune altele, mai ușoare.

De importanță deosebită este și obișnuirea copilului ca în cadrul conversației să folosească în mod corect cuvintele, conform schemei propozițiilor. Unii preșcolari manifestă tendința, mai ales cînd este vorba de răspunsuri, să plaseze vorbele la întîmplare, așa cum le vin pe buze, folosind cu precădere cuvinte mai cunoscute și mai ușoare: „Ma... pisoiul... asta și... așa zgîriat“. Este bine să obișnuim copilul să respecte în exprimare schema cea mai largă a propoziției care să cuprindă principalele părți de vorbire: substantiv + verb + adjectiv + adverb + pronume (numeral) etc. Copilul G. de trei ani spune: „Tanti, nu ne jucăm cu trenul ăla mare?“ În această întrebare, așezarea părților de vorbire în propoziție este corectă. „Noi“ (pronume), „ne jucăm“ (verb), „cu“ (conjuncție), „trenul“ (substantiv), „ăla“ (pronume), „mare“ (adjectiv). La vîrsta preșcolară, copilul începe să folosească frazele. Acestea sînt înșiruiri de propoziții simple. Închegarea frazei

se face treptat. Fraze formate din două propoziții legate prin conjuncția „și" se consolidează în vorbirea copilului în jurul vîrstei de patru ani. Trebuie să învățăm copiii ca în convorbirile lor cu adulții să folosească cuvinte de respect și de politețe: „vă rog", „vă mulțumesc" etc. Copilul trebuie obișnuit să respecte pe cel care vorbește, să aștepte pînă ce termină partenerul și după aceea să vorbească și el. Inițiativa de a vorbi nu înseamnă a vorbi cu orice preț și în orice împrejurare.

Un aspect important al convorbirii este acela al conversației între copii. În aceste conversații, nu toți copiii știu cînd trebuie să vorbească și cum să vorbească. De aceea este recomandabil ca părinții să intervină și să dirijeze conversația acestora, pentru a-i îndruma, pentru a da conversației lor forma cea mai adecvată. Conversația contribuie mult la dezvoltarea gîndirii și a vorbirii copilului. Tocmai de aceea ea trebuie stimulată și dirijată.

d. *Convorbirea dirijată.* În cadrul convorbirii dirijate poate fi lămurită o problemă imediată, un fapt de viață care se petrece sub ochii copilului. După patru-cinci ani, prin convorbire dirijată, se discută la anumite intervale de timp aceleași probleme, însă pe baza datelor noi obținute. Pentru susținerea convorbirii dirijate este necesară *observarea* în timp a fenomenelor, a evoluției lor, a modificărilor lor. În astfel de convorbiri se vor face, mai ales de către copil, descrieri cît mai amănunțite ale obiectelor și fenomenelor. Pînă la vîrsta preșcolară, acțiunea ocupa primul loc între elementele pe care copilul le distingea cu ușurință. La vîrsta preșcolară, între aceste elemente, alături de explicarea cauzală a fenomenelor, capătă mare însemnătate cele descriptive. În cadrul convorbirii dirijate își găsesc, prin urmare, utilitatea și observarea și explicarea.

Observarea și explicarea se pot folosi însă cu mai multă eficiență în cadrul plimbărilor cu copilul, plimbări care devin mai variate și mai bogate decît în perioada de vîrstă anterioară. Datorită acestora, copilul are acum mai mult posibilitatea să vadă, să cunoască același obiect, același fenomen în relații diverse, în momente diferite. Într-o discuție despre lucrurile văzute acasă de către copii, un băiețel de șase ani, care văzuse pe masă un pește, a relatat educatoarei următoarele: „Peștele acesta se cheamă crap și este îmbrăcat cu solzi". „Are gura rotundă și două aripioare". Și alți copii, care de asemenea văzuseră de multe

ori un crap, dar cărora nu li se orientase atenția, nu li se organizase observarea, nu reținuseră decît foarte puține date despre pește. După această discuție, educatoarea a organizat o serie de activități care să dea copiilor posibilitatea să observe viața peștilor. Primul lucru care s-a făcut a fost o plimbare în grădina botanică, unde se afla un lac cu pești. Copiii au putut observa diverse specii de pești, mărimea, culoarea lor, felul cum înoată, cum se hrănesc etc. Ei nu au observat toate acestea la întîmplare. Educatoarea, folosind cu dibăcie convorbirea dirijată, atrăgea copiilor atenția asupra diverselor aspecte ale peștilor, transmitea copiilor diferite cunoștințe în legătură cu ei. În momente potrivite ea spunea: „Iată cum mișcă aripioarele și merge înainte". „Uite, a îndreptat lopățica de la codiță la dreapta și a cotit" etc. etc. Copiii au repetat vizita nu numai în grădina botanică; ei au mers și pe Someș, unde au asistat la pescuit. De asemenea au urmărit viața peștilor într-un acvariu. După cîtăva vreme, același copil, în cadrul unei discuții despre pești, a spus următoarele: „Peștii trăiesc în lac, în rîu, în mare și sînt tot felul de pești: crapi, somni, dar cei din acvariu sînt mici și sînt foarte frumos colorați. Mie mi-au plăcut mult peștii de la grădina botanică. Ei sînt mai mari decît cei din acvariul nostru; acolo au bazin mare și plante multe, dar nu-i voie să-i pescuim. Peștii de mîncare îi pescuiesc pescarii, din Someș. Mama cumpără pești de la „Alimentara", dar aceia sînt pescuiți din mare, de pescari, cu bărcile și cu năvodul. Eu aș vrea să fiu pescar, ca să am undița mea și aș sta toată ziua la Someș, ca să aduc cutia plină cu pești" [1].

După cum se vede, cunoașterea vieții peștilor s-a urmărit prin mijloace variate (plimbări, vizite, observații, descrieri, discuții dirijate etc.), de-a lungul a cîtorva luni. La fel se poate proceda și cu alte obiecte și fenomene.

e. *Povestirile neterminate.* Povestirea neterminată constituie o formă captivantă de dezvoltare a vorbirii copilului. În asemenea povestiri, copilul are și el o parte de contribuție. Este bine să se înceapă cu povestiri scurte despre animale sau despre alte ființe cunoscute. Eroii acestor

[1] Cacoveanu E., *Povestirile copiilor ca mijloc de dezvoltare a gîndirii și a vorbirii corecte*, „Din munca educatoarelor pentru dezvoltarea vorbirii copiilor preșcolari", E.S.D.P., 1957 p. 107.

povestiri vor executa anumite sarcini, anumite acțiuni. Cînd mai este puțin pînă la sfîrșitul povestirii, părintele se oprește și întreabă : „Și mai departe ce trebuie să facă ?“ Copilul este pus în situația de a gîndi și de a vorbi el în continuare. Pentru buna desfășurare a acestor povestiri este necesară o pregătire prealabilă în care copilului i se explică ce urmează și ce rol are el în cadrul povestirii.

f. *Poveștile.* Acestea sînt spuse de părinți, reproduse apoi de către copii. Poveștile constituie un mijloc minunat pentru îmbogățirea vocabularului copilului, pentru însușirea de către acesta a structurii gramaticale a limbii, pentru deprinderea unei vorbiri frumoase, nuanțate, bogate. Poveștile produc o stare de mulțumire sufletească deosebită. Nu trebuie să pierdem din vedere faptul că poveștile care se spun copiilor trebuie adaptate vîrstei lor. Este bine ca unele dintre aceste povești să fie reținute și reproduse de către copii. În poveștile recomandate pentru vîrsta de trei-cinci ani este indicat să predomine acțiunile personajelor, personaje care să facă parte din lumea apropiată copilului. Este recomandabil de asemenea ca exprimarea părintelui să se facă în propoziții și fraze simple, scurte. La vîrsta de trei, patru ani se pot folosi ilustrații care să reprezinte imagini succesive din povestea respectivă. Este bine ca părintele să accentueze prin mimică și gesturi acțiunile, stările emotive ale personajelor, manifestările lor. Dacă este nevoie, povestirea se repetă de cîteva ori, pînă cînd poate fi reprodusă de către copil.

Am urmărit felul vorbirii, bogăția ei la copii de trei, patru, cinci și șase ani, care au reprodus povestea *Capra cu trei iezi* de Ion Creangă. Iată cîteva observații. Unul dintre copii, de trei ani și patru luni, nu a putut reproduce decît cîteva fragmente disparate. Cu ilustrațiile în față, ilustrații care rezumau în imagini povestea, copilul reproducea o bună parte din acțiune, însă foarte pe scurt și prea puțin coerent. Povestea a fost reprodusă mai bine atunci cînd am intervenit cu întrebări ajutătoare, întrebări care orientau copilul spre laturile ei mai importante, îl ajutau să-și reamintească acțiunea în etapele ei. Propozițiile folosite de el erau scurte, conțineau substantive și verbe multe. În aceste propoziții se găseau de asemenea multe greșeli gramaticale. Copilul înlocuia explicația prin imitarea, cu ajutorul gesturilor, a acțiunilor personajelor și era impresionat de soarta iezilor. Ceea ce a reținut bine

au fost numai versurile: „Trei iezi, cucuiezi...“ Copilul de patru ani se folosește numai în mică măsură de poze și de întrebări ajutătoare. Dar reproducerea lui se deosebește de reproducerea copilului de trei ani. Exprimarea verbală a copilului de patru ani este coerentă, închegată; el folosește fraze și propoziții cu acorduri corecte de timp și număr. În cadrul propozițiilor sale apar adverbe („odată“, „cînd“ etc.). Vorbirea lui este însă săracă în adjective și adverbe, iar frazele sînt înșiruiri de propoziții legate numai prin conjuncția „și“. În relatarea sa există multe repetări ale conjuncțiilor, ale pronumelui demonstrativ. Vorbirea acestui copil este însă colorată, vie, expresivă, întrucît el „vede“ personajele. Copilul reproduce dialoguri din poveste și expresii proprii autorului: („mămuca“, „îi fac eu de hac“ etc.).

Urmărind felul în care reproduce povestea un copil de cinci ani, constatăm că vorbirea lui este mai bine închegată decît aceea a copilului de patru ani. Frazele sînt mai corect formulate, vocabularul este mai bogat. Copilul a reținut expresii tipice: „a fost odată...“, „încălecai pe-o șa...“ etc. De asemenea, copilul reproduce multe dialoguri din poveste. Un copil de șase ani a reprodus povestea în întregime. La acest copil constatăm un vocabular bogat, în relatarea lui întîlnim nuanțări destul de fine, care contribuie la o redare mai exactă a conținutului poveștii.

La vîrsta de trei-cinci ani, o poveste la două, trei luni, scurtă și pe înțelesul copilului, este suficientă. Ulterior copilului i se pot spune mai multe povești, și mai lungi. Nu este recomandabil însă să spunem copilului povești prea multe. După cum nu este bine nici să-l forțăm să le reproducă în fața musafirilor.

Nu este necesar să urmărim ca toate poveștile să fie învățate pe de rost de către copii. Poveștile contribuie în general la dezvoltarea vorbirii, la îmbogățirea ei, la înfrumusețarea ei.

g. *Poeziile.* Recitarea poeziilor contribuie la dezvoltarea limbajului în ansamblu și în special la dezvoltarea simțului ritmului vorbirii și al intonației. De aceea, recitarea este bine să se facă în ritmul cerut de poezie, prin accentuarea melodică a cuvintelor, însoțită de gesticulație, de mimică, de imitarea vocii în cadrul dialogului. Atunci cînd copilul nu înțelege conținutul poeziei și o recită „pe dinafară“, ca „pe apă“, aceasta nu contribuie la îmbogățirea vorbirii

sale. Nu este recomandabil să cerem copilului să memoreze versuri atunci cînd el nu le înțelege semnificația. Silirea copilului să învețe poezii îi oboseşte sistemul nervos şi încet, încet, poate să-i creeze chiar o repulsie față de acestea.

La începutul vîrstei preşcolare, copilul poate să învețe două, trei poezii scurte, de cîte una, două strofe, cu subiecte accesibile. Pe măsură ce copilul creşte, numărul poeziilor învățate creşte şi el. Este bine însă ca lungimea lor să nu depăşească trei-patru strofe chiar la şapte ani.

h. *Proverbele şi ghicitorile.* La dezvoltarea vorbirii copilului, o contribuție însemnată aduce învățarea proverbelor. În proverbe se ascunde, ca un nestemat, multă înțelepciune a poporului nostru. Învățarea proverbelor înseamnă implicit însuşirea unor reguli de comportare, norme morale, exprimate într-o limbă expresivă şi frumoasă.

O ocupație destul de plăcută şi în acelaşi timp utilă pentru copil, întrucît ajută la dezvoltarea gîndirii şi a vorbirii sale, este aceea de a învăța şi răspunde la *ghicitori.* Ghicitorile sînt, prin structura lor, probleme de gîndire îmbrăcate într-o formă literară, atractivă, interesantă pentru copil. În timpul dezlegării ghicitorilor se poate verifica forța de sugestie cu care cuvîntul acționează asupra minții copilului. Şi ghicitorile trebuie să fie potrivite cu experiența copilului. Răspunsurile adecvate la ghicitori dau sentimentul succesului, produc bucurie. Nu este recomandabil să se folosească ghicitori „încuietoare", pentru că acestea mîhnesc pe copil.

i. *Jocul.* Jocul rămîne activitatea centrală, activitatea de bază a copilului preşcolar. Jocul copilului preşcolar este colectiv, variat, şi din ce în ce mai complex. În joc, copilul imită o bună parte din relațiile de viață şi din activitățile adultului. În joc, copilul vorbeşte cu alți copii, cu jucăria etc. Prin cuvinte transmite ordine, îndemnuri la acțiune, exprimă rugăminți, mirări, face comentarii. În joc, copilul întrebuințează modalitățile vorbirii obişnuite în societate. Organizarea jocurilor copilului preşcolar trebuie să fie în atenția părintelui. Toate jocurile sînt folositoare şi contribuie la dezvoltarea întregii personalități a copilului. Mare însemnătate prezintă la vîrsta preşcolară organizarea jocului cu *roluri.* Amintim ca exemplu jocurile *De-a grădinița,* în care copiii imită activitatea instructiv-educativă din grădiniță, şi *Şantierul,* în care ei imită activitatea de pe un şantier.

Căpătînd inițiativă în joc, copilul își imaginează el însuși diverse jocuri. Desigur, rolul organizator și îndrumător al părintelui în timpul jocului nu dispare. Jocul la această vîrstă prezintă importanță deosebită și el contribuie în mare măsură la dezvoltarea personalității copilului.

*
* *

Mijloacele prezentate de noi pentru o normală dezvoltare a vorbirii copilului nu sînt limitative. Părintele poate găsi în practica de zi cu zi și alte mijloace potrivite pentru dezvoltarea vorbirii copilului preșcolar. Este recomandabil ca în folosirea acestor mijloace să se țină seama de vîrsta copilului și de posibilitățile sale.

Încheiem acest capitol subliniind încă o dată marea însemnătate pe care o prezintă preocuparea părinților pentru însușirea de către copii a limbajului. Fără această preocupare nu este posibilă dezvoltarea normală a vorbirii copiilor. Fără îndoială că procesul de dezvoltare și de îmbogățire a vorbirii copilului continuă și după intrarea acestuia în școală și părintele este dator să se îngrijească în continuare, alături de școală, de evoluția normală a vorbirii lui.

VI. Unele tulburări ale vorbirii copilului preşcolar. Pelticia (dislalia)

Cea mai frecventă tulburare a vorbirii copiilor între patru şi şapte ani este *pelticia* sau *dislalia*. Aceasta constă : *a)* în imposibilitatea de a pronunţa unele sunete (*r*, *z*, *l*, *s*, *ci*, *ce* etc.) ; *b)* în înlocuirea sunetelor care nu pot fi pronunţate prin alte sunete (*r* prin *l* ; *d* prin *t* ; *p* prin *b* ; *v* prin *f* etc.) ; *c)* în pronunţarea modificată (incorectă) a unor sunete (*r* nevibrat suficient sau gutural, *ş*, *j*, *z*, *t* pronunţate cu limba între dinţi sau cu pierderea aerului lateral) ; *d)* în inversiunea de sunete, de silabe, eliminarea unor sunete din interiorul cuvîntului, de la începutul ori de la sfîrşitul lui. Nu am enumerat toate formele pelticiei, pentru că părintele, căruia i se adresează în primul rînd această carte, nu poate interveni pentru corectare decît atunci cînd este vorba de o anumită categorie de deficienţe.

Cauzele pelticiei. Cele mai frecvente cauze ale pelticiei rezidă în îmbolnăvirile din prima parte a copilăriei (pînă la trei ani), îmbolnăviri care influenţează atît organele de auz cît şi sistemul nervos în general. Din cei 264 de copii (între patru şi şapte ani) examinaţi de noi, numai 59 n-au suferit de nici una dintre maladiile pomenite şi n-au prezentat pelticii sau alte defecte de vorbire ; 69 de copii suferiseră de asemenea îmbolnăviri (pînă la trei ani), însă nu prezentau tulburări de vorbire. De remarcat că aceşti copii proveneau din familii care dovediseră o grijă mai atentă pentru sănătatea lor. În fine, 132 de copii, deci mai mult de 50%, prezentau tulburări de vorbire şi maladii de tipul celor de mai jos, survenite în prima copilărie.

Boli survenite între unu şi trei ani	Numărul copiilor cu tulburări de vorbire	Numărul copiilor fără tulburări de vorbire
Rujeolă cu şi fără complicaţii	33	22
Scarlatină cu şi fără complicaţii	18	6
Întîrzieri în dezvoltarea motorie	16	3
Malformaţii ale aparatului fonoarticulator	14	3
Accidente în timpul naşterii	13	5
Boli ale urechii	13	8
Bronhopneumonii	12	6
Encefalopatii infantile	6	1
Rahitism	4	4
Boli digestive	2	0
Hipoacuzii	1	0

Din tabelul de mai sus se observă că bolile infecto-contagioase de tipul rujeolei, mai ales cu complicaţii, scarlatina, bolile digestive, bolile urechii, bronhopneumoniile, bolile creierului, accidentele în timpul naşterii, rahitismul, precum şi întîrzierile în dezvoltarea mersului şi a vorbirii determină la copii, după vîrsta de patru ani tulburări de vorbire în proporţii destul de ridicate. În genere, o întîrziere pronunţată în dezvoltarea vorbirii este frecventă mai ales atunci cînd astfel de boli survin în perioada formării vorbirii (opt luni pînă la trei ani).

S-a constatat de asemenea că la copiii ţinuţi în familie pînă la vîrsta şcolară, tulburările de vorbire sînt mai numeroase decît la copiii din creşe. Acest lucru se datoreşte faptului că supravegherea medicală a fost mai bine dirijată în creşe şi că în creşă s-au înlăturat în mai mare măsură consecinţele bolilor infecto-contagioase. Întîrzierile în dezvoltarea neurologică, motorie, precum şi în dezvoltarea vorbirii, care nu sînt luate în seamă, sînt neglijate, pot să ducă în multe cazuri la tulburări ale vorbirii copilului, mai ales după vîrsta de patru ani, tulburări care au tendinţa să devină permanente şi să se manifeste şi după intrarea copilului în şcoală.

În defecţiunile aparatului fonoarticulator, un loc deosebit îl ocupă implantarea vicioasă a incisivilor superiori sau inferiori, cauzată de sugerea degetului. De asemenea, dinţii cariaţi opresc şi împiedică mişcările fine ale limbii.

De multe ori, în perioada schimbării dinților, limba, nemaiavînd sprijin în dinții din față, iese în afară și dă naștere la sîsîială.

Trebuie să reamintim că o sursă importantă a pelticiei o constituie și obiceiul unor părinți de a imita vorbirea copilului mic, atunci cînd pelticia este fiziologică, normală.

De asemenea, imitarea de către copil a părinților peltici poate produce modificări însemnate în auzul fonematic al acestuia. Uneori această imitație explică însușirea vorbirii defectuoase a părinților de către copii. Și într-un caz și în celălalt este necesar ca măsurile pentru o dezvoltare corectă a vorbirii copilului să înceapă prin educarea vorbirii părinților.

Adeseori cauzele pelticiei apar combinate, adică ele țin atît de bolile de care a suferit sau suferă copilul cît și de influențele educative negative exercitate asupra sa.

Corectarea vorbirii copilului îmbracă aspecte deosebite în raport cu vîrsta acestuia. Indiferent însă de vîrsta copilului, părinții vor interveni numai atunci cînd este vorba de forme ușoare de pelticie, cînd copilul pronunță greșit sau modifică doar două-trei sunete, iar dezvoltarea sa psihică generală este normală. Exercițiile — jocuri propuse de noi pentru corectarea vorbirii — trebuie să fie folosite cu grijă și numai în cazurile copiilor neiascibili, potoliți, perseverenți, sănătoși din punct de vedere organic. Nu este recomandabil să fie utilizate după boli, chiar ușoare, sau în perioade de oboseală a copiilor, de plictiseală, de emoții mari. Este necesar ca părinții să păstreze o legătură permanentă cu logopedul, iar intervențiile lor în corectarea vorbirii copiilor să se facă numai sub supravegherea acestuia. Dacă în timpul corectării vorbirii copiii manifestă teamă de a vorbi, bîlbîială, rezistență, încăpățînare, este indicat să se întrerupă exercițiile respective. În efectuarea acestora nu este bine să se folosească nici un fel de constrîngere. Prin tactul său, prin comportarea și atitudinea sa, părintele trebuie să facă din exerciții o ocupație plăcută, să evite situațiile care obosesc copilul. Este recomandabil ca de corectarea vorbirii să se ocupe părintele care are mai multă răbdare și tact și care este mai atașat față de copil, care, eventual, se bucură de o mai mare autoritate morală în fața acestuia. Nu este indicat să se ocupe de corectarea vorbirii copi-

lului : bunicii, rudele, oamenii din afară nespecialiști, frații mai mari, femeile îngrijitoare.

Corectarea nu se face la întîmplare. După controlul medical se însemnă pe un caiet sunetele sau cuvintele pe care copilul nu le poate pronunța sau le pronunță greșit.

În ceea ce privește copiii care au vîrsta cuprinsă între trei și patru ani, și care sînt calmi, echilibrați, ascultători, se pot încerca — în măsura în care se poate, iar pe copii nu-i plictisesc — jocurile-exerciții propuse mai jos.

Sunetul r

Cei mai mulți autori sînt de acord că sunetul *r* apare ultimul în vorbirea copilului, datorită mișcărilor mai fine și deci mai dificile pe care le execută aparatul fonoarticulator. Frecvența sunetului *r* în limba romînă este destul de mare, iar lipsa lui din vorbirea copilului dă un aspect „păsăresc" acesteia și adesea o face de neînțeles. Iată cum arată vorbirea unui copil în care sunetul *r* lipsește : „eu vobesc cu Andei", „veau să meg pe teasă", „ața zboaă cu aipi", „calul este suu", „nu s-a copt muua", „veau să cap ușa", „tenul este negu". În cele mai multe cazuri, copilul care nu-l poate pronunța pe *r*, îl înlocuiește cu *l*, sunetul cel mai apropiat de *r*. Iată cîteva exemple : „eu volbesc cu Andlei", „vleau să melg pe telasă", „lața zboală cu alipi", „calul este sul", „nu s-a copt mula", „vleau să clap ușa", „tlenul este neglu" etc. Astfel, nu numai că este modificat simțitor aspectul general al vorbirii, dar sînt multe cuvinte care, schimbîndu-și structura sonoră, își schimbă și sensul : *sul* în loc de *sur*, *cap* în loc de *crap* etc. În această perioadă de dezvoltare a vorbirii, copilul face singur încercări de pronunțare a sunetului respectiv, pentru că îi vine greu cu această deficiență. O inventariere atentă a cuvintelor poate să dea indicații prețioase asupra poziției în care *r* încearcă să se contureze în vorbire. Unii copii încep să-l pronunțe pe *r* numai la începutul cuvintelor și numai atunci cînd este urmat de o vocală (radio, rac, rug, Rică, rău etc.). Acești copii nu-l pot pronunța pe *r* în interiorul cuvintelor sau la sfîrșitul lor ; ei continuă să-l înlocuiască cu *l*. De asemenea sînt copii care încep să-l pronunțe pe *r* numai atunci cînd acesta este precedat de o consoană (*t*, *d*, *v* etc.) Să ne ocupăm mai întîi de cazul cînd sunetul *r* nu se pro-

nunță în nici un fel și nu este înlocuit cu *l* sau cu un alt sunet. Cum este și firesc, vom începe cu exerciții de educare a mișcării maxilarelor, ale buzelor și ale limbii.

Pentru apariția sunetului *r* în vorbire este nimerit a se recurge, printre altele, la jocul *Sforăitul calului.* Acest joc se execută astfel: se cere copilului să strîngă puțin buzele în așa fel, încît, atunci cînd suflă în ele, să le facă să vibreze intens. În timpul vibrației buzelor se produce un sunet asemănător sforăitului de cal. După cîteva încercări de acest fel, sforăitul se va produce prin așezarea limbii între buze, astfel încît partea ei anterioară să vibreze cît mai mult. Un alt joc indicat pentru pregătirea apariției sunetului *r* este *Bate gongul.* Se arată copilului în fața oglinzii cum să sprijine limba în cerul gurii și apoi s-o lovească în dinții de sus, producînd un sunet ca un gong dogit. După aceea, cînd limba se repede spre înainte, se proiectează jetul de aer spre vîrful ei. La început, exercițiul se face încet. Atît *Sforăitul calului* cît și *Bate gongul* sînt jocuri destul de distractive pentru copil și el le va repeta de multe ori. În felul acesta se exersează vibrarea obrajilor, dirijarea jetului de aer spre vîrful limbii, poziția limbii și vibrarea acesteia. Pentru apariția sunetului în vorbire este suficientă repetarea de trei, patru ori pe zi, sub formă de joc, a acestor exerciții. Este necesar însă să-l determinăm pe copil să execute exercițiile cu o intensitate din ce în ce mai mare, pentru că tot „secretul" constă în obținerea unei vibrări puternice a vîrfului limbii.

Mulți copii ar putea să pronunțe ușor sunetul *r* dacă nu și-ar modifica, prin lipsa lui din vorbire, auzul pentru acest sunet. Așa se explică faptul că atunci cînd încep să-l pronunțe, îl pronunță numai în anumite cuvinte, ignorîndu-l aproape complet în altele. Formarea auzului pentru sunet este foarte necesară pentru pronunțarea lui corectă. Este greșită atitudinea unora dintre părinți care ocolesc cuvintele cu sunetul *r* la început sau îl ajută pe copil să le evite „pentru că nu le poate pronunța". O astfel de poziție în problema corectării poate duce, pe de o parte, la faptul că, neîntîlnind forma sonoră a lui *r*, copilul nu-l va putea pronunța multă vreme, iar pe de altă parte, la posibilitatea de a se crea o teamă a copilului față de cuvintele care cuprind acest sunet.

Tot atît de greșită este și forțarea copilului de a învăța poezii sau povești în care se găsesc cuvinte care cuprind sunetul *r* (tractorul, greierașul, capra cu trei iezi etc.). Încordarea nervoasă, creată de efortul neizbutit de a-l pronunța pe *r*, micșorează posibilitățile copilului de a pronunța acest sunet și modifică și articularea sunetelor învecinate. Astfel, el va spune „vedic" în loc de „vrednic", „pacă" în loc de „capră" etc.

Corect este să fie lăsat copilul să pronunțe toate cuvintele obișnuite care conțin sunetul *r* și să nu i se atragă niciodată atenția că el nu poate să le pronunțe. Alături de măsurile generale prezentate, este indicat a se organiza cu copilul și unele jocuri de pronunție.

Hai să citim. „Citirea" pe ilustrații este un procedeu cunoscut părinților. Se vor alege poze în care, printre alte cuvinte, să existe unele care cuprind sunetul *r*. „Citirea" se poate face cu mai mult succes în fața oglinzii. Cuvintele care cuprind sunetul *r* vor fi pronunțate de către copil o dată cu părintele, amîndoi uitîndu-se în oglindă. „Citirea" în același timp cu accentuarea, vibrarea intensă a limbii folosesc dezvoltării auzului copilului, îi captează atenția. Sunetul se diferențiază din ce în ce mai bine de celelalte sunete. Observarea modului de pronunție a sunetelor în fața oglinzii creează copilului posibilități noi de imitare, care favorizează însușirea pronunției corecte. Cuvintele trebuie alese după următoarele criterii: să cuprindă un singur *r*; acesta să nu fie în combinație cu alte consoane (de pildă, *nr, gr, cr* etc.); să nu cuprindă un *r* final sau intervocalic; *r* să nu fie alături de alte sunete pe care copilul nu le poate pronunța (dimpotrivă, este recomandabil să se găsească ori la începutul cuvîntului, ori precedat de o vocală sau una din consoanele *v, b, d, p*); cuvintele să fie cunoscute bine de către copil și să desemneze obiecte sau lucruri legate de experiența și necesitățile sale. La început se vor folosi cuvinte care să cuprindă un singur *r*, cuvinte ale căror sunete să fie corect pronunțate de către copil, în afară de sunetul *r*: „ață" în loc de „rață", „ac" în loc de „rac" etc. Pronunțarea fiecărui cuvînt va fi însoțită de prezentarea imaginii pe care o desemnează. Pentru a putea deosebi mai ușor cuvintele care conțin pe *r* de cele care cuprind sunete asemănătoare (*l*, de pildă), se va folosi o convorbire de felul acesta: „Pe masă există o ramă și o lamă". În cadrul convorbirii se pronunță răspicat cuvîntul „ramă" și apoi cel de „lamă". Copilul va fi întrebat: „Cu ce se bărbierește tata?" El va răspunde: „Cu lama". — „Dar poza lui unchiu, în ce e pusă?" Copilul va răspunde: „În lamă". Părintele va continua: „Ai spus că lama îmi taie barba. Dacă poza o să stea în lamă, o să fie și ea tăiată." — Copilul va arăta, luînd rama în mînă, că „asta e lama". Părintele îi va pronunța atunci clar și destul de tare, în față, cuvîntul *ramă*. La fel se va proceda pe ilustrații cu cuvintele *rac* și *lac, ladă — radă; rînă — lînă; laţe — raţe; lasă — rasă; lămîi — rămîi* etc.

Atunci cînd copilul a început să aibă o pronunție corectă, este recomandabil ca părinții să manifeste grijă pentru vorbirea lui de fiecare zi, să introducă în această vorbire propoziții cu cuvinte conținînd sunetul *r*. Secretul reusitei în munca de corectare a vorbirii constă în faptul că jocurile, exercițiile necesare nu trebuie să fie efectuate aparte, izolat ; ele trebuie să constituie momente obișnuite în desfășurarea programului zilnic al copilului. Uneori sunetul *r* apare mai greu în vorbire, de aceea, jocurile-exerciții trebuie continuate pe toată perioada de la trei la cinci ani.

În cazurile în care sunetul *r* este înlocuit cu sunetul *l* însușirea pronunției corecte a lui *r* se face relativ mai ușor, însă operația de înlocuire a lui *l* prin *r* în cuvinte va dura mai mult din cauza obișnuinței acumulate de către copil și a slabei diferențieri a sunetelor în cuvînt. Primul lucru cu care se va începe în aceste cazuri vor fi jocurile-exerciții necesare pronunțării lui *r*. Pînă la obținerea unei pronunțări corecte a acestui sunet, nu se vor lua nici un fel de alte măsuri noi. La cîtva timp după pronunțarea corectă a lui *r* vor începe exerciții de fixare a sunetului.

În primele stadii ale apariției sale, sunetul este foarte instabil : în unele cuvinte, el este bine pronunțat, în altele, deși mai ușoare, nu este de loc pronunțat. Aceasta este un semn al unei fixări insuficiente. Prima grijă este să descoperim în ce poziție se pronunță *r* mai ușor.

Dacă sunetul a apărut la începutul cuvintelor, urmat de o vocală, este bine să căutăm povestiri scurte, cuvinte în care *r* să aibă această poziție. Prezentăm un exemplu după care oricine poate improviza povestiri asemănătoare.

„Pe malul unui lac, niște boboci de rață ciuguleau musculițe mici. Ei aveau puful galben, galben și ciocul lat. Bobocii s-au așezat în rînd și au plecat la rîu să caute rîme. Mai întîi a fugit pe apă un rățoiaș viteaz și și-a băgat ciocul la fund. Vai, un rac l-a apucat de cioc și rățoiașul a ridicat repede ciocul în sus cu rac cu tot. Ceilalți rățoi au început să rîdă... și rîzi, și rîzi. Atunci a venit rața și a deslipit racul de pe ciocul rățoiașului."

O discuție despre radio, în care cuvîntul „radio" să fie des întrebuințat, este de asemenea un exercițiu potrivit pentru fixarea sunetului.

Pentru copiii care încep să-l pronunțe pe *r* după o consoană (*p*, *d*, *b*, *t* etc.), se pot folosi povești din cărți, cu omiterea intenționată a cuvintelor cu două sunete *r* în același cuvînt, insistîndu-se pe cuvintele care îl conțin pe *r* în formația *pr*, *br*, *vr*, *tr*. Exercițiile recomandabile în

această perioadă pentru apariția în vorbire și fixarea sunetului sînt jocurile de imitare. Prezentăm două exemple.

M i - e f r i g. Părintele cere copilului să-și închipuie că împreună au plecat în pădure. Cînd au ajuns acolo, a început un viscol cu zăpadă și ger. „Brrr, ce frig ne este" mimează tatăl mișcările corespunzătoare acestei stări. Și firește, copilul va imita și el cele spuse de tatăl său precum și gesturile și expresia respectivă.

T r a g e ! De un cub se fixează o sfoară. Apoi se clădește un turn înalt din cuburi, la baza căruia va fi așezat cubul cu sfoară. La comanda „Trage !", copilul va trage de sfoară și turnul se va dărîma, spre hazul și bucuria sa. După aceea, tatăl va ține sfoara, iar copilul va comanda. Dacă nu comandă bine („Tage !"), tatăl nu dărîmă turnul, astfel atenția și efortul copilului se vor concentra spre pronunțarea corectă și fixarea sunetului.

Jocurile-exerciții propuse pentru perioada de vîrstă de trei-cinci ani nu au totdeauna ca rezultat apariția sunetului în vorbire; ele pregătesc elementele necesare însușirii unei pronunții corecte: auzul fonematic, mișcările aparatului fonoarticulator, poziția limbii, mobilitatea ei, respirația. Este posibil însă ca în urma unei perioade de exersare nu prea îndelungată sunetul *r* să apară cu ușurință în vorbire, dar de multe ori el apare șters, nerulat, nevibrat suficient sau pronunțat gutural.

În aceste cazuri este bine ca exercițiile să înceteze, părinții să nu exercite presiuni asupra copilului, iar sarcina de corectare a pronunțării să fie lăsată în seama specialistului, întrucît munca de corectare a unui *r* pronunțat incorect cere un efort și o pricepere mai mare decît munca depusă pentru apariția acestui sunet în vorbire, atunci cînd el nu este pronunțat de loc.

Sunetul s

Deosebim cîteva împrejurări în care sunetul *s* se pronunță greșit.

Lipsa completă din vorbirea copilului a sunetului *s* este foarte rară. De obicei, el este înlocuit la începutul cuvintelor cu *t* (*tac* în loc de *sac*, *tos* în loc de *sos*, *tus* în loc de *sus*, *tutan* în loc de *susan* etc.). În alte cazuri *s* este înlocuit cu *ș* (*șoșete* în loc de *șosete*, *șașe* în loc de *șase*, *șingur*, *șuport șul* etc.). Atunci cînd este înlocuit, precum și atunci cînd lipsește din vorbire, se pune întîi de toate problema educării auzului fonematic și apoi co-

rectarea pronunției sunetului. Acest lucru se poate realiza prin diferite jocuri de felul celor care urmează :

Ssss! Se imaginează un joc în care, după dulap, este ascuns inamicul. Prin fața dulapului trece o stradă care trebuie traversată noaptea, pentru ca inamicul să fie atacat din spate. Părintele și copilul încearcă să treacă. Trecerea se face pe vîrful picioarelor. Cu degetul la gură, părintele și copilul își semnalizează unul altuia : Ssss ! Se pot imagina desigur multe jocuri în care să se recurgă la folosirea sunetului *s*.

Strigătul pisicii. Acest joc contribuie la întărirea lui *s* cînd el se află la sfîrșitul cuvintelor, la evidențierea lui, la lungirea, la accentuarea lui. Părintele spune : „Să vedem cine vine ?" Apoi, împreună cu copilul, el strigă fie pisica adevărată, fie pisica-jucărie : „Pis, pis, pis", lungind cît mai mult și accentuînd puternic pronunția sunetului *s*.

Pentru formarea auzului fonematic este indicat a se folosi conversațiile cu copilul. Se va avea grijă ca în acestea să existe cuvinte care cuprind sunetele *s* și *t* sau *ș* și *s*. Așa de pildă : „Ce fel de zahăr este acesta ?" întreabă mama. Și va arăta pe rînd punga cu zahăr cubic și zahăr tos. Copilul va spune : „Tos". Mama va amesteca zahărul în sosul mîncării, întrebînd : „Unde a pus mama acum zahărul ?" Copilul va trebui să răspundă : „Ai pus zahărul tos în sos". În cazul înlocuirii lui *s* cu *ș*, se vor folosi cuvinte potrivite, pe care părintele le va repeta despărțite în silabe (șa-se).

În alte situații, și acestea sînt mai frecvente, sunetul *s* se pronunță cu limba între dinți ; se obține astfel un sunet asemănător unui sîsîit de gîscă. Acest defect nu poate fi înlăturat în perioada de care ne ocupăm, pentru că el are la bază poziția incorectă a limbii, poziție care se corectează mai greu.

Sunetele j, z, ț

De obicei, cînd se produc modificări în pronunțarea sunetelor *s* și *ș*, suferă modificări și pronunțarea sunetelor *z*, *j*, *ț*. Acestea nu sînt pronunțate de loc sau sînt înlocuite cu *s*, *ș* sau *t*. Corectarea pronunțării acestor sunete se face de asemenea prin diferite jocuri-exerciții. Prezentăm cîteva exemple.

Albina. Tatăl își acoperă ochii cu brațul îndoit, în timp ce o mînă o ține la spate cu palma desfăcută ca o pîlnie. Copiii, dacă sînt mai mulți, se învîrtesc în jurul său, îl pișcă

de palmă și imită zborul albinei : zzzz — zzzz. Tatăl face și el : zzzz și pune degetul pe cel care l-a pișcat primul. Jocul se repetă. Este antrenant, iar copilul reușește cu ușurință să pronunțe corect sunetul z.

La fel se pot imagina jocuri privind sunetul *j* (copilul imită mașina : jjjj...), *ț* (țînțarul : ţţţţ...) etc.

Este bine ca exercițiile-jocuri propuse de noi să fie folosite în cazurile în care pelticia nu este prea gravă. Dacă în vorbirea copilului lipsesc sau sînt înlocuite toate sunetele de care am vorbit mai sus, ne aflăm în fața unei deficiențe mai serioase, a cărei înlăturare se face pe bază de tratament medical, iar exercițiile se efectuează numai sub supravegherea atentă a specialistului.

Munca pentru corectarea vorbirii copilului după vîrsta de cinci ani

După vîrsta de cinci ani, în munca de corectare a vorbirii copilului se folosesc nu numai jocurile. Copilul este destul de mare pentru a folosi exerciții organizate. Firește, în cazurile în care copilul este prea emotiv, se poate apela tot la jocurile-exerciții potrivite perioadei de vîrstă de trei-cinci ani. De asemenea nu este bine ca exercițiile respective să se efectueze decît după un consult medical

Fig. 8. Corectarea vorbirii în fața oglinzii

și sub supravegherea unui specialist logoped. Acolo unde nu există medic neurolog și nici logoped, se va consulta medicul care îngrijește în mod curent copilul.

În munca de corectare a vorbirii se va pune un accent deosebit pe voința, inițiativa, stăruința, înțelegerea copilului. Înainte de începerea exercițiilor, cît și după aceea, copilul va fi în permanență stimulat, i se vor recunoaște progresele, va fi încurajat. După ce va deprinde o parte din tehnica exercițiilor, copilului i se vor crea posibilități de a le repeta în mod independent. Fără inițiativa și plăcerea copilului de a vorbi frumos, nu se vor putea obține rezultate pozitive.

Ca și în cazul bîlbîielii, la început se va urmări formarea interesului copilului pentru o vorbire „frumoasă" (nu corectă), ca a unui crainic de la radio, ca a unui actor, ca a unui orator. Comparația este bine să se facă nu cu vorbirea celorlalți copii, ci cu vorbirea unui adult care prezintă o mai mare autoritate morală. Munca de corectare a vorbirii copilului cere multă răbdare, perseverență și pricepere.

Pentru a întruni asemenea însușiri nu sînt necesare studii speciale; dragostea pentru copil și conștiința datoriei de părinte le poate asigura în mare măsură. Cum se va începe munca de corectare a vorbirii copilului peltic după vîrsta de cinci ani?

După ce se va constata care sunete lipsesc din vorbirea copilului și care sînt cele modificate ca pronunțare, se va stabili planul general de activitate, precum și ordinea de corectare a sunetelor.

Este indicat să se înceapă cu corectarea vocalelor. Acestea se însușesc relativ ușor (de obicei pronunția lor este modificată rar la vîrsta aceasta). În fața oglinzii, părintele arată copilului cum să pronunțe aceste sunete, care trebuie să fie poziția gurii și a limbii în timpul pronunțării lor.

După aceea se trece la însușirea pronunțării corecte a consoanelor. În legătură cu acestea se pune mai întîi problema: cu ce începem atunci cînd este vorba de lipsa din vorbire sau de pronunțarea defectă a mai multor consoane?

De regulă se începe cu pronunțarea sunetului celui mai ușor. Atunci însă cînd în vorbire lipsește sunetul *r* sau este frecvent înlocuit cu *l*, munca de corectare începe cu acesta, întrucît imediat după apariția lui vorbirea se clarifică mult, iar copilul capătă o încredere deosebită în

forțele sale. Pentru „dezmorțirea" aparatului fonoarticulator sînt necesare anumite exerciții. Acestea activizează mișcările elementelor care participă la pronunție (maxilarele, buzele, limba), exersează dirijarea jetului de aer, respirația. Iată cîteva exemple.

Gimnastica maxilarelor. Cea mai importantă parte a acestei gimnastici o constituie, fără îndoială, exersarea mișcărilor de închidere și de deschidere a gurii. Majoritatea dislalicilor, și mai ales a bîlbîiților, vorbesc cu maxilarele strînse. În fața oglinzii, după modelul părintelui, copilul va închide și va deschide cu putere gura. La început, rezistența la deschiderea puternică a gurii va fi învinsă prin apăsarea ușoară a bărbiei sale în jos. După ce se va obține o deschizătură suficientă, se va pronunța sunetul *c*. Un alt exercițiu : cu limba bine sprijinită de spatele dinților incisivi inferiori se va apăsa puternic maxilarul inferior, apoi se va împinge înainte, se va trage înapoi, se va împinge în sus, se va trage înapoi. Alt exercițiu constă în mișcarea spre stînga și spre dreapta a maxilarului inferior, cu o viteză crescîndă.

Gimnastica mușchilor mimico-articulatori. Poziția buzelor și mișcarea întregului aparat fonoarticulator sînt în bună parte condiționate de mobilitatea mușchilor feței. Gimnastica are ca scop dezmorțirea mușchilor feței. Sunetul trebuie să fie pronunțat rotunjit. Încercați să vorbiți în fața oglinzii cu buzele semiînchise, rigide, și veți constata că pronunțarea sunetelor întîmpină dificultăți serioase. Iată cîteva exerciții pentru obținerea mobilității necesare a mușchilor mimico-articulatori : *a)* clipirea din ochi alternativ, cu tragerea cît mai mult înapoi a colțurilor gurii. La început, colțurile gurii copilului vor fi trase înapoi de către părinte cu degetele ; *b)* clipirea din ochi odată cu ridicarea colțului gurii din partea respectivă și mișcarea nasului ; *c)* ridicarea alternativă a obrajilor și a colțurilor gurii.

Gimnastica buzelor și a obrajilor. Gimnastica descrisă mai sus este necesară numai în cazul copiilor care prezintă fețe rigide, copii la care se observă o anchilozare a mușchilor feței. Gimnastica buzelor, a obrajilor și a limbii este însă obligatorie pentru toți copiii dislalici și bîlbîiți. Iată cîteva exerciții : *a)* umflarea concomitentă a ambilor obraji și spargerea lor prin lovire ; *b)* umflarea obrajilor, pe rînd, prin trecerea aerului dintr-unul în altul ; *c)* suptul obrajilor : se trag cu putere în cavitatea gurii, printre măsele cu maxilarele puțin despărțite ; *d)* se strîng buzele în formă de trompă ducîndu-se înainte și apoi trăgîndu-se înapoi în poziția inițială ; *e)* rînjetul : buzele se întind puternic în părți, în sus, în jos, deodată cu comprimarea obrajilor și dezvelirea dinților. Revenirea la poziția inițială se face încet, liniștit. În timpul exercițiului se pot pronunța sunetele *i, s, z, b, m, f*. Aceleași scopuri urmăresc și exercițiile : stingerea lumînării, aburitul oglinzii etc.

De asemenea este bine să deprindem copilul să facă baloane de săpun. După efectuarea acestor exerciții, care antrenează aproape toți mușchii feței, se efectuează exerciții care

privesc mai mult buzele. Iată cîteva : *a)* ridicarea buzei superioare și dezvelirea dinților de sus, buza de jos rămînînd pe loc ; *b)* lăsarea pronunțată în jos a buzei inferioare : *c)* umflarea buzelor, pe rînd, prin apăsarea aerului din cavitatea bucală ; *d)* sugerea buzelor, pe rînd, sau una sub alta ; *e)* vibrarea buzelor (sforăitul calului) ; se suflă puternic aerul printre buze și se vibrează zgomotos ; *f)* se fac buzele trompă, se mișcă la dreapta, la stînga și se rotesc.

Gimnastica limbii. În legătură cu mișcările limbii sînt de asemenea necesare o serie de exerciții. Prezentăm cîteva exemple : *a)* scoaterea limbii din gură în formă de lopată, în poziție orizontală și strîngerea ei între dinți ; *b)* atingerea unei bucăți de zahăr cu limba : cu o mînă se ține o bucățică de zahăr sau o bomboană la o distanță de 2–3 cm de gură, în dreptul buzelor cu cealaltă mînă se fixează capul copilului astfel încît el să nu se poată apropia de bucata de zahăr sau de bomboană. Se cere copilului să atingă zahărul cu limba, ținînd capul pe loc ; *c)* scoaterea mult din gură a limbii și apoi introducerea ei în fundul gurii cît mai mult și cu vîrful ridicat și făcut ghem ; *d)* cu limba scoasă și gura puțin deschisă, copilul va duce vîrful limbii în sus spre nas, în jos spre barbă, la dreapta și la stînga. Pentru stimulare, părintele va indica cu vîrful degetului locul pe care trebuie să-l atingă limba copilului. Acest exercițiu este foarte important și asupra lui este bine să se insiste ; *e)* lipirea limbii de cerul gurii și desprinderea ei cu zgomot.

Este necesar ca exercițiile să fie efectuate cu răbdare, cu calm și cu seriozitate. Este bine să insistăm ca ele să se execute cît mai corect posibil. Se vor repeta pînă la obținerea mobilității necesare. După ce copilul le-a însușit el le va putea executa la comanda unu, doi, trei într-un anumit ritm.

Exercițiile de gimnastică articulatorie este bine să se facă în fața oglinzii, pentru ca copilul să poată observa bine mișcările, să-și întipărească în minte schema vizuală a mișcărilor respective. După ce se va obține o mobilitate bună a limbii, a buzelor, a mușchilor mimico-articulatori, este indicat să se efectueze alte exerciții pentru fixarea poziției limbii, a buzelor și pentru dirijarea jetului de aer. În ceea ce privește corectarea sunetelor, există mai multe procedee. În cele ce urmează vom prezenta doar cîteva, care ni se par mai simple, accesibile și duc la rezultate mai rapide.

Sunetul r

În timpul exercițiilor pregătitoare se arată copilului în fața oglinzii, poziția corectă a limbii și a maxilarelor în timpul pronunțării sunetului *r*, fără să i se ceară să-l

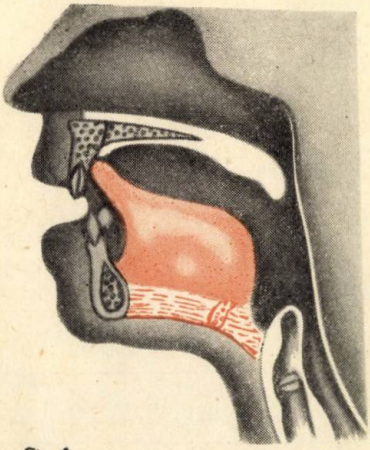

Fig. 1.

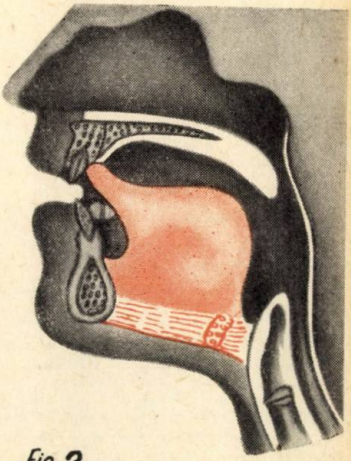

Fig. 2.

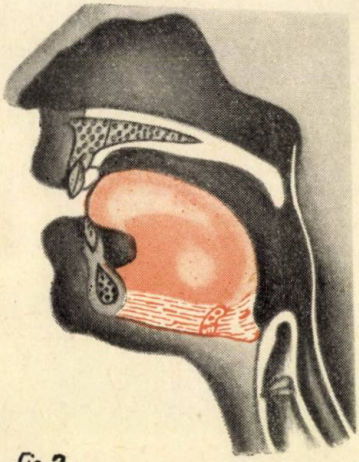

Fig. 3.

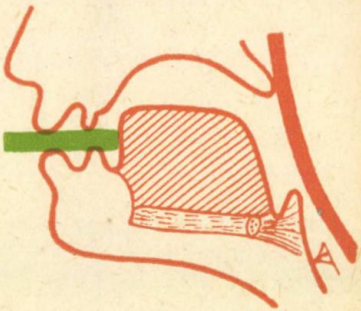

Fig. 4.

pronunțe. Dacă părintele s-a mai preocupat de pronunția corectă de către copil a sunetului, după exercițiile pregătitoare și fixarea poziției limbii, copilul va „descoperi", de cele mai multe ori singur, articularea corectă.

După pregătirea psihologică a copilului, este bine ca exercițiile să se desfășoare în ordinea următoare: *a)* gimnastica buzelor; *b)* „sforăitul calului"; limba se ține între dinți și se suflă în ea pînă cînd se obține o vibrare rapidă și puternică a vîrfului; *c)* limba se sprijină cu vîrful pe un punct situat la jumătatea cerului gurii și apoi, în timp ce se suflă tare în ea, se lasă să cadă, atingînd dinții din față (de sus); se produce un sunet asemănător sunetului *l*. Exercițiul acesta se repetă pînă cînd se obține un tempo rapid de execuție. După aceste exerciții se arată copilului, în fața oglinzii, poziția corectă a organelor de articulare în timpul pronunțării sunetului *r*: gura va fi nu prea deschisă, limba se va îndoi, vîrful ei va fi sprijinit și se va plimba pe cerul gurii pînă cînd va ajunge în partea dorsală a gingiei dinților superiori (v. fig. 9). În această poziție, limba trebuie să fie elastică, nu rigidă. După aceea, gingia se va lovi ritmic și cît mai repede cu vîrful limbii. Mișcările limbii trebuie să fie ușoare, extrem de fine și să se producă fără efort. Apoi, copilul va învăța să proiecteze jetul de aer venit din plămîni, în vărful limbii ținut în această poziție. După aceasta se va cere copilului ca, în timp ce suflă puternic, să miște limba, s-o bată de gingia superioară, așa cum a procedat în exercițiul anterior.

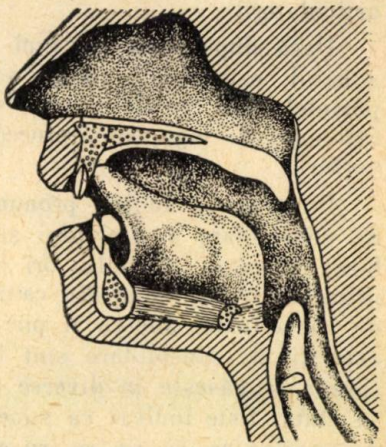

Fig. 9. Poziția limbii în pronunțarea sunetului *r*
(după M. E. Hvattev) (v. și planșa II, fig. 1)

Esențialul în pronunțarea sunetului *r* este vibrarea fină a vîrfului limbii, poziția corectă a limbii și proiectarea jetului de aer pe vîrful ei. Ceea ce se obține mai greu este tocmai această vibrare a limbii. De aceea, atunci cînd este nevoie, se produce vibrarea ei mecanică. Vibrarea

mecanică a limbii este necesară mai ales în cazul copiilor apatici, care prezintă mișcări greoaie, un tonus psihic mai scăzut. Este bine ca exercițiile să se desfășoare în felul următor: părintele sprijină cu degetul arătător (spălat) vîrful limbii copilului, aflat în poziția indicată. Copilul suflă aerul în vîrful limbii, pronunțînd astfel sunetul *z* prelungit, întrucît pronunțarea ușoară a acestui sunet ușurează apariția în vorbire a sunetului *r*. După cîteva încercări copilul poate introduce degetul său arătător sub vîrful limbii, efectuînd singur exercițiul. Cînd se va constata că limba a început să vibreze, se va încerca pronunția sunetului *r*, precedată de pronunția sunetelor *t*, *d* sau *v* (*tr*, *dr*, *vr*).

Procedeele trebuie variate, pentru că în genere copiii reacționează foarte diferit. O dată cu obținerea unei vibrări mai intense a limbii, se va renunța la deget și se vor efectua numai exerciții de pronunțare a sunetului *r* simplu. Dacă nu se reușește, se va cere copilului să-l pronunțe pe *r* în formația: *dr*, *pr*, *vr*. Tot timpul, și mai ales în perioada de conturare a pronunției corecte a sunetului, copilul va fi încurajat, i se va pronunța din față tare, cu o vibrare exagerată, sunetul *r*. Nici o explicație, nici un exercițiu nu este bine să se efectueze fără o demonstrare practică, în fața oglinzii, a poziției, a mișcărilor organelor articulatorii.

Dacă după două-trei luni copilul nu poate să pronunțe sunetul, este recomandabil să se renunțe la exerciții, iar părintele să-l prezinte unui specialist, care va utiliza, în cabinetul de logopedie, procedee speciale pentru corectarea vorbirii.

După ce se obține pronunțarea corectă, urmează etapa de consolidare a sunetului și de introducere a sa în vorbirea curentă. De multe ori copilul pronunță sunetul după primele exerciții, dar din cauză că nu se respectă perioada de consolidare, adesea îl pierde sau îl înlocuiește. Primele exerciții de consolidare sînt făcute de obicei pe silabe, în care *r* se găsește în diverse combinații de sunete. Silabele se cîntă. Este indicat ca sunetul *r* să fie urmat la început de vocale: *ro*, *ri*, *ra*, *re*, *ru* etc. După aceea se vor utiliza cuvinte în care *r* să fie precedat de consoane. Iată cîteva cuvinte care conțin sunetul *r* în diverse poziții.

Sunetul r *la începutul cuvintelor, urmat de o vocală*

Rac, radio, rană, ramă, rău, rădăcină, rahat, raft, raţă, răceală, a rătăci.

Rece, rechin, repede, republică, a respira, respect, revistă, revoluţie, regiune, redută, redus, refuz.

Riglă, a risipi, Rică, a ridica, ridicătură.

Rîs, rîmă, rîndunică, rîpă, rîu, a rîcîi.

Robinet, roată, roşu, rost, rotund, a roade, ronţăială, rogojină, rochiţă, rotiţă.

Rufă, rugăminte, rugină, rumen, a rupe, ruşine, rudă, rublă, a rumega, rumeguş.

Sunetul r *în interiorul cuvintelor după o consoană*

Braţ, brav, bragă, Braşov, broască, brîu, brici, briceag, brînză, brumă.

Drapel, drag, dragoste, a drege, drept, adresă, drum, drumeţ.

Franzelă, fraged, fragă, frate, fricos, frig, a frige, frumos, frunte, fruntaş, frunză, fructe.

Grapă, gras, grădină, grabă, grădiniţă, gros, groapă, greu, grijă, greşeală, gripă, Grivei, griş, grîu.

Praf, prag, pradă, practic, prăjitură, prăjină, prăpastie, prost, prosop, prăjit, prins, prim, precis etc.

Tren, trei, trage, trăsnet, trap, a trece, tramvai, treabă, trestie, trifoi, trompetă, trecut, trist, trudă, tricicletă.

Vrabie, a vrea, vreodată, vrednic, vreme, vrăjmaş, vrej.

Sunetul r *în interiorul cuvintelor între vocale*

Mare, tare, cămară, are, care, mure, mereu, era, soră, soare, vară, primăvară, pară, mireasă, ninsoare, cireş, fericit, fură, şurub, bucurie, floare, natură.

Sunetul r *la sfîrşitul cuvintelor*

Car, sur, fir, cer, măr, păr, par, far, pescar, clar, jar, dar, măcar, cizmar, văcar, stejar, cîntar, ţîntar.

După exemplele prezentate din orice carte de poveşti se pot scoate cu uşurinţă cuvinte accesibile copilului.

Este recomandabil ca în exerciţii aceste cuvinte să nu fie folosite singure, ci îmbinate în propoziţii simple, strîns legate de experienţa şi activitatea copilului.

După ce sunetul poate fi pronunţat în cuvinte separate, se trece la consolidarea pronunţiei sale. În acest scop este bine să se folosească scurte povestiri. Prezentăm mai jos cîteva povestiri în care sunetul *r* se află ori la începutul cuvintelor, urmat de vocale, ori în interiorul acestora. După ce i se povesteşte, copilul este ajutat să dea răspunsuri în care să existe cît mai multe cuvinte cu sunetul *r*.

Copilul cel rău și raza de lumină. A fost odată un copil *rău*. Îi plăcea lui mult să ia din cutia fetiței cea bălaie ba o bucățică de *rahat* cu alune, ba o *rățușcă* de cauciuc, ba un bănuț *ruginit*. Odată a luat și poza păpușii din *rama* ei minunată. Și pe toate le ascundea *repede* în fundul unei lăzi în pod. Dacă cineva spunea în casă: „Cine mi-a luat stiloul de pe *radio*? — el lăsa ochii în jos și *răspundea*: „Nu știu!".

Și așa băiețelul mințea și se făcea mai *rău*. Nu v-am spus încă pînă acum cum îl chema pe băiat; îl chema *Radu* și i se mai spunea și *Răducu*-uitucu, fiindcă spunea mai totdeauna că uită.

Nu se sculase încă fetița cea bălaie cînd o *rază* de lumină a venit pe geam și a gîdilat-o pe la gene.

— Scoală, i-a spus *raza*, și vino după mine. Și a luat-o de mînă și a dus-o în pod.

— *Rază, rază* — se văita fetița, mi-e teamă! Aici e noapte. *Raza* îi lumină calea, spunîndu-i:

— Vino după mine, fetiță bălaie, că ai să vezi ce n-ai văzut. În fine, au ajuns la un loc și mai înnoptat, unde se afla o ladă.

— *Ridică* tu capacul, i-a spus *raza*, și cînd fetița a *ridicat* capacul, *raza* a luminat tot fundul lăzii. Ce să vezi? Pe fundul lăzii se aflau ca în *raft*: *rățușca* de cauciuc, un ghem de *rafie*, un telefon mic, un *radio*, un *rac*, *rădăcini* cu pămînt pe ele, lame de *ras*, *rame* cu poze și cîte altele.

— Vai ce copil *rău* este *Radu*, a spus emoționată fetița. Îți mulțumesc *rază* de lumină, îți mulțumesc. Am să-l chem pe tata, să vadă și el ce *rău* este *Radu*...

Povestea aceasta — ca de altfel toate celelalte — poate fi folosită pentru vîrstele între cinci și șapte ani, expunîndu-se mai dezvoltat sau mai concis. Important este să se mențină cuvintele care încep cu *r*.

Întrebare: Despre ce ți-am povestit?

Răspuns: Despre copilul cel rău și raza de lumină.

Î: De ce era rău Radu?

R: Radu era rău pentru că lua din cutia fetiței rahatul cu alune, rățușca de cauciuc și bănuții ruginiți.

Î: Ce făcea Radu cu aceste lucruri?

R: Radu le ascundea în lada din pod.

Î: Ce a făcut într-o dimineață o rază de lumină?

R: Într-o dimineață, o rază de lumină a luat-o de mînă pe fetiță și a dus-o în pod.

Î: Ce i-a spus fetița cînd s-a văzut în întuneric?

R: Rază, rază, mi-e teamă!

Î: Și ce a făcut cînd au ajuns în pod?

R: Fetița a ridicat capacul și raza a luminat fundul lăzii.

Î: Și ce au găsit acolo?

R: Acolo au găsit rățușca de cauciuc, un ghem de rafie, un telefon mic, un rac, lame de ras...

Rîndunica. De sus *razele* cădeau calde și blînde. Familia *rîndunicii* din cuibul din magazie s-a adunat la sfat.

— V-ați făcut voinici, spuse *rîndunica*, uitîndu-se la puii săi.

— Da — spuse *Rîndunel*, înfoindu-și penele.

— Bine — *rîse* pe înfundate *rîndunica*. Hai să vă spun ceva, însă să nu vă înspăimîntați. De! De acum sînteți niște flăcăi voinici.

— Nu ne înspăimîntăm, spuse cel mic, nu ne este teamă de nimic.

— Atunci iată. Vedeți voi cum se *risipește* fumul acela de pe bolta de sus, cum se adună în cete, cete, cum cetele se *reped* unele în altele? Acest fum va fi din ce în ce mai întunecos. *Razele* n-or să mai poată să vină pînă la noi și de sus va cădea o ploaie de petale albe de *romaniță* și timpul va fi *rece, rece*...

— Și noi ce vom face, dacă nu vom avea o căsuță caldă?

— Ei, *răspunse rîndunica*, noi vom fi atunci undeva, unde este cald, cald...

— Hai, să plecăm mai *repede*, se *repezi Rîndunel*.

— Va să zică, vă place să colindăm zile și nopți peste oceane și pustiu?

— Ne place, ne place, *răspunseră rînduneii*. Hai să plecăm.

— Nu putem pleca acum, zise *rîndunica*. Mai întîi este nevoie ca voi să vă obișnuiți să plutiți mult, mult în văzduh, apoi, după un *răgaz*, vom pleca.

— Pentru totdeauna? întrebă *rîndunelul* cel *rotofei*.

— Nu, îi *răspunse rîndunica*, vom *reveni* cînd în pomi o să se joace albinele cu petale albe și *roze*.

— Tot la cuibul acesta? întrebă cu *regret rîndunelul* cel *rușinos*.

— Da, da, tot aici, că este atît de bine. Însă și voi o să vă faceți cîte un cuib.

— Ce bine, vom avea și noi cîte un cuib la anul, au spus *rînduneii*, și s-au *risipit* în livadă...

VINE PLOAIA!

Vine ploaia, bine-mi pare!
În grădină am o floare,
Ploaia o va crește mare.
Vine ploaia, bine-mi pare!

Vine ploaia, bine face!
Spicul plin acum se coace,
Spicului răcoarea-i place.
Vine ploaia, bine face!

George Coșbuc[1]

CÎNTEC

Înfloresc grădinile,
Ceru-i ca oglinda;
Prin livezi albinele
Și-au pornit colinda...

Cîntă ciocîrliile
Imn de veselie;
Fluturii cu miile
Joacă pe cîmpie.

Joacă fete și băieți
Hora-n bătătură —
Ah, de ce n-am zece vieți
Să te cînt, natură!

Șt. O. Iosif[2]

---

[1] Din *Limba romînă* — manual pentru clasa I, E.S.D.P., 1960, p. 65.

[2] *Ibidem*, p. 34.

BRĂDUȚUL

Brăduleț, brăduț drăguț,
Ninge peste tine!
Haidé, hai în casa mea,
Unde-i cald și bine.

Pom de anul nou te fac,
O, ce bucurie!
Cu beteală am să te-mbrac
Și steluțe-o mie.

A. Toma[1]

La mare. Cea mai *mare plimbare* pe *care* am făcut-o pe calea *ferată* a fost *călătoria* de astă *vară* pînă la *Eforie* pe malul *mării*. *Era* o zi senină și *soarele* de-abia ieșise din ape cînd am ajuns. *Valurile* înspumate și *furioase* izbeau cu *putere malurile*. La început mi-*era tare frică*. Pe la *ora* 10, după ce ne-am odihnit puțin, am venit pe plaje. Ce veselie *era* aici! Copii mai *mari* și mai mici se jucau cu mingea, făceau castele de nisip, adunau scoici. Cei mai *curajoși erau* în apă *călare* pe *rățuști* de cauciuc, ca să poată pluti. Văzînd cît se *bucură* ceilalți copii, am făcut și eu cîțiva pași în apă. *Valurile* se mai *îmblînziseră*. Mama m-a luat de mînă și iată-mă în apă pînă la piept. Ce plăcut *era* să mă lovească *valurile* în piept. Încet, încet, am învățat cîte puțin să înot.

La muzeul *mării* am văzut tot felul de pești. *Printre* ei *era* un *morun mare* cu mustăți lungi. *Seara* făceam *plimbări* plăcute pe malul *mării*, pînă oboseam. Cînd veneam în *cameră*, *eram* așa de obosit, că somnul mă învingea. *Soarele*, apa, *aerul* m-au făcut mai voinic, mai *tare*. După două săptămîni ne-am înapoiat la *București*. În *gară*, tata și *sora* mea, *Mioara*, ne așteptau. Amîndoi i-au dat mamei un buchet cu *flori*. Eu i-am adus *Mioarei* scoici și un *vaporaș*. Cum am văzut-o, i-am spus: *Mioara*, ce minunată e *marea*. La anul *viitor* să *mergi* și tu cu noi.

Vrabia. Motanului mustăcios îi place mult să pîndească bietele *vrăbiuțe*. Pe nesimțite pășește pe lăbuțele lui moi și hop! se năpustește peste ele. *Vrăbiuțele speriate* se așază pe cîte o *creangă* și se înfoaie în pene.

— Lasă c-o să-ți *arătăm* noi, îi spun ele, mustăciosule, nemilosule.

Și s-au ținut de cuvînt. Pe la amiază au dat de oala uitată lîngă cotețul de pui, plină pe jumătate cu mălai. Cineva o lovise și stătea culcată la pămînt. Două *vrăbiuțe*, cele mai *pricepute* în lupta cu motănașul, au *intrat* în oală să ciugulească mălai. După aceea l-au căutat pe mustăcios. Tolănit, mustăciosul, visa. *Vrăbiuțele* i-au *trecut* pe la mustăți: *Vîrr*, *vîrrr* în sus, *vrr*, *vrrr* în jos.

— Buuun — și-a zis motănașul, deschizînd *repede* ochii săi vii. Vă învăț eu minte. Cînd l-au văzut că s-a tupilat și le pîndește, *vrăbiuțele* s-au *refugiat* pe un stîlp. Una mai jucăușe a spus:

— Știi ce fac eu? Am să mă bag în oala cu mălai și motănașul o să-și bage și el capul să mă prindă.

---

[1] Din *Abecedar*, E.S.D.P., 1960, p. 87.

— Nu ! i-a spus cealaltă, o să te mănînce.

— O să mă mănînce ? Nu-i el atît de *vrednic*. Oala *are* un ciob căzut de la mijloc. E tocmai cît să pot ieşi. Şi zicînd acestea, s-a şi aşezat pe *marginea* oalei cu mălai, făcîndu-se că ciuguleşte. Motănaşul a pîndit-o, şi-a mişcat neliniştit mustăţile şi hop ! a *vrut* s-o *prindă*. *Vrăbiuţa* s-a ascuns *repede* în fundul oalei. Motănaşul şi-a zis : *„Vrei, nu vrei* tot a mea eşti“ şi s-a lins pe mustăţi. Apoi şi-a băgat încet, încet, capul mustăcios în oală. *Vrabia* a ieşit pe ciobul căzut şi i-a spus :

— Scoate acum, dacă poţi, capul tău mustăcios ! Bietul motănaş n-a mai putut să scoată capul... Şi aşa, cu oala ca o căciulă, a început să umble *prin* livadă. S-au adunat toate *vrăbiuţele* şi au *rîs*, au *rîs* pe *săturate*.

— *Crezi* c-o să mai umble după *vrăbiuţe* motănaşul cel mustăcios ?

T r e n u l. Nenea Fane avea în *grijă* şi paza liniei de *tren* de la cantonul 101 la cantonul 102. Nenea Fane avea un băieţel cu ochi vioi, pe nume *Rică*. Tatăl său îi spunea Cel Voinic, fiindcă, deşi cît o şchioapă, se *arăta* totdeauna gata la *treabă*. Cînd *treceau trenurile*, *Rică* ieşea cu tatăl său să le *petreacă*. Îi plăcea lui *Rică* mai mult *trenurile rapide*. La început, de *frică*, închidea ochii şi cînd îi deschidea auzea numai un sunet *prelung*, ca un *trăznet*... „S-a dus“, — îşi spunea el şi se lega să ţină data *viitoare* ochii deschişi. De la un timp se obişnuise cu tot felul de *trenuri* şi făcea cu mîna *trecătorilor* de la *ferestrele* luminate. Cînd se întîlneşte cu alţi copii, lui *Rică* îi place să le povestească ce a făcut tatăl său pe o noapte întunecoasă...

...Acum doi ani a fost o vijelie *groaznică* şi au venit apele *învolburate*. La un podeţ, apa a *stricat* linia de *tren*. Cînd a ajuns nenea Fane acolo, vijelia *era* în toi şi *trebuia* să *treacă rapidul* de 3 noaptea. *Chiar* peste 10 minute. Tatăl lui *Rică* a venit în fugă, a luat o tavă cu *cărbuni aprinşi* şi lemne uscate şi a *aprins* un foc pe linie. Tocmai cînd vîlvătaia se înălţa bătută de vînt, a ţiuit *prelung rapidul*. Tatăl lui *Rică* a făcut semnalele de *primejdie*. Mecanicul a văzut şi a *frînat* încet, în timp ce *rapidul* s-a *oprit* în faţa cantonului. Oamenii au ieşit *înfricoşaţi* la geam şi au *întrebat* ce s-a întîmplat. Cînd au auzit din ce-au scăpat, i-au mulţumit lui nenea Fane. Un *general* s-a dat jos din *tren* şi a venit la canton :

— Eşti un om *brav*, i-a spus el. Pentru *vrednicia* dumitale vei fi *răsplătit*.

SCRISOAREA

Moş Gerilă, toţi îmi spun
Că eşti darnic şi eşti bun.
Eu îţi scriu de mai-nainte
Că-s un băieţel cuminte.
Şi-ţi mai scriu, aşa, să ştii
Că eu nu-ţi cer jucării,
Cum ţi-ar cere alţi copii.
Însă nu m-aşi supăra
Dacă tot mi-ai da ceva.

Otilia Cazimir[1]

[1] Din *Abecedar*, *E.S.D.P.*, 1960, p. 88.

Pentru pronunțarea sunetului *r* se depune un efort destul de mare, efort care obosește pe copil. De aceea, dacă se observă o creștere a neliniștii, a nervozității, o oarecare repulsie pentru exerciții, este bine ca ele să se întrerupă pentru un timp mai mult sau mai puțin îndelungat.

Sunetul l

Poziția limbii și mișcările aparatului fonoarticulator în cazul pronunțării sunetului *l* se aseamănă mult cu poziția limbii și mișcările aparatului fonoarticulator în cazul pronunțării sunetului *r*. De aceea, atunci cînd copilul stăpînește bine pronunțarea sunetului *r*, el își însușește ușor și pronunțarea sunetului *l*.

Este indicat ca munca pentru corectare să înceapă cu exercițiile pregătitoare de gimnastică logopedă, pe care le-am prezentat cînd am vorbit despre pronunțarea sunetului *r*. După aceea se va trece la indicarea poziției limbii, a buzelor, a deschiderii maxilarelor. Poziția limbii este aproximativ aceeași ca în cazul pronunțării sunetului *r*, cu deosebirea că punctul în care este fixat vîrful limbii nu mai este în spatele gingiei superioare, ci la o mică distanță înapoi pe cerul gurii, cam la 1—2 cm, acolo unde acesta face un abajur. Vîrful limbii trebuie să aibă formă de lopățică și să se sprijine puternic pe punctul indicat (v. fig. 10). Direcția de proiectare a jetului de aer se educă la fel ca în cazul sunetului *r*.

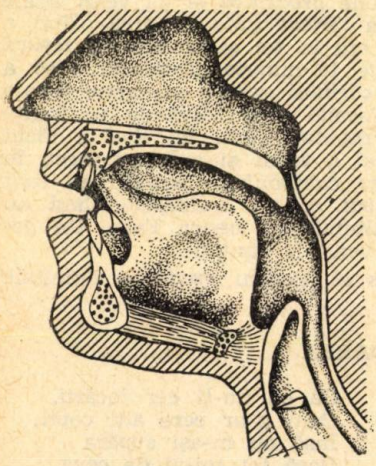

Fig. 10. Poziția limbii în pronunțarea sunetului *l*
(după M. E. Hvattev) (v. și planșa II, fig. 2)

Cînd jetul de aer atinge partea anterioară a limbii care opune rezistență, limba își dă drumul din poziția sa ca un resort, lovind ușor dinții superiori; cînd cade, se aude sunetul *l*. La început mai puțin distinct, dar după cîteva exerciții — din ce în ce mai bine. După însușirea pronunției corecte

a sunetului, se trece de obicei la consolidarea lui în silabe cîntate: *la — la — la, tra — la — la* etc. Cînd sunetul se pronunță clar și copilul îl stăpînește cît de cît, este bine să se folosească cuvinte și texte de felul celor de mai jos.

În cazurile în care *r* a fost înlocuit cu *l*, după fixarea trainică a pronunției corecte a ambelor sunete, este recomandabil să se efectueze exerciții de diferențiere. În acest scop este necesar să căutăm cuvinte care să înceapă cu *r* și *l* și care să se pronunțe apoi împreună în propoziții, fraze, să existe laolaltă în întrebări, în povestiri.

Cuvinte care cuprind sunetul l în diferite poziții.

Lat, lampă, lac, larg, laț, lamă, lacrimă, lemn, lene, leu, leac, liniște, lînă, linie, listă, a licări, librărie, loc, locuință, lopată, lovitură, loto, lumină, lună, lucru, lucitor, luceafăr, lup, lucernă, lăstun, a lăsa, lămîie, lăbuță, lacăt, lăcrimioară, a plînge, plic, plan, plapumă, plouă, plajă, a plesni, plop, plimbare, plîng, plug, plumb, a pluti, floare, flacără, flașnetă, fluier, fluturaș, vlagă, Vlad, sloi, slut, a sluji, piele, stele, libelulă, copiliță, talie, cale, sală, colibă, albină, liliac, portocală, batalion, cal, rîul, canal, papagal, pîrjol, vesel, natural, cristal, castel etc.

Cuvinte care încep sau sfîrșesc cu r *sau* l (pentru diferențiere)

Rac — lac, ramă — lamă, radă — radă, sul — sur, canal — canar, var — val, văr — văl etc.

Sunetul s

Cei mai mulți copii care prezintă pelticie pronunță greșit sunetul *s* sau îl înlocuiesc cu *t* sau cu *ș*. O primă categorie de copii care pronunță defectuos sunetul *s* este aceea a sisiiților. Aceștia pronunță pe *s* cu limba între dinți sau pierd aerul pe lîngă limbă, lateral. Pronunțarea incorectă a lui *s* poate să aibă loc și fără scoaterea limbii. O altă categorie o constituie copiii care nu-l pot pronunța pe *s* în nici un fel. Pentru toate categoriile de pronunțare greșită a sunetului *s*, exercițiile de corectare sînt aceleași. Este necesar să se înceapă mai întîi cu exercițiile de mișcare a buzelor și a limbii. După aceea, sau concomitent, se pot efectua exerciții pentru formarea și întărirea auzului fonematic. Sunetul *s* se pronunță prin strîngerea dinților și tragerea comisurilor mult înapoi. Pronunțat astfel, sunetul *s* este totuși neclar. După trei-cinci

zile de asemenea exerciții este bine să se treacă la fixarea poziției limbii cu ajutorul oglinzii. Vîrful limbii îndoit în jos se sprijină pe gingia inferioară ; gura este întredeschisă, iar partea de mijloc și din fund a limbii — ridicată. Se suflă pe deasupra limbii, în timp ce aceasta rămîne în poziția ei, aproape fixă (v. fig. 11).

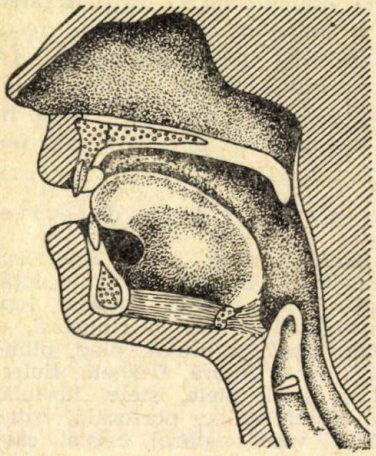

Fig. 11. Poziția limbii în pronunțarea sunetului *s*
(după M. E. Hvattev) (v. și planșa II, fig. 3)

Se acordă o atenție deosebită mișcării buzelor; acestea trebuie să se deschidă și să se tragă înapoi, ridicînd umerii obrajilor. Limba unui copil care de ani de zile este obișnuit s-o țină între dinți nu se fixează, cu una cu două, într-o altă poziție atunci cînd este vorba de pronunțarea corectă a sunetului *s*. De aceea, unii copii întîmpină dificultăți în fixarea poziției corecte a limbii atunci cînd li se arată această poziție în fața oglinzii. În asemenea cazuri este bine să intervenim și să apăsăm, cu coada unei linguriță sau cu degetul, partea anterioară a limbii.

După pronunțarea corectă, clară a sunetului și după obținerea unei respirații potrivite se trece la fixarea sunetului în cuvinte.

Cuvinte cu sunetul s în diferite poziții

Sare, sac, sabie, salată, salopetă, salbă, salcie, sanie, sapă, a sări, sat, saltea, salutare.

Scai, scatiu, a scăpa, scenă, scînteie, a scărpina, scară, scutec, scria, scaun, scund.

Seară, seră, seamă, sec, secară, seceră, secure, secret, semicerc, semeț, senin, sensibil, sete, sever.

Sfat, a sfîrîi, sfială, sfîrșit, a sfîșia, sfoară, a sforăi, sfredel, sferă.

Sită, sidef, singurătate, sifon, sudor, sugaci, sulfină, a sui, a sugruma.

A spăla, spadă, spațiu, special, a sperla, spion, sprinten, spic, spîn, sputnic.

Stejar, sticlă, stîncă, stup, stea, stemă, strofă, striga, a strica, a stinge, stop, stropitoare, strop, strugure, student.

Pasăre, casă, grasă, posac, mireasă, tuse, asudă, fuse.

Vis, des, fes, plîns, rîs, pas, dureros, ras, os, vas, jos, sus, scos, glas, curios, furios, frumos, cais, precis, pisică, pesmet, biscuiți, basma, busolă.

În sat. Bunicii lui Ionel *sînt* la țară. *Satul* unde își au căminul *este* foarte depărtat. Bunicii îi zic *sătucul* uitat. Pe lîngă cămin, ei au o grădină cu flori și cu legume. Prin fundul grădinii trece un pîrîiaș, pe malul căruia *s-au* aplecat *sălcii* multe, care *se* văd în undele *sale* limpezi. Din pîrîu, bunicii iau apă *să-și* ude zarzavaturile și *salata* verde. Și eu îi ajut *să* ude legumele și florile. Cît *se* bucură ei cînd îi ajut *să-și* ude florile lor dragi! Bunicii, cît *sînt* de bătrîni, tot *singuri* își *sapă* grădina. De-abia aștept *să se* facă vară *să* pot pleca în *satul* lor. Îmi place atît de mult *să* ud florile și grădina. Dar mai tare mă bucur cînd unul dintre bunici mă ia lîngă el și-mi zice:

— *Să* iubești totdeauna florile și *să*-ți fie dragă munca. Un copil căruia îi place *să* lucreze în grădină *este silitor* și la școală...

Pisica și șoarecele. În odaie, liniște... Pe polița din dreapta, pe o farfurie, *stă* uitată o bucată de brînză. *Mirosul* de brînză *proaspătă* a *străbătut* pînă la cel mai *îngust* colțișor al *casei*. Și din gura lui... de după *sobă*, șoricelul nu-și mai *găsește* locul.

Parcă-l trage cineva de *mustăți* afară. *Să iasă, să* nu *iasă*?... *Să* încerce!...

Dar motanul? E-hei! la *dînsul* nu prea *se gîndise*...

De cînd așteaptă motanul *să* pună laba pe bietul șoricel... Cu ochii galbeni și lucioși ca *sticla*, cu *mustățile întoarse subțiri* și *ascuțite*, motanul *stă* neclintit după perna de pe divan și așteaptă. A zărit șoricelul! *Iese* oare? Da, da, așa, încă un *pas*, încă unul, doi, așaa!

Dintr-o *săritură* a *fost deasupra* lui.

„Brînză ți-a trebuit? Poftim brînză!"

după *Em. Gîrleanu* [1]

BUNICA ȘI PISICA

Lîngă sobă stă bunica,
După sobă stă pisica
Tare-i harnică bunica!
Tare-i leneșă pisica!
Că bunica toarce lînă,
Iar pisica doar o-ngînă.
Și din ce toarce pisica,
Nu poți împleti nimica
Dar din ce toarce bunica
Multe poți să împletești.
Dacă stai să te gîndești
Și pisica, cum e ea,
Tot e bună la ceva:
Șoricelul dacă vine,
Cine-l poate prinde, cine?
Nici tătîcul, nici mămica,
Nici bunica, ci... pisica. [2]

[1] Din *Limba română* — manual pentru clasa I, E.S.D.P., 1960, p. 24—25.

[2] *Ibidem*, p. 21—22.

Sunetul z

În cazul pronunțării sunetului *z*, poziția limbii este aproape aceeași ca în cazul pronunțării sunetului *s*, numai că limba este mai încordată și puțin ridicată în partea ei de mijloc. Pronunțarea lui *z* se datorește vibrării coardelor vocale. Această vibrare nu poate fi văzută de copil, de aceea, el o va percepe în felul următor: părintele ia dosul palmei copilului și-l lipește sub maxilarul său, pronunțînd cît mai vibrant sunetul *z*. Copilul simte vibrațiile și ajunge ușor la găsirea poziției limbii. Pronunțarea sunetului z se însușește relativ ușor. După consolidare se efectuează exerciții de vorbire curentă, folosindu-se cuvinte în care *z* se află la începutul, la mijlocul și la sfîrșitul lor.

Cuvinte conținînd sunetul z

Zale, zace, zece, zambilă, zarvă, zahăr, zare, zuluf, zicală, zile, zît! zum! zidar, zori, zorele, zugrav, zăpadă, zîmbet, izvor, frunză, uzină, rază, poză, barză, brînză, tîrziu, pînză, necaz, obraz, praz, roz, orez etc.

Sunetul ș

Sunetul *ș* se înlocuiește mai rar cu *s*. Primul exercițiu, în afară de gimnastica buzelor și a limbii, este șuieratul (nu fluieratul) cu limba înăuntru, lipită ușor de cerul gurii. În timpul șuieratului limba ia forma unui jgheab și se lipește cu marginile de cerul gurii. În această poziție, limba se desface și se sprijină cam la jumătatea cerului gurii, opunînd rezistență jetului de aer; astfel se pronunță sunetul *ș*. Este important ca la început sunetul să fie pronunțat încet și, pe măsură ce se conturează în vorbire, să fie pronunțat mai tare. Pentru o mai bună diferențiere, fixare și consolidare a sunetelor *s* și *ș*, se trece apoi la pronunțarea de cuvinte care încep cu *s* și *ș*, dar au o altă semnificație, apoi de cuvinte care conțin pe *s* și *ș*.

Cuvinte cu sunetul ș în diverse poziții

Șa, șase, șapte, șagă, șanț, șal, șatră, șantier, șapcă, șerbet, ședință, șef, șipot, șifonier, șină, șipcă, șir, șirag, șindrilă, șiret, șoricel, șopîrlă, șorț, șosetă, șold, șoim, șofer, șurub, șuvoi, șubred, șură, șuviță, școală, a șterge, știre, știință, ștampilă, șoaptă,

caș, suiș, naș, răvaș, cărăbuș, jucăuș, iepuraș, săniuș, purcelușș, ușor, parașută, leșin, gușă, roșie, ușă, cenușă, creșă, păpușă, cureluș, cățeluș etc.

Pe șantier. Tatăl lui Puiu este constructor. Într-o zi Puiu *și*-a adunat prietenii : Gigi, Nelu *și* Tina. El le-a spus :

— Vreți să mergeți cu mine pe *șantier* ? O ! ce lucruri minunate se petrec acolo.

— Mergem, i-au răspuns în cor ceilalți copii. S-au întîlnit la ora *șapte și* jumătate dimineața. Tăcuți, au plecat spre *șantier*. Puiu era *șeful* grupului *și* se mîndrea cu *șapca* lui nouă. Cînd au ajuns la poarta *șantierului*, paznicul, care purta o *șubă* lînoasă, i-a oprit. Puiu l-a rugat să-l cheme pe tatăl său. Tatăl lui Puiu era un om înalt *și* spătos. Purta *și* el, ca *și* Puiu, o *șapcă* de piele.

— Am cerut voie *șefului* de *șantier*, spuse el, să vizitați o parte din lucrări, sub supravegherea mea. *Și* au pornit cu toții pe *șantier*. Ce lucruri au văzut în ziua aceea ! O macara înaltă cu un braț lung, întins spre cer, care mergea pe *șine ; șanțuri* adînci, de unde excavatoarele scoteau necontenit pămînt. Sub un *șopron*, betoniere amestecau *pietriș și* ciment. De acolo betonul era purtat pe întreg *șantierul* în *mașini așezate* în *șir*. Un *șofer* l-a observat pe Puiu *și* l-a salutat bucuros. Pe un jgheab, apa curgea *șuvoi*, ca un pîrîu. Totul părea un furnicar zgomotos în care lucrau sute de oameni. Pe fețele tuturor se citea bucuria.

— Aici se vor înălța blocuri măreț pentru muncitori, le-a spus tatăl lui Puiu cînd se apropiau de poartă. Voi nu vreți să munciți pe un *șantier* ?

— Ba da ! Cînd vom fi mari vom munci *și* noi pe un *șantier*, i-au răspuns copiii cu bucurie în glas.

Școala păpușilor. Dănuț avea multe și felurite jucării : ursuleți cu codițe scurte, *iepurași* cu *urechiușe* lungi, miei, băieței cu ghiozdane în spate, o girafă, două *păpuși* cu rochițe scurte *și* codițe ca spicul copt al grîului. Dănuț nu avea însă grijă de *păpuși*, nici de jucării. Nu le spăla, nu le dădea să mănînce, nu le învăța să vorbească, să se joace... După ce au dormit de le durea spatele, *păpușile* s-au trezit *și*, văzînd că jucăriile stau părăsite, au prins a vorbi astfel :

— *Păpușă* dragă, a spus cea mare celei mici, păcat de jucăriile astea că stau părăsite *și* nu învață nimic, nu *știu* nimic.

— Da, ai dreptate, a răspuns cealaltă *păpușă*... Dar ce-ar fi dacă noi le-am chema pe toate în colțul din dreapta, unde avem o tăbliță *și* cărți *și* le-am învăța să citească, să scrie, să cînte, să se joace, să vorbească ?

— Minunată idee, răspunse surioara. De mîine chemăm jucăriile la *școală*. Tu *ești* educatoare la cele mici, iar eu învățătoare.

Și iată că a doua zi băieței, cu ghiozdanele în spate, au pornit să se facă *știutori* de carte. *Iepurașii și* ursuleții *și*-au pus *și* ei ghiozdane în spate *și* au pornit la *școală*. Girafa *și*-a pus pe nas o pereche de ochelari ai bunicii, ca să semene *și* ea cu un învățător.

Și au venit la *școală* toate jucăriile. De asemenea s-au dus vesele la grădiniță *și* jucăriile mai mici pe care le avea Dănuț.

Mama le-a văzut cum merg *liniştite,* ordonate, *şi* i-a spus lui Dănuţ :

— Vezi, dacă tu nu te-ai îngrijit de jucării *şi* nu le-ai învăţat să cînte, să citească, să se joace ? *Păpuşile* au făcut o *şcoală şi Moş* Martin *şi* celelalte jucării o să ţi-o ia înainte cu *ştiinţa* de carte.

Sunetul j

Pronunţarea sunetului *j* se realizează prin două poziţii ale limbii. O primă poziţie este asemănătoare cu aceea care stă la baza pronunţării sunetului *s*, cu deosebirea că, în cazul sunetului *j*, limba este mai încordată şi se trage puţin înapoi, iar coardele vocale vibrează mai intens. Vibraţia va fi percepută de copil prin lipirea dosului palmei sale deasupra nodului lui Adam. Se pronunţă deodată şi *j* şi *ş*. Aceasta pentru ca cele două sunete să fie diferenţiate de către copil şi pe cale tactilă. Poziţia corectă a limbii în timpul pronunţării lui *j* se poate obţine prin diferite procedee : mai simplu este să împingem limba puţin înapoi cu ajutorul unui beţişor sau al unui chibrit (v fig. 12)

Însuşirea pronunţiei corecte a celorlalte sunete se face în general prin folosirea exerciţiilor logopedice indicate şi prin fixarea în faţa oglinzii a poziţiei limbii, corespunzătoare fiecărui sunet.

Părinţii care au copii la grădiniţe şi la cămine, în înţelegere cu educatoarea, pot să folosească acasă exerciţiile despre care am vorbit mai sus. Atunci cînd ajung la impas, ei trebuie să se sfătuiască cu educatoarea. Este un mod eficace de colaborare între familie şi grădiniţă.

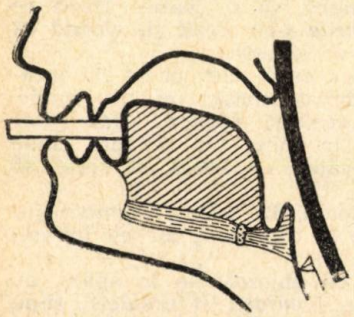

Fig. 12. Poziţia limbii în pronunţarea sunetului *j* (după M. E. Hvattev) (v. şi planşa II. fig. 1)

Cuvinte care conţin sunetul j în diferite poziţii

Jar, jale, jăratic, jos, joc, joi, jumătate, jurnal, judecată, jucărie, jucăuş, jurămînt, junglă, jerpelit, vrej, viteji, treji, tiraj etc.

Micul japonez. Kiti-ton, micul *japonez*, nu-şi mai aminteşte de atunci de cînd zguduitura îngrozitoare l-a aruncat într-o groapă întunecoasă decît *jalea* de pretutindeni şi nenumăraţii morţi ca nişte pietre înşirate pe *jos*. Atunci, la explozia

bombei atomice, a rămas fără părinți și fără rude. Desculț și *jerpelit* a început să rătăcească din sat în sat, fără rost. Ani de zile a dormit pe pămîntul *jilav* și mîinile lui n-au mîngîiat nici o clipă o *jucărie*. Nu s-a *jucat* decît cu cîinii vagabonzi ca și el. *Ajuns* într-un oraș mai mare, un muncitor l-a luat la el și i-a dat niște pantofi, o *jachetă*, un *jerseu* și *jucării*. Ce mult s-a bucurat el. După aceea l-a îmbrățișat și i-a spus :

— Micule *japonez*, tu trebuie să muncești. Copilul a răspuns :

— Dar ce pot face eu ?

— Ai să vinzi *jurnale*, i-a spus muncitorul și i-a dat bani ca să cumpere *jurnale*. Dis-de-dimineață, micul *japonez* se scula, își lua locul pe o piatră la colțul unei străzi și striga cît îl ținea gura : *„Jurnale, jurnale"*. Și Kiti-ton tare se înveselea și uita de toate necazurile. Astfel, cu trudă, micul *japonez* a crescut mare, apoi a intrat ca muncitor într-o fabrică. Acolo, într-o zi și-a strîns tovarășii și le-a spus :

— Dragii mei, cei care trăiesc din *jaf* și din desfătări mi-au ucis părinții și mi-au umplut sufletul de *jale*. *Jertfa* părinților mă face însă și mai dîrz. *Jur* că voi lupta cu toate forțele mele pentru a pedepsi pe ucigași. Dar mai ales trebuie să luptăm împreună pentru a împiedica pe criminali să pună din nou foc omenirii.

— *Jurăm* și noi, i-au răspuns tovarășii săi. *Jurăm !*

Bîlbîiala copilului preșcolar

Într-o bună zi copilul — care avea o vorbire normală — începe să spună : „— m-m-m-mamă te ro-ro-ro-rog deschide ra-ra-ra-dioul !" ... și din ziua aceea, de cîte ori începe să vorbească și are la începutul cuvintelor silabe care încep cu *m*, cu *r* sau *d*, *t*, *v* etc., le repetă de mai multe ori înainte de a putea pronunța cuvintele întregi.

Așa începe bîlbîiala copilului mic în cele mai multe cazuri. Repetarea silabelor în mod frecvent, sub forma unui spasm de scurtă durată, constituie tulburarea vorbirii, numită bîlbîială clonică.

După anumite boli de care suferă sau după șocuri emoționale puternice, copilul poate să prezinte următoarea manifestare : vrea să spună, de pildă : „Mă duc în curte să mă joc", dar în timpul pronunțării cuvîntului „mă", maxilarele se încleștează, copilul are impresia că nu mai poate deschide gura. El scoate numai un sunet surd, pierde aerul pe nas, respirația lui se tulbură, devine agitată. După un efort în care fața copilului se convulsionează, se roșește, transpiră, copilul reușește să pronunțe cîteva cuvinte, ca apoi spasmele să oprească din nou maxilarele într-o anumită poziție.

Este tot atît de des întîlnită și forma în care gura rămîne deschisă în poziția necesară pronunțării vocalelor *a*, *e*, *i* etc. Forma aceasta, numită tonică, este mai gravă și constituie de obicei un stadiu mai avansat al primei forme de bîlbîială. Spasmele pot să se transmită și umerilor, membrelor superioare, membrelor inferioare. Astfel, copilul poate să prezinte mișcări dezordonate ale mîinilor, ale picioarelor, ale întregului corp, înainte sau în timpul pronunțării cuvintelor. Dacă bîlbîiala se învechește, copilul poate să prezinte în timpul vorbirii și clonii și spasme.

Bîlbîiala se reflectă în dezvoltarea întregii personalități a copilului. Neputința de a vorbi corect influențează comportarea, relațiile cu cei din jur. Cu cît bîlbîiala este mai gravă, mai veche, cu atît modificările produse de ea sînt și ele mai accentuate și mai complexe.

De aceea, o deosebită însemnătate pentru reeducarea vorbirii prezintă și cunoașterea modificărilor psihice provocate de bîlbîială.

Dificultățile de a vorbi, de a comunica, se reflectă în comportarea copilului prin irascibilitate, nervozitate, tulburări de somn, obrăznicie etc. Aceleași dificultăți la alți copii produc efecte de alt gen: copiii plîng, renunță să mai vorbească, folosesc mult gesturile, vorbesc în cuvinte monosilabice, ocolesc convorbirile, cu alte cuvinte, bîlbîiala lor paralizează inițiativa, plăcerea de a vorbi, de a comunica. Neputînd comunica prin cuvinte, copilul începe să nu mai dorească prietenia, tovărășia adulților sau a celorlalți copii. Bîlbîiala capătă în conștiința copilului semnificația unei lipse serioase. Acest sentiment de inferioritate se naște de multe ori din clipa în care părinții spun copilului: „Tu de ce nu vorbești așa de frumos ca Gigi?" „Uite ce urît vorbești!" îndreptîndu-i astfel atenția asupra defectului ca atare și asupra diferenței dintre el și ceilalți copii. Așa începe procesul care se accentuează cu fiecare insucces și care poate să facă din copil un singuratic, un retras. Conștiința defectului și imposibilitatea comunicării verbale și spontane țin copilul într-o permanentă tensiune emoțională. Bîlbîitul este veșnic la pîndă, sub frica, sub teama de a nu greși. Această teamă mărește și mai mult posibilitățile de a greși, de a se bîlbîi. Copiii bîlbîiți mai mari mărturisesc că ei se află într-o adevărată stare de alarmă, de tensiune, de așteptare, înainte de a începe să vorbească. Dacă, de exemplu, aș-

teaptă să cumpere ceva, pînă îi vine rîndul copilul bîlbîit este stăpînit de o emoție cumplită, la gîndul că va greși cînd va trebui să vorbească, că va avea un insucces, că lumea va rîde de el.

Renunțarea treptată la relațiile obișnuite cu ceilalți oameni, cu ceilalți copii, se datorește în mare parte atitudinii neînțelegătoare și brutale a celor din jur, care se distrează uneori pe seama bîlbîitului. În fața suferinței, fie fizice, fie psihice, este bine să avem o atitudine de înțelegere. Cei mai mulți dintre părinți spun: „Copiii sînt copii și atunci cînd văd pe altul că se bîlbîie, rîd". Dar poate nu s-au întrebat niciodată de ce rîd. Rîd copiii pentru că au văzut pe proprii lor părinți rîzînd în asemenea ocazii. Poate uneori un părinte a spus copilului: „Nu te juca cu Mișu pentru că-i bîlbîit". O datorie morală a oricărui părinte și adult este aceea de a avea tot timpul înțelegere cînd este vorba de astfel de copii și de a educa de mici proprii lor copii în spiritul unei atitudini de prietenie și înțelegere față de bîlbîiți.

Copiii bîlbîiți nu sînt egoiști, sînt numai închiși în ei, de teamă. În sufletul lor se dă o luptă între nevoia firească de prietenie și între faptul că nu pot să și-o satisfacă din cauza defectului. În cadrul relațiilor cu alți copii sau cu părinții, copiii bîlbîiți pot să manifeste și o altă atitudine (este adevărat, în proporție mai mică), și anume, să devină recalcitranți, obraznici, neascultători. Neputînd să se încadreze în viața colectivă pe bază de egalitate, sentimentul lor de inferioritate îi duce — în condiții negative de educație — la manifestări de răzbunare: se răzbună pe părinți prin tot felul de acțiuni nesăbuite, de obrăznicii; se răzbună pe copii prin bătaie, prin stricarea jucăriilor etc. Și într-un caz și în celălalt, ei nu se pot încadra în colective de copii, nu pot participa la activitatea de joc alături de alți copii. Iar jocul, după cum se știe, este unul dintre mijloacele cele mai bune pentru dezvoltarea vorbirii. La fel se întîmplă și în colectivul familiei. Luînd parte la viața acesteia, copilul verbalizează diferite situații, își exprimă diferite idei, păreri. Pentru un bîlbîit însă, a cere ceva, a transmite cuiva o părere pe cale verbală constituie aproape un calvar greu de suportat. Vorbirea în public, pe stradă, în tramvai, în magazin, este foarte dificilă. Aceasta devine cu atît mai dificilă cu cît copilul se retrage mai mult în sine,

rămîne în afara colectivului de copii. Ideea că „nu poate" să vorbească îl apasă din ce în ce mai greu. Pe măsură ce boala se învecheşte, stările sale emoţionale negative încep să-i modifice şi mimica, expresia feţei, să-i stîngenească mişcările, acţiunile. Copilul devine rigid, faţa sa capătă aspect de mască şi în viaţa de toate zilele este un neîndemînatic.

Copilul bîlbîit îşi poate pierde devreme încrederea în forţele sale; el devine apatic, fără iniţiativă, fără energie. Orice problemă, cît de simplă ar fi, i se pare greu de rezolvat, mai ales dacă pentru rezolvarea ei este nevoie să şi vorbească. În sufletul şi mintea lui este veşnic furtună. Această frămîntare, această fierbere îl face neliniştit, neatent, uituc, dezordonat.

Aceste modificări nu se manifestă de la început în comportarea copiilor bîlbîiţi. Le-am descris pentru că ele apar şi devin mai evidente pe măsură ce tulburarea vorbirii se învecheşte.

Cunoscîndu-le din timp, părinţii pot să ia măsuri pentru îngrijirea corespunzătoare a copilului.

Din descrierea sumară a modului de manifestare a copilului se desprinde faptul că bîlbîiala este o tulburare mai gravă sau mai puţin gravă a echilibrului în relaţiile copilului cu mediul, tulburare manifestată prin ruperea ritmului vorbirii. Această tulburare influenţează întreaga personalitate a copilului.

Bîlbîiala este o urmare a unei tulburări funcţionale temporare dintr-un anumit sector al scoarţei cerebrale şi ea se vindecă total şi definitiv dacă este tratată din primele stadii. Învechirea tulburării, condiţiile nefavorabile ale mediului ambiant pot produce modificări mai profunde, care necesită un tratament complex de lungă durată.

Care sînt cauzele care duc la bîlbîială?

Din cei 2 000 de copii preşcolari cu bîlbîială pe care i-a studiat cercetătoarea sovietică N. A. Vlasova, 460, adică 23%, au ca singură cauză declanşatoare a bîlbîielii defecţiunile de vorbire. Mai întîi o întîrziere marcantă în apariţia şi dezvoltarea vorbirii (au spus primele cuvinte după un an şi şase luni). În al doilea rînd, o pelticie (dislalie) mai accentuată [1].

[1] v. N. A. Vlasova, *Munca logopedului cu preşcolarii bîlbîiţi*, Bucureşti, E.S.D.P., 1958.

Nevoia de verbalizare, de comunicare a copilului, în jurul vîrstei de trei ani, este foarte mare. Necesitatea crescîndă de a comunica prin limbaj este în permanență împiedicată de dificultățile de pronunție, de lipsa cuvintelor din vorbire. Cînd există dificultăți mari de pronunție, copilul depune eforturi permanente pentru a le întîmpina. Aceste eforturi de lungă durată obosesc sistemul nervos al copilului, iar oboseala se manifestă prin bîlbîială

O altă categorie de cauze ale bîlbîielii o constituie traumatismele psihice, șocurile emoționale.

Oricine știe că atunci cînd pe neașteptate este pus într-o situație grea sau periculoasă (accident, anunțarea unei nenorociri etc.), prima manifestare constă în faptul că nu mai poate să vorbească, nu mai poate articula nici o vorbă : rămîne „mut". De multe ori, starea de mutenie se menține multă vreme după un asemenea șoc emoțional.

Același lucru se întîmplă cu mai multă ușurință la copil. De pildă, un copil care este trezit în toiul nopții de o explozie puternică sau de țipetele cuiva ; trezirea bruscă din somn, sub impresia unei amenințări oarecare, șochează copilul. A doua zi, sau peste cîteva zile, el poate să înceapă să se bîlbîie. Șocarea poate să se producă și în timpul de veghe a copilului.

Iată o fetiță de patru ani care este dusă la menajeria circului. Tatăl o ia în brațe și o apropie de cușca unui urs. Îi ia mînuța și i-o vîră printre gratii „să dea mîna cu Moș Martin!" Cînd ursul s-a ridicat în două picioare și a venit spre fetiță, fetița s-a speriat așa de tare, încît și-a pierdut cunoștința. După aceea a intrat într-un somn îndelungat, iar cînd s-a trezit, ea se bîlbîia îngrozitor.

Șocul emoțional este cu atît mai posibil și mai intens, cu cît copilul, datorită unei educații greșite, este mai fricos.

Băiețelul Gelu de patru ani și șase luni nu ieșea niciodată singur în curte, pentru că bunicul îl tot înspăimînta cu „bau-bau", cu „moșu", cu „stafii" etc.

Într-o seară, mingea copilului scapă de pe terasă în curte. Antrenat în joacă, el uită pentru o clipă de „bau-bau" și fuge după minge. După ce ia mingea, își dă seama că este singur și începe să fie neliniștit, îl cuprinde teama. Cînd se întoarce, vede umbrele unei ramuri mișcîndu-se pe pămînt și i se pare că este un cîine.

Speriat, scoate un țipăt puternic și rămîne cu maxilarele încleștate. Dimineața a început să se bîlbîie.

Desigur, în viață sînt variate împrejurări în care copilul poate fi șocat. Starea de încordare pe care o aduce frica, teama, spaima, poate duce în mod progresiv la bîlbîială.

Așa se întîmplă și atunci cînd relațiile între unii soți nu sînt armonioase și ani de zile în familie există tensiune, certuri. În aceste cazuri, traumatizarea psihică a copilului se produce treptat; divorțul între părinți, ca moment de tensiune maximă, poate provoca apariția bîlbîielii la copil.

O cauză frecventă a bîlbîielii este și teama copilului de a pronunța anumite cuvinte sau anumite sunete.

Copilul S. R., de cinci ani și jumătate, nu putea să articuleze sunetul *r*. Mama, îndemnată de vecine, a început o „instrucție" cumplită cu bietul copil. La fiecare cuvînt îl oprea, îl apostrofa, îl punea să repete corect de nenumărate ori, în timp ce-i spunea mereu că-i prost, că rîd copiii de el etc. etc. Copilul a depus eforturi mari să articuleze pe *r*, dar n-a reușit. Între timp, vecinii, rudele, prietenii știau și se lamentau că R. nu vorbește corect.

Mama, desperată că „tragedia" lua proporții, a început să-l bată pe copil, întrucît era convinsă că el nu vrea să vorbească corect.

Astfel, în cîteva luni, copilul a început să se bîlbîie la toate cuvintele care începeau cu *r* sau îl conțineau în interior. Cînd, în timpul vorbirii, se afla în fața unui cuvînt care începea cu *r*, copilul intra în panică, transpira, se congestiona și spaima i se citea pe față. Era firesc ca într-o asemenea stare de teamă și de tensiune nervoasă copilul să nu poată pronunța corect sunetul.

Teama de întuneric, de animale, de spații închise, timiditatea, un grad mare de impresionabilitate pot deveni, în condiții educative negative, cauze ale bîlbîielii.

O cauză a bîlbîielii o constituie și „cicăleala", sîcîiala permanentă a copilului, interdicția, închiderea copilului într-o carapace de „nu-i voie!". Acestea pot traumatiza sistemul nervos al copilului prin situațiile conflictuale create, prin ciocnirile permanente dintre nevoile, cererile,

interesele copilului și barierele neraționale instituite de unii bunici și părinți în calea satisfacerii lor.

Bîlbîiala poate să apară și după o operație de polipi sau de amigdalită. Operația poate să-l șocheze pe copilul hipersensibil, iar durerea post operatorie poate căpăta pentru el o semnificație negativă, devenind o sursă de iritație care îl preocupă și-l obosește mult. Consecințele șocului operator și teama de durere, cînd copilul vorbește, pot să ducă la apariția bîlbîielii. Tot astfel poate să apară bîibîiala după tusea convulsivă sau după bronșite astmatiforme. Aceste boli nu sînt cauze, ci împrejurări favorizante; ele dereglează mișcările respirației. Copilul respiră neregulat, în cascade, iar vorbirea capătă și ea acest aspect. Respirația, ritmul respirator, joacă un rol important în actul vorbirii. Vorbirea curentă se bazează în mare măsură și pe o bună coordonare a mișcărilor respiratorii și a mișcărilor întregului aparat articulator.

O altă cauză a bîlbîielii copilului pînă la șapte ani — mai puțin frecventă — pe care o amintim totuși, poate fi oboseala, care se manifestă atunci cînd copilul este solicitat peste puterile lui.

Copilul M. D., de șase ani, a început să se bîlbîie așa, „dintr-o dată", după cum spunea mama lui. Apoi bîlbîiala a devenit din ce în ce mai pregnantă. În prima copilărie, copilul suferise de mai multe boli, printre care: hepatită, scarlatină și devenise foarte sensibil. Cum era mai tot timpul bolnav și trebuia să stea mai mult în casă, ca să-l poată ține în pat, mama s-a apucat să-l învețe să citească. Copilul, bine dezvoltat din punct de vedere psihic, și-a făcut o adevărată pasiune din citit. Nu citea numai povești, ci și cărți mai grele din biblioteca tatălui. În loc să se plimbe, să se joace cu ceilalți copii, el citea, spre marea încîntare a mamei sale, care nu mai contenea cu laude față de prieteni.

Numai că de la un timp, copilul a început să dea semne de oboseală, să nu mai doarmă bine, să nu se mai hrănească bine și să se bîlbîie. Cauza? Copilul a făcut eforturi intelectuale peste puterile sale, peste limitele permise de vîrsta și de dezvoltarea sa. Această oboseală stă la baza nevrozării, iar bîlbîiala este una dintre formele nevrozei infantile.

Bîlbîiala poate avea drept cauză și imitația. Este îndeobște cunoscut faptul că puterea de imitație a copiilor

este mare, că ei imită cu plăcere pe cei din jur. Așa se explică cum unii copii ajung bîlbîiți prin imitație. Pentru ei bîlbîiala altor copii sau a adulților constituie un fapt curios și o imită cu ușurință. Încet, încet, mai ales sub biciuirea observațiilor părinților, se încetățenește noul mod de a vorbi : copilul se bîlbîie. În cazul părinților bîlbîiți, procesul de contagiune este și mai direct. În marea majoritate a familiilor în care unul dintre părinți se bîlbîie, copiii se bîlbîie și ei. Este recomandabil ca aceste familii să îndrume copiii spre creșă sau cămin, pentru ca aceștia să stea cît mai puțin în mijlocul părinților care au defecțiuni de vorbire.

Stîngăcia, deprinderea de a lucra cu mîna stîngă, poate constitui de asemenea o cauză a bîlbîielii, mai ales atunci cînd se insistă în mod deosebit asupra dezobișnuirii copilului de a acționa cu această mînă. Renumitul logoped sovietic N. A. Hvattev citează un caz foarte elocvent. O fetiță de patru ani, care prezenta o bună dezvoltare a vorbirii, a manifestat la un moment dat o puternică bîlbîială : convulsiile de la buze s-au extins la umăr ; cînd fetița începea să vorbească se arunca înapoi. Stîngăcia era foarte pronunțată, dar mama ei o obliga să lucreze numai cu mîna dreaptă. Cînd fetița voia să schimbe mîna, mama o oprea. După ce a fost lăsată să lucreze cu mîna stîngă, bîlbîiala ei a dispărut.

În asemenea cazuri, dacă exercițiile de lucru cu mîna dreaptă nu au început de timpuriu, înainte ca stîngăcia să se fi instalat trainic, este bine să se lase copilul să lucreze cu amîndouă mîinile, în mod egal.

Într-o măsură mai mică, bîlbîiala poate apărea ca urmare a folosirii concomitente în familie a două sau mai multe limbi în perioada de formare a vorbirii copilului. Dificultățile pe care le întîmpină copilul în însușirea sau în utilizarea cuvintelor cu semnificații în mai multe limbi, dificultățile de a trece de la o limbă la alta, în comunicările zilnice pot determina situații conflictuale, care să se manifeste sub forma bîlbîielii. Bilingvismul poate constitui deci una din cauzele bîlbîielii la copii.

În linii mari, acestea pot fi cauzele mai frecvente ale bîlbîielii copilului preșcolar.

Dar oricine se poate întreba : oare toți copiii care se sperie, cărora le este teamă, care au tuse convulsivă, se vor bîlbîi ?

Nu. Nu toți acești copii se vor bîlbîi. Alături de cauzele bîlbîielii pe care le-am amintit mai sus, trebuie să avem în vedere și alți factori, care la un loc formează condiții favorizante ale bîlbîielii.

Condițiile favorizante, prin ele însele, nu pot determina bîlbîiala ; ele pregătesc doar terenul pe care aceasta apare și se menține.

Condițiile favorizante se pot împărți în două mari categorii : *a)* condiții favorizante care sînt în legătură cu starea de sănătate, de echilibru neurovegetativ al organismului ; *b)* condiții favorizante care sînt legate de împrejurările de viață ale copilului.

În prima categorie intră bolile mai grave de care a suferit copilul : encefalitele, tuberculoza, angina difterică, scarlatina, oreionul, pojarul, bolile urechii și alte boli care debilitează mult organismul. Debilizarea, slăbirea organismului facilitează apariția bîlbîielii. Așa explicăm faptul că mulți copii devin bîlbîiți, mai ales în perioadele de după îmbolnăviri. Îmbolnăvirile repetate favorizează bîlbîiala. De pildă, îmbolnăvirile repetate ale aparatului digestiv pot contribui la menținerea și fixarea bîlbîielii.

A doua categorie de condiții favorizante o constituie cele care sînt legate de regimul de viață al copilului.

Este cunoscut faptul că, în raport de fiecare perioadă de vîrstă, copilului i se creează un anumit regim de viață, i se planifică orele de alimentație, de somn, perioadele de veghe etc. La baza acestui regim trebuie să stea principiul desfășurării tuturor activităților copilului într-o ordine bine stabilită. Un regim de viață științific ajută la consolidarea sistemului nervos. Din contră, un regim de viață dezordonat (ore neregulate de masă, de somn, de joc etc.) poate produce efecte contrarii, slăbește organismul copilului, acesta devine sensibil la diverse maladii.

Bîlbîiala unui astfel de copil este efect, între multe altele, și al unei nevrozări generale, cauzate de dezorganizarea regimului său de viață.

Dar, despre regimul de viață al copilului bîlbîit vom vorbi mai pe larg în altă parte a lucrării de față.

Înlăturarea bîlbîielii

1) Măsuri generale

Pentru înlăturarea bîlbîielii copilului sînt necesare anumite măsuri generale și măsuri speciale.

Măsurile speciale pentru reeducarea vorbirii copilului sînt cu atît mai eficace, cu cît ele sînt însoțite de măsuri generale de educație. După cum am văzut, apariția bîlbîielii provoacă modificări în comportarea copiilor, în relațiile lor cu cei din jur. Copiii bîlbîiți devin irascibili, evită jocul alături de ceilalți copii, devin retrași, evită să vorbească etc. Grija părinților trebuie să fie orientată spre înlăturarea manifestărilor de acest fel.

Ne vom referi, în primul rînd, la măsurile generale necesare înlăturării bîlbîielii copilului.

a) Prezentarea la specialistul neurolog și logoped. Chiar din primele zile ale manifestării bîlbîielii este bine ca părintele, fără să se alarmeze, să se prezinte cu copilul la cel mai apropiat cabinet de neurologie și logopedie. Sfaturile cuprinse în această lucrare vor fi utile numai în măsura în care părintele va deveni un colaborator conștiincios al specialistului, care va supraveghea și va conduce în permanență tratamentul, munca de corectare a vorbirii. Ele nu înlocuiesc în nici un caz supravegherea medicală.

b) Cunoașterea dezvoltării generale și a vorbirii copilului. Cînd prezintă copilul la specialist, este bine ca părintele să fie pregătit pentru a răspunde la întrebările acestuia. Astfel, el trebuie să știe cum s-a dezvoltat copilul pînă la vîrsta respectivă, cum vorbea el înainte de a apărea defectul, ce factori crede că au determinat apariția bîlbîielii copilului, ce schimbări s-au petrecut în comportarea acestuia, în felul său de a fi după apariția bîlbîielii. Fiind pregătit să dea răspunsuri în legătură cu aceste probleme, părintele îl ajută pe specialist să stabilească adevăratele cauze ale bîlbîielii și să ia măsurile corespunzătoare pentru înlăturarea ei.

c) În acțiunea de combatere și de înlăturare a bîlbîielii, mare importanță prezintă înlăturarea cauzelor și a condițiilor favorizante. Tocmai acest lucru se neglijează uneori, sau dacă se face, se face pe jumătate. De aceea, bîlbîiala persistă, se accentuează. Hotărîrea și perseve-

GEORGHE LAZĂR — BIBLIOTECA

rența părintelui în acțiunea de înlăturare a cauzelor bîlbîielii sînt cele care decid în mare măsură vindecarea copilului. Să vedem cum pot fi înlăturate cauzele bîlbîielii. S-a constatat că mai greu de descoperit, și deci și de înlăturat, sînt cauzele care țin de relațiile existente între părinți și de procedeele greșite de educație. Atitudinea, concepția, comportarea greșită a părinților sînt cel mai greu de învins. Și fără aceasta nu se poate face aproape nimic. Așadar, orice părinte este dator să ia măsuri hotărîte și energice pentru a curma orice situații traumatizante. Certurile. neînțelegerile, încordarea, enervarea permanentă, maltratarea copilului, lipsa de dragoste pentru copil, brutalitatea în comportare și vorbire, jignirea, umilirea etc. constituie cauze principale ale bîlbîielii și ele trebuie înlăturate. În cazurile în care bîlbîiala a început să se manifeste, pînă la rezolvarea eventualelor neînțelegeri dintre părinți, este necesar ca copilul să fie trimis la rude, de preferat în altă localitate, unde atmosfera din casă să fie liniștită sau să fie introdus, atunci cînd se poate, într-o colectivitate, izolîndu-l astfel pentru un timp de părintele care constituie un factor traumatizant.

După orice șoc emoțional, copilul trebuie scos din mediul traumatizant, iar atenția sa trebuie orientată cu totul în altă parte. Nu este bine să i se amintească de întîmplarea declanșatoare. Copilului i se vor crea condiții de joc în aer liber, de plimbare, va fi distrat. În general. în jurul său este bine să domnească o atmosferă sănătoasă, de bucurie, de veselie.

Treptat, și cu multă răbdare, copilului i se va explica. că nu are de ce să-i fie teamă, că lui nu i se poate întîmpla nimic. Iată, de exemplu, cazul fetiței care a fost speriată de urs. După cîtăva vreme se va introduce în pozele copilului și aceea a unui urs și i se va explica, i se va povesti ceva frumos despre acesta, despre felul cum se joacă cu puii săi, despre bunătatea lui față de copii. După ce copilul va declara că lui nu-i este frică, va fi dus în grădina zoologică și de departe i se va arăta ursul. Apropierea de urs trebuie să fie o inițiativă a copilului, ea marcînd punctul de împăcare, de stingere a conflictului.

Lupta contra temerii în genere și împotriva fricii de a rămîne singur în casă, în curte, este foarte necesară. Pentru a se obține succes în această direcție, trebuie să fie înlăturate condițiile de „clocitoare" în care sînt crescuți

unii copii, grijile exagerate, tutelarea accentuată a copilului. Crearea unei independențe în limitele raționale, încurajarea inițiativei, a îndrăznelii, cultivarea curajului sînt procedee de luptă împotriva fricii și a temerii.

Sîcîiala copilului este un obicei nefast, care se întîlnește mai ales la bătrîni sau la mame irascibile, nervoase, pe care energia și vioiciunea copiilor le enervează.

Dacă o mamă sau o bunică obișnuiește ani de-a rîndul să facă observații de dragul observațiilor, se vor schimba, desigur, destul de greu. Întîi de toate este recomandabil ca ele să se gîndească bine înainte de a face o observație. De asemenea să depună eforturi pentru a cunoaște copilul, interesele și motivele acțiunilor sale; trebuie ca ele să fie îngăduitoare atunci cînd situația cere această îngăduință.

Este necesar ca părinții care fac clipă de clipă observații copilului că nu poate pronunța un sunet sau altul să înceteze de îndată aceste observații. Mai mult, trebuie create situații în care copilul să obțină succese în vorbire, să fie încurajat, să fie lăudat. Din vocabularul celor din casă este bine să fie eliminat cuvîntul „bîlbîit", iar discuțiile pe această temă în fața copiilor să fie evitate. Am văzut cum corectarea brutală și nerațională a stîngăciei copilului poate duce la bîlbîială. Procedeul potrivit în acest caz este acela de a permite copilului să lucreze cu mîna stîngă. Mai tîrziu, el se va deprinde să lucreze cu amîndouă mîinile în egală măsură. Acest lucru îl va putea face mai ales atunci cînd va intra în școală. Sub influența colectivului, el va scrie treptat cu mîna dreaptă. Dacă totuși va întîmpina dificultăți, va fi lăsat să scrie și cu stînga și cu dreapta. După pubertate, stîngăcia va putea fi înlăturată mai ușor. În cazul în care bîlbîiala este consecința imitării unuia dintre părinți, este necesar ca părintele bîlbîit să fie tratat. Totodată este bine să se introducă copilul într-o colectivitate, iar organismul său să fie fortificat pe cale medicamentoasă, pentru a i se mări rezistența.

Cînd bîlbîiala apare ca urmare a pelticiei masive a copilului sau a întîrzierii în dezvoltarea vorbirii, pe lîngă tratamentul medicamentos, după vîrsta de patru ani este bine să se folosească exerciții speciale de corectare a pelticiei și în același timp să se ia măsuri pentru combaterea bîlbîielii. După ce se obține o îmbunătățire simțitoare a modului de pronunțare și o îmbogățire corespun-

zătoare a vocabularului copilului se iau o serie de măsuri speciale pentru corectarea bîlbîielii. Nu este recomandabil la această vîrstă să se treacă la înlăturarea bîlbîielii fără ca mai întîi să se corecteze în mare măsură vorbirea copilului în ceea ce privește articularea și pronunțarea. În sfîrșit, dacă bîlbîiala se datorește dereglării respirației sau spasmelor acesteia, înainte de aplicarea oricărui tratament, precum și în timpul aplicării lui, este necesar să se insiste asupra reglării respirației, folosindu-se în acest sens și procedeele pe care le propunem în continuare. Activitatea de corectare a vorbirii trebuie să fie însoțită de dragostea de care se bucură copilul în familie, de o apropiere sufletească mai mare între copil și părinți. Relațiile armonioase între membrii familiei, căldura dragostei pentru copil constituie, după cum am mai arătat, un factor de cea mai mare importanță în combaterea și înlăturarea bîlbîielii.

Totodată este bine ca părinții să se îngrijească și de legăturile copilului cu ceilalți copii. Trebuie stabilite legături de adevărată și sinceră prietenie, de respect reciproc, de înțelegere, de întrajutorare. Se știe că stingerea stărilor conflictuale din mintea copilului se face mai întîi prin înlăturarea conflictelor dintre copil și colectivul de viață. Acest lucru se referă și la legăturile copilului cu adulții și în genere cu toți cei în mijlocul cărora el trăiește. Jocul, activitatea de bază a copilului, trebuie să fie organizat pe baze sănătoase, supraveghiat și dirijat de adulți. Schimbîndu-se atitudinea celor din jur față de copilul bîlbîit, inclusiv a membrilor familiei, acesta își recapătă încrederea în el, în posibilitățile lui de a vorbi „frumos". Succesele sale în joc, în legăturile cu prietenii măresc această încredere care reprezintă o condiție însemnată pentru corectarea vorbirii. Chiar din primele zile ale manifestării bîlbîielii este necesar să se reorganizeze și regimul de viață al copilului.

d) Prin programul, regimul de viață, se dirijează în mod științific dezvoltarea generală a copilului bîlbîit, a funcțiilor biologice și fiziologice ale organismului său, precum și dezvoltarea vieții sale psihice. Este greșită ideea că pînă la intrarea în școală copilul nu trebuie să facă altceva decît să se joace toată ziua. Este necesar ca între patru și șapte ani copilul să fie deprins să efectueze, după puterile sale, în mod organizat, diferite activități.

În felul acesta, treptat, copilul este pregătit pentru activitatea şcolară, care pentru el este mult mai complexă. Din graficul 1, care reprezintă regimul de viaţă al copilului bîlbîit, reiese că *ordinea* trebuie să constituie principiul de bază în desfăşurarea vieţii copilului. Această ordine începe cu reglementarea orelor de somn, de alimentaţie şi de veghe. De altfel, ordinea trebuie să domnească în întreaga viaţă a familiei. Nu se poate institui ordine în viaţa copilului, în activitatea sa, dacă viaţa familiei este dezordonată : mese neregulate, certuri etc. Ordinea în viaţa, în activitatea fizică şi psihică este un lucru extrem de important, întrucît însăşi îmbolnăvirea copilului duce la o dezordine accentuată în modul de acţiune şi de gîndire, în viaţa sa interioară.

Alimentaţia copilului bîlbîit se deosebeşte întrucîtva de aceea a copilului cu vorbirea corectă. Astfel, copilul bîlbîit nu are voie să consume alcool nici în măsura cea mai mică şi neînsemnată. De asemenea nu are voie să consume excitante : cafea, cacao, ciocolată, piper, ardei, oţet, murături, sare în cantităţi exagerate ; conserve de carne, peşte, fasole, mazăre, bob, linte ; mîncăruri grele, indigeste (varză, sarmale, sosuri grase, sosuri picante etc.). Apa trebuie să se bea numai după terminarea mesei. Nu este recomandabil să se facă exces de dulciuri. După masă este bine să se facă o jumătate de oră mişcări în aer liber. Somnul este obligatoriu. Masa de seară va fi compusă din alimente uşor digerabile şi se va servi cu cel puţin o oră înainte de culcare. Copilul nu va consuma nici lichide şi nici alimente în cantitate prea mare, pentru ca să nu-i tulbure somnul. Saturaţia pînă la refuz în timpul mesei nu este recomandabilă. Este bine ca copilul să se ridice de la masă avînd încă poftă de mîncare. În alimentaţia copilului bîlbîit trebuie introduse alimente şi fructe bogate în vitamine : pîinea neagră, grîul fiert cu miere de albine, untul, laptele, brînza, ouăle, carnea, făinoasele (moderat), fructe proaspete, compoturi, soteuri etc. Copilul va fi obişnuit să mănînce rar, să nu vorbească în timpul mesei, să nu înghită aer. Nu este bine ca el să fie certat, admonestat, sîcîit în timpul alimentaţiei şi nici să se folosească procedee brutale pentru a-l determina pe copil să mănînce. Masa trebuie servită într-o atmosferă liniştită, calmă.

Somnul are, în înlăturarea bîlbîielii, o imensă importanţă. O dată cu apariţia defectului de vorbire sau înaintea acestuia apar şi tulburări de somn : agitaţie, plîns, treziri, sperieturi. Alături de medicaţia necesară prescrisă de medic, este bine să se ia şi următoarele măsuri : înainte de culcare, copilul să nu se enerveze, să nu plîngă, să nu se sperie, să nu se agite ; în perioada de dinaintea somnului să fie liniştit şi calm ; înainte de culcare, într-o cameră de baie caldă, să i se fricţioneze pielea pînă la înroşire cu un prosop aspru muiat în apa de la robinet şi apoi stors bine ; în pat să se efectueze exerciţii de

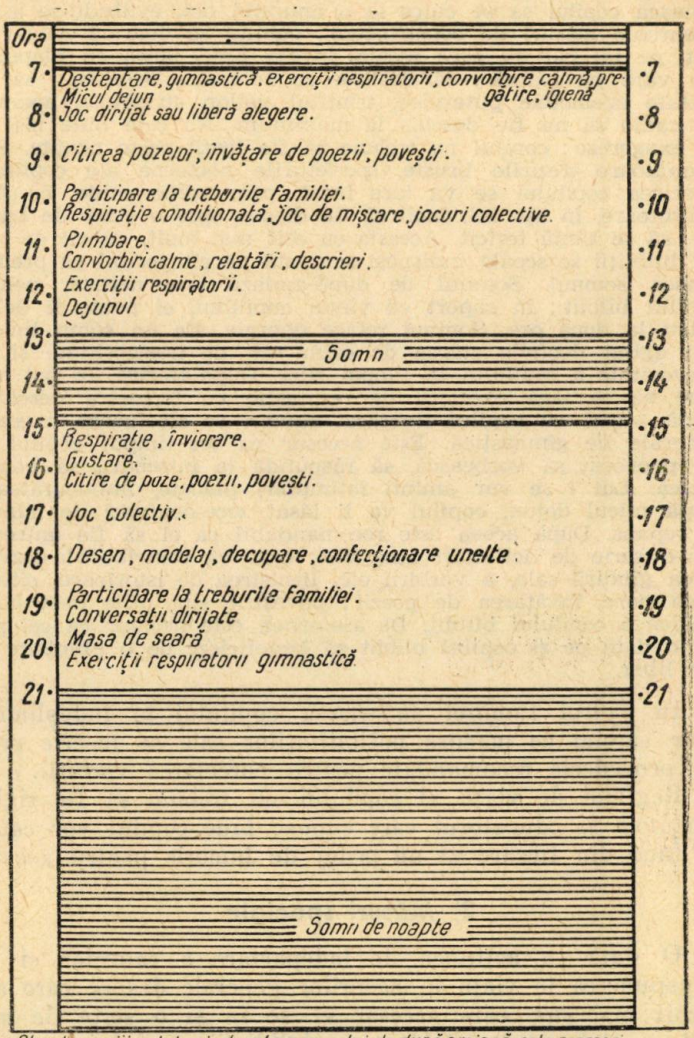

Obs. La copiii sub 4 ani durata somnului de după amiază este necesar să fie de 3-4 ore.

Graficul 1. Regimul de viață al copilului preșcolar bîlbîit

respirație ritmică cel puțin 10 minute ; nu se vor spune copilului povești care să-i sugereze imagini de groază ; să se obișnuiască copilul să se culce la o anumită oră, evitîndu-se astfel eventuale măsuri de constrîngere ; copilul să doarmă singur în pat, pe un pat nu prea moale, învelit bine, iarna cu plapumă, iar vara cu pătură ; să doarmă cu fereastra deschisă ; să fie evitate zgomotele puternice, trîntitul ușilor, strigătele, aparatul de radio să nu fie deschis la maximum. Nu este bine nici să se exagereze : copilul nu trebuie să fie trezit peste noapte. Sînt dăunătoare trezirile bruște, sperieturile nocturne ale copilului. Trezirea copilului se va face încet, prin vorbe calde, cu fața zîmbitoare, în așa fel, încît să fie dispus spre o stare de bucurie, să se simtă fericit. Aceasta cu atît mai mult, cu cît de obicei bîlbîiții se scoală indispuși și caută pe cît posibil să prelungească somnul. Somnul de după-amiază este necesar pentru copilul bîlbîit ; în raport cu vîrsta copilului, el poate fi de la patru la două ore. Somnul reface energia. De un somn liniștit sau agitat depinde starea de calm sau de irascibilitate și de nervozitate a copilului în timpul zilei. După trezire, în pat este bine să se facă exerciții de respirație cu fereastra deschisă. După aceea, cu copilul îmbrăcat sumar, se efectuează exerciții generale de gimnastică. Este necesar ca tot timpul copilul să fie provocat să vorbească, să răspundă la întrebări, să povestească. Lui i se vor aminti întîmplări plăcute, îmbucurătoare. După micul dejun, copilul va fi lăsat zece-douăzeci de minute în repaus. După aceea este recomandabil ca el să fie antrenat într-o serie de activități accesibile, care să contribuie la dezvoltarea gîndirii sale, a vorbirii etc. Însușirea de istorioare, citirea după poze, învățarea de poezii ; poveștile sînt utile dezvoltării psihice a copilului bîlbîit. De asemenea este necesar ca cel puțin o dată pe zi copilul bîlbîit să beneficieze de o plimbare în aer liber.

În cadrul familiei antrenarea copilului în îndeplinirea unor sarcini pe măsura posibilităților sale se înscrie printre procedeele recomandate pentru corectarea vorbirii.

Regimul de viață al copilului nu trebuie să fie rigid. Părintele și educatorul care cunosc bine copilul vor căuta să facă din fiecare zi un prilej de bucurie pentru acesta.

2) Măsuri speciale

O dată cu acțiunea de îndepărtare a cauzelor și cu transpunerea în viață a măsurilor generale despre care am vorbit mai sus, este necesar să se ia și o serie de măsuri speciale pentru înlăturarea bîlbîielii copilului.

Vorbirea este un act complex. Aparatul fonoarticulator execută mișcări învățate și intrate în obișnuință, în mod automat. Complexul acesta de acțiuni, de mișcări, care realizează vorbirea, formează un stereotip, numit stereotipul verbomotor.

Cînd copilul se bîlbîie, coordonarea, sincronizarea, armonizarea acestor mișcări este dereglată, iar stereotipul verbomotor este modificat. Persistînd bîlbîiala, copilul începe să deprindă un nou mod de a vorbi, unul greșit. De aceea, munca de reeducare a vorbirii copilului înseamnă de fapt împiedicarea formării unui mod greșit de a vorbi, a unui nou stereotip, și menținerea, întărirea stereotipului verbomotor vechi, corect, obișnuit.

Această muncă este de durată și ea trebuie să se desfășoare sistematic. Părintele sau educatorul trebuie să se înarmeze cu răbdare, cu calm și cu perseverență.

Lucrul care te izbește cel mai mult la un copil bîlbîit, în afară de spasmele aparatului fonoarticulator, este *respirația* lui aritmică și incompletă. Se întîlnesc mai multe feluri de tulburări ale ritmului respirator. Încă din primele zile trebuie educată mai ales respirația toracică. În timpul respirației normale, în faza de inspirație, cutia toracică se mărește ca volum, iar mușchii abdomenului se contractă, apăsînd cavitatea abdominală. Copilul își umflă pieptul și-și trage burta. În timpul doi, expirația, golirea plămînului se face prin îngustarea cavității toracice și relaxarea și mărirea volumului cavității abdominale. Aceste mișcări trebuie executate rar și cît mai profund posibil. Pentru ca la început copilul să le sesizeze și să le poată imita, ele vor fi executate, așezîndu-se pe abdomenul copilului mîna sa dreaptă, deasupra căreia se află mîna părintelui, iar pe piept mîna stîngă. În timpul inspirației, părintele va apăsa ușor mîna copilului pe abdomen, pentru ca acesta să fie ajutat să tragă burta, și-i va ridica ușor mîna de pe piept, pentru ca să-i indice mărirea cutiei toracice. În timpul acestui exercițiu este necesar să se obțină o inspirație profundă, dar nu de durată prea mare, dirijată conștient de către copil. Inspirația nu trebuie executată în scară, în salturi, ci să fie cît mai lină și într-o creștere ușoară. La început, copilul va fi lăsat să respire în voie, dar în ritmul și felul descris. După aceea, este bine să se efectueze exerciții de respirație la comandă. La inspirație se numără de la 1 la 3 sau de la 1 la 5 (depinde și de vîrsta și de posibilitățile copilului). Eliminarea aerului din plămîni se face cît mai încet posibil. Timpul necesar pentru eliminare este echivalent cu numărarea de la 1 la 8. Este bine să se obișnuiască copilul să țină aerul cîteva secunde în plămîni. Cu cît copilul va

stăpîni mai bine tehnica expirației, cu atît vorbirea lui va avea mai puțin de suferit din pricina respirației. Copiii cu ritmul respirator întrerupt prin spasme dese, consecință a astmei sau a tusei convulsive, este bine să efectueze un exercițiu suplimentar combinat. După 15—30 de zile de exerciții, de tipul celor prezentate mai sus, se obișnuiește copilul ca, în timp ce dă aerul afară pe nas, să pronunțe lung cuvinte obișnuite. După ce trage bine aer, copilul îl ține în plămîni cîteva secunde; apoi, exact în clipa în care începe evacuarea plămînului, el va pronunța: „Mă cheamă"... lungind vorbele pe toată perioada expirației. Se va continua apoi cu propoziții și fraze.

Primele exerciții de vorbire corectă trebuie să cuprindă cuvinte uzuale, frecvente, cunoscute de copil. Acestea se repetă pînă cînd copilul își însușește o pronunție cît mai corectă. Apoi se trece la propoziții scurte, pe care copilul le formulează în timpul unei expirații. Cu cei care prezintă o respirație prea agitată, este bine ca aceste exerciții să fie repetate în intervale de zece minute de la două pînă la zece ori pe zi, timp de unu pînă la doi ani. Este recomandabil ca după înlăturarea bîlbîielii, acești copii să continue exercițiile de respirație încă șase luni. Cînd părintele constată că exercițiile se efectuează corect, el înlocuiește controlul respirației copilului prin intermediul mîinilor, cu controlul prin așezarea pe pieptul și pe abdomenul acestuia a unui teanc de cărți sau de caiete de aceeași înălțime. În timpul exercițiului, denivelarea celor două teancuri de cărți arată că respirația se efectuează corect. După două luni de exerciții de respirație corectă în poziție orizontală, copilul trebuie obișnuit să respire corect, să stăpînească mișcările respiratorii și în poziție verticală, în picioare. Apoi este bine ca el să execute corect aceste exerciții și așezat pe scaun. Înainte însă, copilului i se va educa poziția corectă de lucru din poziția așezat pe scaun: spatele drept, lipit de spetează, umerii înapoi, pieptul puțin înainte, abdomenul supt, mîinile pe masă sprijinite pe antebrațe. Mîinile nu rămîn însă niciodată imobile; ele subliniază vorbirea, execută gesturile necesare. Aceste trei poziții de respirație trebuie să fie executate la intervale mici una de alta, timp de cinci pînă la zece minute fiecare. După două-trei luni se vor face numai exerciții respiratorii de bază în poziția în picioare și

şezînd. După alte două luni este bine să se execute numai exerciţii din poziţia şezînd.

Pentru copiii care vorbesc cu maxilarele strînse, cu buzele lipite şi pentru cei care prezintă bîlbîială tonică (încleştarea maxilarelor) se pot face, concomitent cu exerciţiile de respiraţie şi *exerciţii de închidere şi deschidere a maxilarelor*. Deschiderea se execută cît mai încet, iar unghiul care se formează este bine să fie cît mai mare. Închiderea se va produce în mod obişnuit. Acest exerciţiu este recomandabil să se facă în faţa oglinzii. Este posibil ca la început copilul să se plîngă de dureri în regiunea de articulare a maxilarelor. Pentru a se evita acest neajuns, exerciţiile se fac în etape scurte şi se repetă de mai multe ori pe zi.

La mulţi copii, între patru şi şase ani, se observă frecvent o lipsă de supleţe în *coordonarea mişcărilor membrelor superioare şi în efectuarea mersului*. Aceşti copii prezintă o nesiguranţă, o stîngăcie. Ei întîmpină mari dificultăţi şi în coordonarea mişcărilor mîinilor şi ale picioarelor. Pentru înlăturarea acestor neajunsuri, pentru educarea ritmului şi a coordonării mişcărilor, care exercită o influenţă deosebită asupra vorbirii, recomandăm efectuarea următoarelor exerciţii simple.

Primul exerciţiu: Din poziţia de drepţi, la comandă, copilul duce piciorul drept înainte, ridicînd totodată mîna dreaptă în sus. Paşii următori se execută la comandă, prin bătaie din palme sau fluier.

După ce exerciţiul este însuşit, copilul fluieră singur cadenţa. În acelaşi timp, exerciţiul va fi combinat cu efectuarea paşilor şi ridicarea mîinii o dată cu numărarea pînă la zece. În faza a doua, după zece-douăzeci de zile (depinde de rapiditatea cu care au fost fixate ritmul şi coordonarea mişcărilor), exerciţiul se mai complică. La ducerea înainte a piciorului drept se va ridica mîna stîngă, iar la schimbarea pasului se va schimba şi mîna, în aşa fel, încît totdeauna cînd piciorul drept este înainte, mîna stîngă să fie sus şi invers. Exerciţiul se va executa la început cît mai rar, apoi mai repede, pînă la tempoul mersului obişnuit. La rîndul său, şi acest exerciţiu va fi combinat cu numărarea de către copil.

Reglarea ritmului respirator, obişnuinţa de deschidere puternică a maxilarelor, coordonarea mişcărilor generale şi a ritmului sînt *exerciţii premergătoare*; ele se execută întotdeauna înaintea începerii exerciţiilor de vorbire. Pentru mărirea entuziasmului copilului este bine să-l determinăm să-şi imagineze că frecventează o grădiniţă sau o şcoală. El va fi înzestrat cu un ghiozdănel, cu creioane colorate, un carneţel, cărţi cu poze etc. După felul exerciţiilor i se va pune în ghiozdănel cărţile

și caietele necesare. Copiii sînt în genere entuziasmați să vină la „școală", unde părintele va fi învățătorul sau învățătoarea. Exercițiile care au loc la „școală" contribuie la corectarea vorbirii copilului.

a) Primele douăzeci de zile de la începerea muncii de corectare a vorbirii trebuie să fie consacrate unui singur exercițiu : *citirea pozelor în fața oglinzii, o dată cu părintele.* Cu copilul de patru și cinci ani, citirea se face la început prin denumirea unei singure imagini. Numai după douăzeci-treizeci de ședințe se leagă o descriere în propoziții simple a imaginii. La început, copilul are tendința de a-l lăsa pe părinte să pronunțe singur cuvintele legate de imaginea respectivă. După primele cuvinte, el tace de obicei sau pronunță ultima silabă, ca un ecou. Cu răbdare, exercițiul se repetă și teama copilului că va greși este înlăturată ; el observă că pronunță bine o dată cu părintele. Acest exercițiu prezintă o importanță psihologică deosebită ; el dă posibilitate copilului să pronunțe corect cuvinte, redîndu-i astfel siguranța și încrederea în sine. Este începutul luptei împotriva temerii copilului de a nu se bîlbîi, începutul succesului său. De aceea, după fiecare cuvînt pronunțat corect este bine să încurajăm copilul, să-l felicităm, făcîndu-l astfel conștient de succes. Este indicat ca părintele să fie calm, bine dispus, binevoitor. În al doilea rînd, acest exercițiu este important pentru că el leagă succesele în însușirea vorbirii corecte de către copil de ajutorul și prezența părintelui, lucru de mare însemnătate pentru reușita muncii de corectare a vorbirii. Copilul va vorbi din ce în ce mai corect în prezența părintelui. Citirea pozelor, a ilustrațiilor se va complica treptat, în raport cu succesele obținute, pînă la pronunțarea a două, trei cuvinte. Apoi se trece la faza a doua a exercițiului, și anume, la *citirea pozelor după părinte.* Întîi părintele pronunță o propoziție scurtă, după aceea copilul o repetă cu voce tare. Cu copiii de șase, șapte ani, exercițiile acestea se pot face de la început prin descrierea legăturilor dintre imagini și dintre situațiile mai complicate. Este bine, în aceste cazuri, ca verbalizarea să se facă după imaginile din abecedar. În felul acesta, ușurința și succesul în însușirea cititului fac ca la intrarea în școală emoția adaptării la noua activitate să nu mai reînvie bîlbîiala copilului. Cînd se constată că copilul pronunță relativ ușor cuvintele, părintele este bine să-l lase

să pronunțe și singur, procedînd în felul următor: părintele începe deodată cu copilul pronunțarea unui cuvînt, dar el lasă pe copil să termine pronunțarea. La fel se va proceda și în cazul propozițiilor: primele cuvinte vor fi pronunțate de către copil împreună cu părintele, apoi copilul va continua singur. Firește, la început se vor găsi diferite pretexte: părintele se „îneacă", „tușește" etc., încurajînd în același timp copilul: „Tu vorbești frumos, hai spune singur".

b) Ulterior se trece la altfel de exerciții: *vorbirea după părinte.* La început este bine să se folosească redarea verbală a acelorași imagini care s-au utilizat la primele exerciții, fără să mai fie prezentate copilului, procedîndu-se în același fel: inițial se pronunță cuvinte izolate, apoi propoziții simple. Părintele va pronunța la început singur propozițiile cît mai clar, accentuat, după care copilul le va pronunța și el singur. O atenție deosebită trebuie acordată faptului ca atît cuvintele cît și propozițiile să nu depășească posibilitățile de reținere și de reproducere ale copilului. Este recomandabil să se folosească cuvinte ușoare și propoziții cît mai simple.

Exercițiul se efectuează pînă cînd copilul reușește, cu o vorbire cît mai corectă, să urmărească îndeaproape părintele. Firește, este bine ca succesele să fie subliniate prin toate mijloacele, copilul trebuie convins de posibilitățile sale, el trebuie să fie conștient de rezultatele obținute. Este recomandabil ca succesele obținute să fie consolidate timp de aproximativ douăzeci de zile.

c) Consolidarea cititului pe poze, după părinte, creează posibilitatea trecerii la efectuarea altor exerciții, cum este *citirea pozelor în mod independent.* La început pe aceleași cărți ilustrate pe care s-au făcut și exercițiile prealabile, apoi pe alte poze și cărți, copilul va citi singur, după procedeele prezentate. Este bine ca citirea pozelor să se facă cît mai rar și cu prelungirea cît se poate mai mult a cuvintelor (și nu a vocalelor sau a consoanelor luate izolat). În timpul pronunției este indicat ca cuvintele să fie puțin cîntate. Nu este recomandabil ca în stadiul acesta copilul să fie nevoit să „citească" în fața oamenilor străini, chiar dacă el poate să facă acest lucru. Acest procedeu neindicat poate avea adesea urmări mai mult sau mai puțin grave. Părintele însă poate spune în prezența copilului și altor oameni străini cît mai des posibil: „Copilul

meu ştie să vorbească frumos". Acest lucru constituie o adevărată pregătire psihologică a copilului pentru trecerea la etapa următoare în munca de corectare a vorbirii. De un real folos în corectarea vorbirii copilului este „lotoul" cu figuri. Figurile se împart în două : o parte revenind copilului, o altă parte părintelui. Apoi, părintele îl întreabă pe copil : „Ce se află la tine?" Copilul îi descrie, după imagini, ce are. Cititul ilustraţiilor în mod independent pregăteşte copilul pentru o nouă etapă în corectarea vorbirii : *povestirea pe bază de poze, după părinte.* În această etapă, copilul obţine succese importante în însuşirea vorbirii corecte. Cu toate acestea, vorbirea lui este încă departe de a fi tot una cu aceea folosită în mod obişnuit între oameni. De aceea mai sînt încă necesare exerciţii de educare. Un exerciţiu potrivit pentru acest stadiu este povestirea, relatarea unei întîmplări după ilustraţii. Se pot utiliza cărţi cu poze, de preferat poze care să înfăţişeze diferite acţiuni în imagini (copii care se joacă, pisici care prind şoareci etc.), sau cărţi cu poveşti ilustrate sugestiv. Prin aceste povestiri se urmăreşte consolidarea vorbirii corecte independente şi închegarea ei în fraze scurte. Arătînd pozele, părintele povesteşte, folosind propoziţii sau fraze scurte şi lungind cît mai mult cuvintele, gesticulînd. Apoi, el cere copilului să povestească la fel de „frumos".

d) După aceasta se trece la *povestirea independentă după poze.* Părintele obişnuieşte copilul să povestească, în fraze bine închegate, dar cît mai scurte, conţinutul unor poze sau al unor cărţi cu imagini. În timpul povestirii, părintele este foarte atent, ca să poată preîntîmpina orice tendinţă de încurcare a copilului. Cînd simte că copilul este gata să se bîlbîie, fără a-l întrerupe, părintele continuă el povestirea. Copilul trebuie să fie tot timpul încurajat; lui i se vor sublinia de fiecare dată succesele obţinute. În genere este bine ca exerciţiile să fie efectuate astfel, încît ele să-l antreneze, să-l bucure şi să nu devină o activitate obositoare şi plictisitoare pentru copil. Este necesar să se aleagă cărţi potrivit vîrstei, simple, cu imagini atractive şi uşor de explicat. Nu este indicat să fie forţat copilul să numească imagini puţin cunoscute sau greoaie, confuze. Cu cît aceste imagini vor fi mai atractive şi mai uşoare, mai explicite, cu atît copilul va povesti după ele mai uşor.

e) Povestirii independente după poze îi urmează o etapă nouă în corectarea vorbirii copilului: *relatarea unor întîmplări scurte din viață.* La început este necesar să fie obișnuit copilul cu povestiri simple, scurte, independente de poze, de ilustrații. Este bine ca aceste povestiri să fie făcute pe baza unor „concursuri". Părintele spune copilului: „Uite, eu am să-ți povestesc ceva frumos, apoi ai să povestești și tu; să vedem, cine povestește mai bine și mai rar". Apoi, copilul va reproduce cele povestite de părinte, imitînd intonația, gesturile, mimica acestuia. După cinci, șase zile se trece la relatarea unor mici întîmplări din viață. Relatarea micilor întîmplări cere un efort mai susținut, pentru că în timpul relatării copilul trebuie să se gîndească la cuvintele pe care le va folosi, la felul cum să le lege etc. De aceea, exercițiile respective se vor efectua cu grijă și pornind de la fapte simple: copilului i se va cere să relateze ce face, cum se joacă, unde a fost etc.

f) Este recomandabil ca exercițiile de povestire și de relatare a unor întîmplări scurte din viață să se desfășoare concomitent cu *învățarea de către copil a unor poezioare scurte,* de două, trei strofe (în raport cu vîrsta). Este bine ca copiii de șase, șapte ani să învețe poezii din abecedar. Alături de poezioare se vor învăța, acolo unde există posibilități, *cîntece scurte și expresive.* Orice text este însușit mai ușor de către copil atunci cînd este cîntat. Atît cîntecele cît și poeziile și povestirile trebuie să fie adaptate vîrstei, posibilităților și intereselor copiilor. Nu sînt recomandabile cîntecele „de lume" sau poeziile neînțelese de copii. Copilul bîlbîit este zgîrcit la vorbă și mai ales la povestit. Relatarea unei întîmplări care ocupă în mod obișnuit zece pînă la cincisprezece minute de vorbire intensă, la copilul bîlbîit se comprimă în două, trei minute. Iată, de pildă, cum relatează un copil bîlbîit de cinci ani drumul lui de la București la Măgura și evenimentele petrecute în cele trei săptămîni, cît a stat acolo: „Am fost acolo. Era frumos... M-am jucat, m-am culcat, m-am sculat... și gata". Cîteva observații pe baza acestui mod de relatare. Mai întîi, copilul bîlbîit folosește cuvinte și propoziții foarte uzuale („am mîncat", „am dormit" etc.). Teama de a nu greși, folosind cuvinte mai puțin uzuale, îl face să reducă totul la o singură propoziție sau frază. Sentimentul de neîncredere în posibilitățile sale îl face să fie grăbit și să termine cît mai repede ce are

de spus. Această grabă duce la o vorbire repezită, în rafale, la intensificarea ritmului și la modificarea modului obișnuit de desfășurare a vorbirii. Iată de ce este foarte important să ne străduim ca propozițiile să fie închegate de copil cît mai exact, cît mai complet, vorbirea lui să fie cît mai calmă, corectă și mai curgătoare. Este bine ca povestirile independente, precum și relatările copiilor să se folosească pînă la încetarea definitivă a exercițiilor. Cînd copilul și-a însușit vorbirea corectă într-o oarecare măsură, se va trece la o etapă foarte importantă în înlăturarea bîlbîielii sale: convorbirea dirijată.

g) Convorbirea dirijată. De cele mai multe ori, vorbirea după părinte sau povestitul independent se desfășoară destul de bine și de ușor. Mai dificilă însă este convorbirea și mai ales răspunsurile la întrebările directe. De aceea, pentru trecerea la o nouă treaptă în înlăturarea bîlbîielii, aceea în care se vor organiza convorbiri dirijate, este necesar ca copilul să fie bine pregătit, să știe să învingă teama, emoțiile, iar acestea vor fi învinse cu atît mai ușor, cu cît el va stăpîni mai bine pronunția corectă a cuvintelor, a propozițiilor și a frazelor scurte, simple. Convorbirea dirijată trebuie să se desfășoare în mai multe etape: la început, cînd copilul relatează întîmplări mărunte, de fiecare zi, sau povestește ceva, părintele îi pune diferite întrebări. Răspunsurile la aceste întrebări sînt de fapt un fel de continuări ale relatării sau povestirii copilului. „Am fost la Gigi", spune copilul. „Și ce făcea Gigi?" întreabă părintele. Sau, „A fost odată un moș", povestește copilul. „Și ce avea moșul?" întreabă părintele în continuare. Într-o altă etapă, părintele pune copilului întrebări simple, legate de diverse lucruri: „Tu ai băut azi dimineață lapte?", la care copilul răspunde: „Da, am băut lapte". Este bine ca întrebările să fie astfel puse, încît să necesite răspunsuri afirmative. Copilul nu trebuie grăbit să dea răspunsuri, iar întrebările să nu se refere la întîmplări neplăcute ale acestuia. De asemenea este recomandabil ca întrebările să nu fie puse prin surprindere, acestea să nu-l pună pe copil în situații dificile în care el să nu poată să găsească răspunsuri potrivite. Tonul și atitudinea părintelui în timpul conversației trebuie să fie pline de solicitudine, de drăgălășenie, de îngăduință. Întrebările răstite, puse în momente în care părintele este enervat, duc la menținerea bîlbîielii copilului. Conversația dirijată prezintă mare însemnătate pentru corectarea vorbirii copilului

bîlbîit. Sublinierea succeselor obținute de copil în timpul conversației contribuie la consolidarea rezultatelor obținute în munca de înlăturare a bîlbîielii. Bîlbîitul începe să vorbească corect mai întîi cu părinții și frații lui. După această perioadă, el continuă să se bîlbîie cînd vorbește cu alți copii și mai ales cînd vorbește cu persoane adulte străine.

h) Organizarea unor exerciții de conversare cu străinii devine necesară după ce se consolidează vorbirea, conversațiile corecte ale copilului cu părinții și cu frații. La început este bine ca persoanele străine să asiste doar la conversațiile dintre părinte și copil. Ulterior este recomandabil ca aceste conversații să se desfășoare în trei: copilul, părintele și o persoană străină. În timp ce copilul vorbește cu părintele, din cînd în cînd în discuție intervine și persoana străină, care îl întreabă pe copil ceea ce de fapt ar trebui să-l întrebe părintele, străinul substituindu-se deci părintelui. În cadrul primelor întîlniri, care nu trebuie să fie lungi, străinul pune copilului două-trei întrebări, ca din întîmplare, aproape indiferent. După ce copilul se obișnuiește să vorbească, să răspundă unei persoane străine în prezența părintelui, se creează prilejul în care, în timpul conversației, părintele să treacă într-o altă încăpere și copilul să rămînă să discute în continuare numai cu „nenea". Dacă copilul se descurcă bine, în întîlnirile viitoare el va fi lăsat singur să vorbească cu persoana străină. O mare atenție se va acorda felului în care copilul pronunță cuvintele în timpul acestor exerciții. Nu este recomandabil să se forțeze copilul să vorbească în fața oricui. Este bine să se evite, pentru mai multă vreme, întîlnirile cu acele persoane străine, în fața cărora părintele a observat că copilul se bîlbîie. De asemenea vor fi evitate discuțiile privitoare la bîlbîiala copilului în trecut. Convorbirile cu persoane străine trebuie să fie accesibile copilului. El nu trebuie pus în situații delicate în care să nu știe ce să spună sau să se emoționeze.

După ce copilul a învățat să vorbească corect este indicat ca el să fie dus la serbări, la teatru, unde să ia contact cu un bun povestitor sau recitator. Copilul va fi desigur impresionat de felul cum recită actorul respectiv. Va dori și el să devină actor, iar acest lucru prezintă mare însemnătate pentru înlăturarea bîlbîielii.

i) Așa se trece la o etapă următoare în corectarea vorbirii copilului, și anume: *recitatul artistic sau povestitul*

artistic. În fața oglinzii se fac exerciții de recitare artistică sau povestire artistică. Aceste exerciții sînt atractive pentru copilul bîlbîit, care începe să simtă plăcerea de a vorbi. La puțin timp după aceasta, părinții pot organiza și unele „concursuri" de recitări, invitînd în acest scop cîțiva prieteni de-ai copilului. Treptat, la aceste „concursuri" pot să participe și cîțiva adulți și astfel, pe nesimțite, copilul are posibilitatea să se manifeste în public. Cînd copilul poate povesti și spune poezii cu ușurință, este indicat să i se creeze posibilitatea de a recita, în cadrul unor manifestări artistice, în fața unui public mai numeros de copii și de adulți. Limbajul este mijlocul cel mai important de comunicare între oameni. Numai atunci cînd acest mijloc este însușit corect, educarea vorbirii copilului bîlbîit se poate considera încheiată.

Munca de înlăturare a bîlbîielii copilului durează în genere cam de la o lună la șase luni sau chiar la un an. Nu este recomandabilă intensificarea acestei munci; ea trebuie desfășurată cu multă răbdare, perseverență și cu încrederea că vorbirea copilului va fi în cele din urmă corectată.

În timpul muncii de corectare a vorbirii copilului bîlbîit este necesar să fie înlăturate cu grijă situațiile artificiale, cum ar fi, de exemplu, regimul tăcerii sau vorbirea în șoaptă. Acțiunea de înlăturare a bîlbîielii trebuie să se desfășoare în condiții obișnuite, în condiții firești de viață. Graficul 2 arată că drumul parcurs în activitatea de corectare a vorbirii copilului bîlbîit nu este asemenea unei linii ascendente drepte, ci unei linii ascendente frînte, cu urcări și coborîri, corespunzînd unor succese în această activitate, dar și unor insuccese urmate din nou de realizări etc. Revenirile de scurtă durată la vorbirea bîlbîită, în condiții de oboseală sau de îmbolnăvire, nu trebuie să alarmeze pe nimeni.

Procedeele recomandate de noi vizează și antrenarea voinței copilului în înlăturarea bîlbîielii, participarea lui conștientă la activitatea de corectare a vorbirii. De aceea este necesar ca succesele obținute să fie cunoscute de către copil și el însuși să facă aprecieri cu privire la vorbirea sa. Este bine chiar ca în camera copilului să se afișeze un grafic în care să se însemneze felul cum decurge corectarea vorbirii sale (v. graficul 2). Aprecierea propriilor succese de

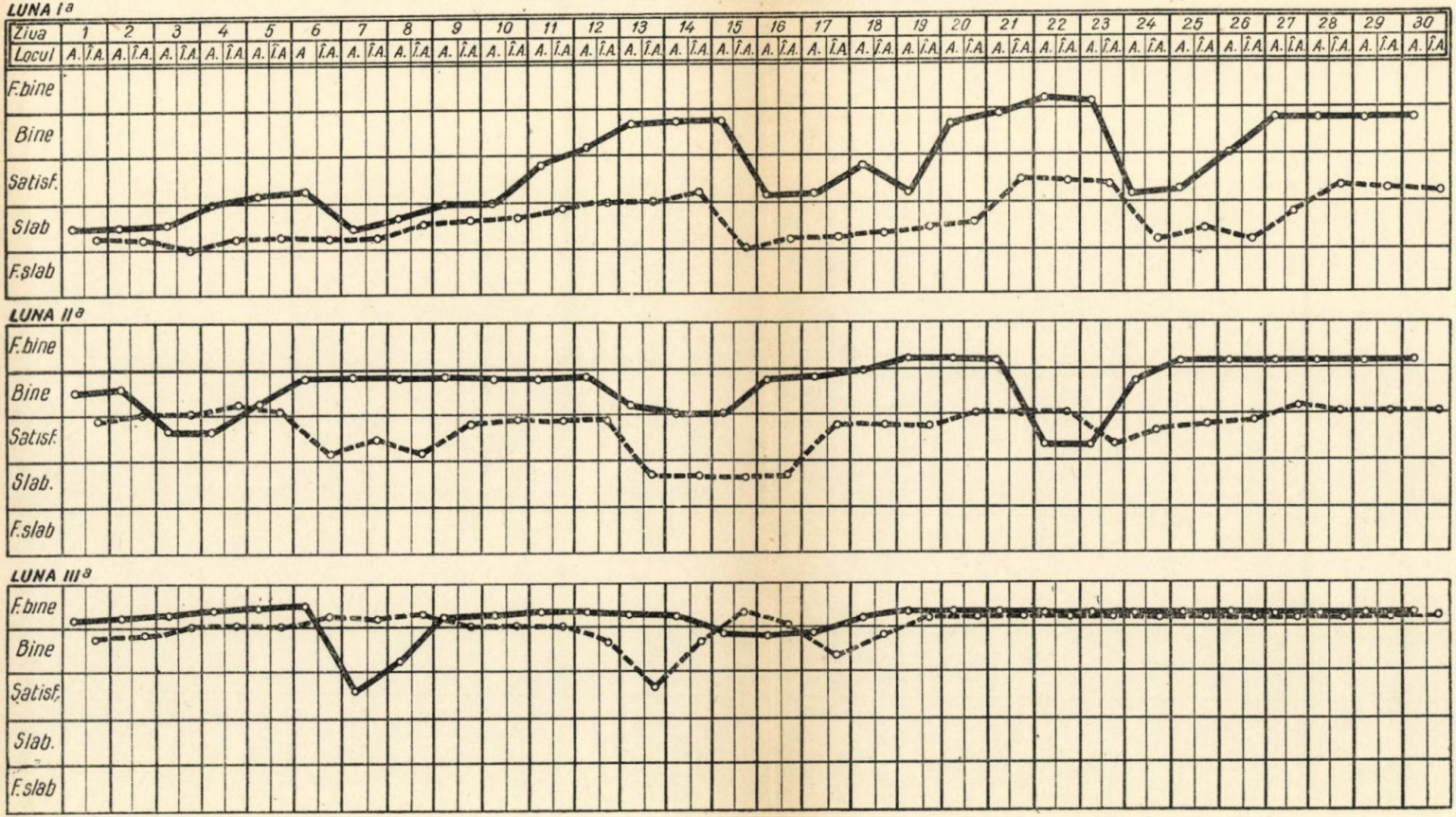

Graficul 2. Urmărirea evoluției reeducării vorbirii copilului T.A. de 6 ani

către copil îi măreşte dorinţa, îi sporeşte energia necesară corectării vorbirii. Este recomandabil ca aprecierea părinţilor să fie în general favorabilă.

Munca de corectare a vorbirii nu se termină aici. Ea trebuie continuată mai ales în ceea ce priveşte însuşirea de către copil a regulilor gramaticale, precum şi în ce priveşte îmbogăţirea vocabularului său. Copilul bîlbîit nu are o vorbire cursivă, bogată, nuanţată. De aceea, o parte a activităţii de corectare trebuie îndreptată spre însuşirea unei vorbiri cursive, curgătoare, corecte gramatical şi bogată ca expresie, variată.

Este recomandabil ca copilul care a fost bîlbîit să aibă un regim de viaţă cumpătat, să fie ferit de surmenaj, de tensiune nervoasă, de emoţii puternice şi în general de situaţii favorizante bîlbîielii. La intervale mai mari sau mai mici sînt posibile reveniri de scurtă durată ale bîlbîielii. În aceste cazuri este recomandabil să se prelungească exerciţiile cu trei-patru luni după însuşirea vorbirii corecte. Nu este rău dacă ele se continuă şi mai tîrziu (mai ales ultimul exerciţiu şi exerciţiile de respiraţie şi de gimnastică). Practic, după ce copilul a început să nu se mai bîlbîie, părinţii întrerup după cîteva zile exerciţiile. Este posibil ca bîlbîiala să revină. Apoi, iar dispare. Acest joc poate să descurajeze atît pe copil cît şi pe părinte, poate să determine pierderea încrederii acestora în posibilităţile de corectare a vorbirii. De aceea este recomandabil ca exerciţiile să fie continuate cîteva luni. Optimismul, încrederea, convingerea stau la baza reuşitei în munca de înlăturare a bîlbîielii copilului.

Copilul cu auzul scăzut: Hipoacuzicul*

Spre deosebire de copilul normal din punct de vedere al auzului, care pronunţă primul lui cuvînt după şapte luni, copilul hipoacuzic rosteşte primul său cuvînt după un an, un an şi jumătate şi uneori chiar mai tîrziu.

Vorbirea hipoacuzicului se dezvoltă mai greu. Dacă auzul lui este mult slăbit şi dacă nimeni nu se ocupă de

* Acest capitol este scris de C. Calavrezo.

dezvoltarea vorbirii sale, atunci ea rămîne rudimentară. Dacă, dimpotrivă, hipoacuzia este ușoară și dacă cineva se ocupă cu tragere de inimă de îmbunătățirea vorbirii copilului, atunci ea se dezvoltă mulțumitor.

Vorbirea hipoacuzicului este neclară, ștearsă și deseori de neînțeles pentru cei nefamiliarizați cu ea.

Vocea hipoacuzicului este adesea slabă ; alteori însă ea este mai puternică decît vocea copiilor cu auzul bun, deoarece hipoacuzicul o întărește, pe de o parte, pentru ca să o poată percepe mai bine, iar, pe de altă parte, pentru că dorește să-i mulțumească pe cei din jur, care-i cer să vorbească mai tare.

Vocabularul hipoacuzicului este mult mai redus decît vocabularul copilului cu auzul normal ; acest vocabular nu cuprinde denumirea multor obiecte uzuale.

Hipoacuzicul pronunță cuvintele mai mult sau mai puțin defectuos. Astfel, el înlocuiește deseori anumite sunete prin altele, ca, de pildă, pe *b* prin *p* (pronunțînd „păiat" în loc de „băiat") ; pe *f* prin *p* („parpurie" în loc de „farfurie") ; pe *s* prin *t* („mata" în loc de „masa") ; pe *z* prin *d* („cadan" în loc de „cazan") ; pe *ț* prin *t* („fetită" în loc de „fetiță") ; pe *ș* prin *t* („totoni" în loc de „șoșoni") etc. Propoziția : „Asta ce este ?" el o pronunță : „Ata te ete ?".

De asemenea, multe sunete nu sînt rostite limpede, ci deformat.

În vorbirea hipoacuzicului întîlnim și *eliziuni*, adică sărirea unor sunete ; copilul sare peste ele pentru că nu le pronunță, și nu le articulează pentru că nu le aude. Așa, de pildă, diftongii, ca de altfel și combinațiile diferite de consoane, nu sînt deseori pronunțate de către hipoacuzicii mai mari. Iată cîteva exemple de astfel de eliziuni : ei spun „can" în loc de „scaun", „pete" în loc de „pește", „tiu" în loc de „știu", „ligan" în loc de „lighean", „tabă" în loc de „treabă". Tot așa, hipoacuzicul lasă deseori de o parte terminațiile consonantice sau vocalice ale cuvintelor, precum și silabele lor finale, deoarece nici pe acestea nu le percepe, ele fiind de obicei mai slab articulate în vorbirea curentă. El pronunță, de exemplu, „coco" în loc de „cocoș", „cătelu" în loc de „cățeluș", „an" în loc de „ani", „flo" în loc de „flori", „foafe" în loc de „foarfeci", „mănu" în loc de „mănuși". Dar și consoanele și vocalele dinlăuntrul cuvintelor nu sînt uneori pronunțate,

copilul spunînd „gua“ în loc de „gura“, „mîa“ în loc de „mîna“, „paa“ în loc de „pahar“ etc. Astfel de eliziuni întîlnim și la începutul cuvintelor.

O altă particularitate a vorbirii hipoacuzicului este înlocuirea consoanelor sonore: *b, d, g, j, z, v* prin surdele respective *(p, t, c, ș, s, f)* în terminațiile cuvintelor. Astfel, copilul pune „slap“ în loc de „slab“, „pot“ în loc de „pod“, „fuc“ în loc de „fug“, „bagaș“ în loc de „bagaj“, „mîns“ în loc de „mînz“, „morcof“ în loc de „morcov“. Aceste înlocuiri pot fi constatate ușor de către oricine.

O altă caracteristică a vorbirii hipoacuzicilor este nesiguranța, caracterul schimbător al pronunției cuvintelor; ei le articulează cînd într-un fel, cînd într-altul. Astfel, la un moment dat ei pot spune „dinti“ și peste o clipă „dinți“, „bantaloni“, apoi „pantaloni“, „cheion“ și pe urmă „creion“ etc.

Hipoacuzicii folosesc deseori propoziții pline de agramatisme. Așa de exemplu, ei pot spune: „uite o cîine“, „ata e lu băiatu“ etc.

Faptul că ei preferă să arate cu degetul decît să denumească un obiect constituie o altă particularitate a vorbirii lor. De asemenea ei folosesc de multe ori în locul numelui unui obiect, numele altuia asemănător; ei spun „vacă“ în loc de „viței“, „lighean“ în loc de „găleată“ ș.a.m.d.

Hipoacuzicul răspunde greu la chemări. Trebuie strigat de mai multe ori, cu voce tare, ca să meargă spre cel care-l cheamă.

Cîteodată el înțelege numai în parte vorbirea, chiar dacă i se vorbește mai tare. De aceea, copilul se adresează deseori celui care îi vorbește cu un *î* sau *ă* ori cu numeroși „poptim“, cerîndu-i astfel să repete cele spuse.

În general, hipoacuzicul nu îndeplinește sau îndeplinește greșit sarcinile care i se dau; el aduce sau arată, de pildă, alt obiect decît cel cerut. Răspunde greu la întrebările care i se pun sau repetă aceste întrebări ca un ecou atunci cînd nu le înțelege. În timpul unui joc sau al unei activități care îl interesează nu reacționează chiar la stimuli puternici. Vorbirea șoptită nu o înțelege uneori de loc; alteori o înțelege numai parțial sau greșit, mai ales cînd nu vede buzele vorbitorului.

De multe ori, copilul hipoacuzic nu percepe direcția din care vin sunetele și zgomotele și nu se îndreaptă spre sursa lor.

În schimb, hipoacuzicul reacționează adesea la lovirea palmelor, la chemarea repetată și cu voce puternică pe nume, la un fluierat mai tare, atunci cînd nu vede pe cel care i se adresează pe aceste căi.

Comportarea hipoacuziculni se deosebește de aceea a copilului cu auzul normal și prin faptul că el este de multe ori extrem de reținut în prezența persoanelor străine. Hipoacuzicul caută să se depărteze, să se ascundă de aceste persoane și nu dă urmare solicitărilor lor de a face sau de a spune ceva.

El nu stabilește ușor contact nici cu copiii, pentru că pe de o parte, aceștia nu-l înțeleg sau pricep greșit ceea ce spune, iar, pe de altă parte, nici el nu-i înțelege suficient, ca să se poată încadra în jocul lor. De aceea, hipoacuzicul se supără și țipă sau plînge.

Deseori copiii hipoacuzici sînt opoziționiști și încăpățînați. Nu fac ceea ce li se cere sau fac tocmai contrariul. Se amuză chiar, supărînd pe cei din jur. Ca ei să execute ceva sau să vorbească, este necesar ca cererile să fie insistente și des repetate.

Ce este recomandabil să facă părinții pentru dezvoltarea și corectarea vorbirii copilului hipoacuzic ?.

În primul rînd este necesar ca ei să obțină colaborarea copilului. Cu alte cuvinte, să învingă prin răbdare încăpățînarea, opoziționismul lui și să-l cîștige prin bunăvoință, înțelegere, afecțiune.

Tot timpul, ei trebuie să citească pe fața copilului și să deducă din comportarea lui momentele cînd este dispus să execute exerciții de corectare a vorbirii, precum și momentele în care începe să se plictisească ; cînd observă că copilul nu-i mai urmează, este bine să întrerupă exercițiile respective.

Așadar, este indicat ca primele ședințe de lucru să fie scurte. Treptat și pe măsură ce colaborarea dintre părinte și copil devine mai bună, ședințele se mai lungesc. Este recomandabil ca exercițiile de corectare a vorbirii să se efectueze în timpul relațiilor obișnuite dintre copil și părinte, la momente potrivite, și nu la anumite ore fixe și cu pregătiri speciale.

Și la copilul hipoacuzic este important să subliniem, prin orice mijloace, succesele obținute.

Activitatea de corectare a vorbirii hipoacuzicului cere în mod firesc un efort deosebit atît din partea părinților cît și din partea copilului.

După ce s-a creat climatul favorabil pentru corectarea vorbirii copilului, părinții se vor strădui:

— să-i îmbogățească cît mai mult vocabularul;

— să corecteze pronunțarea defectuoasă a cuvintelor de către hipoacuzic, folosind în acest scop mijloace potrivite, de exemplu oglinda și simțul pipăitului, vorbirea puternică cît mai aproape de ureche și eventual chiar o proteză auditivă, adică un aparat care, aplicîndu-se pe ureche, întărește sunetele;

— să-l determine pe hipoacuzic să folosească în vorbire nu numai cuvinte izolate, ci și propoziții, pe care de obicei el le evită. Acestea trebuie să fie cît mai complete și mai corecte din punct de vedere gramatical;

— să obțină ca hipoacuzicul să folosească vorbirea nu numai în casă și în familie, ci și în afară, în relațiile sale cu străinii și mai ales cu copiii cu care vine în contact. Conversația cu aceștia din urmă prezintă mare însemnătate pentru hipoacuzic, pentru că el îi pricepe mai bine, ei fiind de o seamă cu el;

— să exerseze labiolectura, citirea cuvintelor pe buze, căci ea ușurează hipoacuzicului înțelegerea vorbirii celor din jur.

Îmbogățirea vocabularului se face prin învățarea de către copil a denumirii obiectelor uzuale din casă, din curte și din împrejurimi (se începe, firește, cu denumirea obiectelor care interesează mai mult pe copil).

Ca să nu trecem cu vederea unele obiecte însemnate, a căror denumire hipoacuzicul este necesar s-o cunoască, denumim sistematic: părțile componente ale locuinței, mobila, uneltele folosite în gospodărie, obiectele de îmbrăcăminte și încălțăminte, persoanele cu care vine în contact, animalele domestice și unele sălbatice, plante, diferite alimente, vehicule de orice fel, jucării, strada pe care locuiește, acțiunile obișnuite pe care le execută el sau alții etc. O dată cu denumirea este bine să arătăm copilului și obiectele respective. Dacă nu le avem la îndemînă, le prezentăm în poze cît mai reușite.

De asemenea se recomandă vizitarea cu hipoacuzicul a unor piețe, magazine, a cîtorva muzee, a unor birouri, ateliere, fabrici, școli și policlinici, asistarea la unele spectacole de teatru, vizionarea unor filme pentru copii ș.a.m.d.

După toate acestea este indicat să obișnuim copilul să descrie din memorie cele văzute. Este bine de asemenea să ducem cu el o discuție privitoare la observațiile, la impresiile sale.

Pentru corectarea pronunțării sunetelor se folosesc aceleași procedee care se utilizează pentru înlăturarea dislaliilor obișnuite, procedee prezentate în lucrarea de față (v. capitolul VI).

Se cere totodată copilului să rostească cît mai răspicat și mai clar sunetele care compun cuvintele.

Pentru ca hipoacuzicul să folosească propoziții din ce în ce mai bogate, este bine să-i arătăm poze reprezentînd diverse acțiuni. La început îi arătăm poze cît mai simple. Așa, de pildă, vom prezenta copilului ilustrații înfățișînd mai întîi un cîine care aleargă, o fată care se joacă cu o păpușă, un cal care paște și apoi scene mai complexe, ca, de exemplu, mai mulți copii care fac un om de zăpadă sau care se scaldă într-un rîu.

Cerem apoi hipoacuzicului să repete cît mai corect descrierea acțiunilor respective. În felul acesta, treptat, copilul ajunge să folosească mulțumitor cuvintele și verbele uzuale pe care, pînă nu de mult, le evita.

Pentru a elimina agramatismele legate de folosirea incorectă a articolului nehotărît („un" în loc de „o", „doi" în loc de „două", și invers), este recomandabil să alcătuim liste de cuvinte uzuale la genurile masculin, feminin și neutru și la numerele singular și plural. Cerem apoi copilului să-și însușească pe rînd folosirea articolului la cîte o serie de astfel de cuvinte, de pildă, întîi la cele masculine, la singular. Nu trecem la altă serie pînă cînd cea exersată nu este bine stăpînită.

Un mijloc potrivit pentru fixarea pronunțării corecte a cuvintelor este învățarea poeziilor. În acest scop se folosesc la început poezii cît mai scurte, cuprinzînd cît mai puține versuri, cel mult patru. După ce copilul își însușește un număr de astfel de poezioare, se trece la învățarea unora mai lungi, cu două sau mai multe strofe. Însemnătatea recitării constă în faptul că ea contribuie la însușirea treptată a pronunțării corecte, nuanțate.

Un mijloc de asemenea eficace, dar mai complicat și recomandabil pentru un stadiu mai avansat în munca de corectare a vorbirii hipoacuzicului, îl constituie povestirile și poveștile. Se începe cu povestioare simple, cu subiecte

cît mai concrete și mai interesante pentru copil. După ce acesta și le însușește și le redă bine, se trece la altele mai lungi, la povești propriu-zise. În timpul povestirii corectăm dislaliile și agramatismele copilului.

Pentru dezvoltarea vorbirii este necesar să folosim cît mai des conversația, pentru că în timpul ei copilul se exprimă în condiții mai apropiate de vorbirea obișnuită. Pentru stimularea conversației sînt utile întrebările pe care le punem copilului, întrebări pe care el nu le înțelege bine la început.

De mare însemnătate pentru consolidarea vorbirii corecte este repetarea cuvintelor însușite. Este necesar să ne străduim să evităm plictisirea hipoacuzicului în timpul repetării. Pentru a înlesni repetarea este bine ca părintele să aibă un caiet în care să însemneze cuvintele însușite de copil, precum și pe cele care urmează să fie învățate de el mai tîrziu.

Pentru stăpînirea labiolecturii este recomandabilă întocmirea de liste de cuvinte uzuale pe care copilul să le citească de pe buzele părinților, în timp ce aceștia le pronunță fără voce, dar în chip cît mai firesc, cu mișcările aparatului fonoarticulator cît mai bine conturate.

Apoi, cuvintele învățate sînt îmbinate în mici propoziții. Și pe acestea hipoacuzicul este necesar să le citească cît mai corect de pe buzele părintelui.

Exercitînd mai multă vreme labiolectura, copilul capătă o deosebită măiestrie în folosirea ei, iar aceasta îi dă siguranță în convorbiri.

Pentru ca el să învingă teama de a vorbi cu copii străini, este necesar să-l învățăm să converseze cu ei. În acest scop alegem niște copii mai mari, înțelegători și binevoitori, și-i lămurim asupra scopului urmărit de noi. Organizăm apoi între ei și hipoacuzic mici conversații. Aceste conversații obișnuiesc treptat copilul hipoacuzic să vorbească mai puțin stingherit cu cei din jur.

Însușirea cititului ajută pe hipoacuzici să-și corecteze pronunțarea. Prin citirea cărților, ei își îmbogățesc mult vocabularul.

Experiența a arătat că dacă la corectarea vorbirii hipoacuzicilor procedăm în felul descris, aceștia pot ajunge să stăpînească vorbirea corectă în așa măsură, încît să poată să urmeze cu succes școala de cultură generală fără să întîmpine dificultăți de neînvins.

VII. Urmări ale tulburărilor de vorbire asupra activităţii şcolare

O bună parte dintre copiii care au prezentat sau prezintă tulburări de vorbire întîmpină dificultăţi mai mari sau mai mici în activitatea şcolară.

Tulburările de vorbire pot influenţa mai ales procesul de însuşire a scris-cititului.

Copiii cu o vorbire puţin dezvoltată din punct de vedere al vocabularului (vocabular sărac), care nu stăpînesc bine sensurile cuvintelor, îşi însuşesc anevoios scris-cititul. Uneori acesta nu poate fi însuşit pe deplin în condiţiile şcolii de masă[1]. Aceşti copii reuşesc cu greu să înveţe să citească litere separate sau silabe. În ceea ce priveşte scrisul, ei izbutesc să copieze cuvintele fără însă să le poată reproduce.

Atît în scris cît şi în citit, operaţia de sintetizare, de legare într-un tot unitar a sunetelor sau a literelor se desfăşoară destul de greu.

Aceşti copii vor putea fi instruiţi însă în şcoli speciale.

O altă categorie o formează copiii a căror vorbire s-a dezvoltat mai tîrziu, dar care la intrarea în şcoală dispun de un limbaj corect, normal. O parte dintre aceşti copii întîmpină la începutul procesului de însuşire a scris-cititului anumite dificultăţi: confundă cu uşurinţă literele sau sunetele, nu pot reţine schema grafică sau sonoră a cuvintelor mai mari de patru-cinci silabe etc.

Faţă de ceilalţi copii din clasă, ei leagă mai greu silabele în cuvinte. Aceşti copii au nevoie de o pregătire atentă şi suplimentară. Este bine ca cuvintele noi pe care le învaţă să le fie prezentate sub forma unor imagini. De asemenea, pentru instruirea lor este bine să se utilizeze un alfabet decupat, cu litere mari de carton. Copilul alege literele necesare formării unui cuvînt, apoi altui cuvînt etc.,

[1] Şcoala de cultură generală — *Nota red.*

obișnuindu-se astfel să le deosebească. Mărimea lor îi va ușura întipărirea în minte a formei literei, fapt care îi facilitează scrierea.

O altă categorie, și cea mai numeroasă, o constituie copiii care au ajuns la școală cu pelticie (dislalie).

Scrierea se bazează pe vorbirea orală, sonoră. La un copil care învață să scrie, sau a învățat de curînd, se observă destul de bine în timpul scrisului mișcări ale maxilarelor, ale buzelor sau se poate auzi, mai ales atunci cînd acest copil se încurcă, pronunțarea de către el cu voce tare a literelor care compun cuvintele. De asemenea, dacă unui astfel de copil i se cere să strîngă limba cu dinții în timp ce scrie, imobilizînd-o, scrierea lui devine greoaie, își schimbă ritmul și adesea se umple de greșeli. Așa se explică de ce în vorbirea scrisă se pot transmite greșeli ale vorbirii orale. Ca să poată reproduce în scris un cuvînt, copilul trebuie să aibă mai întîi imaginea lui sonoră. Dacă schema sonoră a unui cuvînt este tulburată, atunci se tulbură și schema lui grafică, pentru că orice grafem este transcrierea, reproducerea unui fonem. Am văzut că pelticia se manifestă prin: omisiuni de sunete (care nu se pot pronunța de loc), care se pronunță greșit sau nu se pronunță decît în anumite poziții în cuvînt; omisiuni de silabe, înlocuiri de sunete, schimbarea locului silabelor în cadrul cuvîntului, înlocuirea unor cuvinte mai dificile prin altele mai ușoare etc. Să vedem acum cum influențează pelticia procesul scrisului. Prezentăm cazul a doi copii care sufereau de pelticie. Iată cum realizează o dictare fetița S. C. de șapte ani și șase luni:

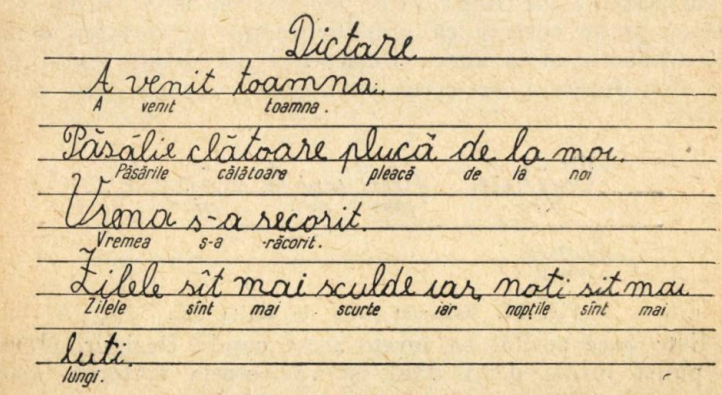

Fig. 13. Dictare scrisă de fetița S.C.

Care sînt greşelile din această dictare? Fetiţa scrie „păsălie" în loc de „păsările", făcînd omisiunea sunetului *r*. Datorită încordării, emoţiei, efortului provocate de încercarea neizbutită de reprezentare clară a cuvîntului se modifică şi silaba următoare prin mutarea literei *i* după *l*-ul care îl înlocuieşte pe *r*. Scrie „clătoare" în loc de „călătoare", eliminînd un *ă* care, repetîndu-se în două silabe consecutive, se contopeşte din punct de vedere al sonorizării. Scrie „plucă" în loc de „pleacă", comprimînd diftongul vocalic *ea* în *u*, greşeală întîlnită în vorbirea dislalicilor. Scrie „moi" în loc de „noi", confundînd, aşa cum se întîmplă şi în vorbirea orală a acestor copii, pe *m* cu *n*. Scrie „vrena" în loc de „vremea", făcînd iarăşi confuzia lui *m* cu *n* şi comprimînd din nou diftongul *ea*; „recorit" în loc de „răcorit" (scrie cuvîntul aşa cum îl pronunţă); „sit" în loc de „sînt" — grupul *nt* fiind greu de pronunţat; „sculde" în loc de „scurte" — înlocuindu-l pe *r* cu *l* şi pe *t* cu *d*; „noti" în loc de „nopţile" — eliminînd pe *p* din grupul *pt* greu de pronunţat, precum şi terminaţia; în fine, scrie „luti" în loc de „lungi" — înlocuind pe *g* cu *t* şi eliminînd pe *n* din grupul *ng*.

Fetiţa S. C. a suferit în prima copilărie de mai multe boli organice care au frînat dezvoltarea vorbirii ei. La patru ani prezenta o pelticie generalizată: nu putea să pronunţe de loc sunetele *r*, *l*, *p*, *d*, *ci*, *ghe*, *ghi*, *t*, *z*. După şase ani începuse să fie tratată, iar vorbirea ei s-a îmbunătăţit treptat. La şapte ani, data intrării în şcoală, vorbea în felul următor: „Cati sînt fumoase" (cărţile sînt frumoase), „Cota usul este sută" (coada ursului este scurtă), „Vine nati şi me ică" (vine noaptea şi mi-e frică) etc. Oricine poate observa că greşelile făcute în vorbirea orală s-au transmis şi în scris. După ce i s-a dictat textul de mai sus, fetiţei i s-a cerut să rezume în scris ceea ce a înţeles.

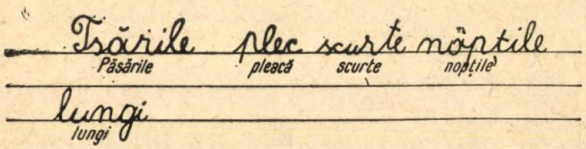

Fig. 14. Rezumat scris de fetiţa S.C.

Este oare posibil să înveţe acest copil? Desigur, el nu va putea învăţa decît dacă îşi va corecta vorbirea, apoi scrisul, cititul.

Iată acum cum scrie după dictare băieţelul Z. N. (este în clasa a II-a) :

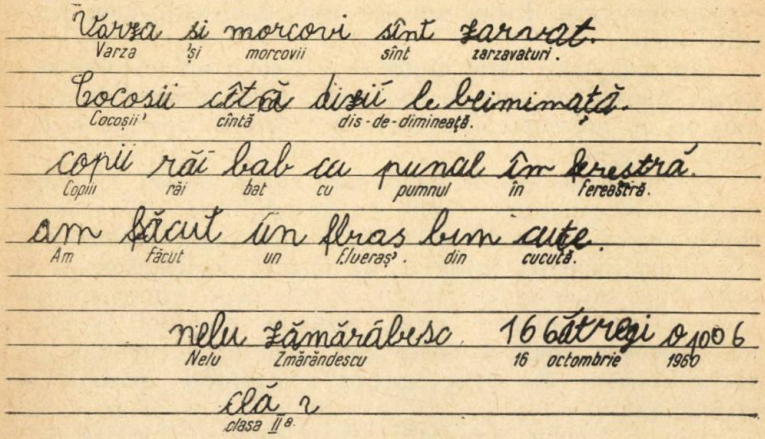

Fig. 15. Dictare scrisă de băieţelul Z.N.

Acestui scris îi corespunde următoarea citire : „toamă“ în loc de „toamnă“, „castre“ în loc de „călduroase“, „pe“ în loc de „de“ etc.

În fişa copilului sînt consemnate următoarele : a spus primele cuvinte la un an. La un an şi jumătate spunea cîteva cuvinte. Între un an şi jumătate şi trei ani vorbea foarte greu, neinteligibil, prezenta pelticie masivă şi generalizată. A format primele propoziţii după trei ani. Abia după cinci ani a construit primele fraze scurte şi vorbirea a început să devină mai inteligibilă. După primul an de şcoală, vorbirea s-a îmbunătăţit mult.

Ceea ce ne interesează pe noi este faptul că scrierea şi citirea acestui copil sînt grav tulburate, copilul nu înţelege aproape nimic din textul citit.

Tulburările cititului sînt strîns legate de cele ale scrisului. Ele sînt însă mai frecvente şi se întîlnesc şi independent de tulburările scrisului. Tulburările cititului poartă numele de dislexie.

Copiii care nu pot pronunţa unele sunete în vorbirea independentă nu le pot pronunţa nici în timpul cititului. Imposibilitatea de a pronunţa un sunet tulbură adesea întreaga schemă sonoră a cuvîntului. Emoţia provocată de cititul în faţa unui colectiv îl face pe copil să se grăbească, să